

ΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β
Τεύχος 658
Παρασκευή
10 Απριλίου 1998
Δρχ. 500

- **ΠΑΣΟΚ**

Ο πυρομανής και ο πυροσβέστης

- **ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ**

Σπέρνοντας ανέμους, θερίζεις θύελλες

- **ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ**

Ο Βενιζέλος και τα... δίκτυα

- **ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ**

Κριτικό «ναι» στο Άμστερνταμ

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ
ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ

Τα πορτραίτα του Φαγιούμ

ΓΡΑΦΤΕΙΤΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΣΤΟ **αντί!** ΘΑ ΚΕΡΔΙΣΕΤΕ ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ

Το **ΑΝΤΙ** ζητεί από τους φίλους αναγνώστες να γραφτούν συνδρομητές ή να γράψουν φίλους, νέους συνδρομητές.

Εμείς βεβαίως θέλουμε οι αναγνώστες μας να προμηθεύονται το περιοδικό από το περίπτερο της γειτονιάς τους ή από τα βιβλιοπωλεία όπου διατίθεται. Ένα ζωντανό έντυπο κυκλοφορεί μέσω των εφημεριδοπωλών και των βιβλιοπωλείων. Όμως υπάρχει ένα πρόβλημα με τη διανομή μέσω του Πρακτορείου. Προκειμένου να φτάσει στα χέρια σας ένα τεύχος, εμείς πρέπει να τυπώσουμε δύο. Το σύστημα διανομής πάσχει. Και αυτό είναι ένα χρόνιο πρόβλημα που -δυστυχώς- δεν μπορούμε να το λύσουμε από μόνοι μας. Στην Αττική, λ.χ., υπάρχουν πάνω από 5.000 σημεία πώλησης. Αν λογαριάσουμε ότι απαιτούνται τουλάχιστον 3 αντίτυπα σε κάθε σημείο, θα πρέπει να στέλνουμε μόνο στην Αθήνα το σύνολο των τευχών που εκτυπώνουμε. Έτσι το **ΑΝΤΙ** μπορείτε να το βρείτε μόνο αν είστε τυχεροί σε ορισμένα περίπτερα ή, ύστερα από αναζήτηση, σε περισσότερα του ενός. Από την άλλη μεριά, και αυτό το γνωρίζουν οι αναγνώστες της επαρχίας, εκτός Αθηνών το **ΑΝΤΙ** φτάνει στην υπόλοιπη Ελλάδα είτε το Σάββατο είτε τη Δευτέρα.

Γνωρίζουμε τον αντίλογο: Τα ελληνικά ταχυδρομεία βρίσκονται σε άθλια κατάσταση. Οι συνδρομητές μας στην Αθήνα, π.χ., παίρνουν το **ΑΝΤΙ** την ίδια ημέρα με τους συνδρομητές του εξωτερικού! Όσοι παρακολουθούν το περιοδικό τακτικά, συνε-

πώς, προτιμούν να το προμηθεύονται αμέσως - έστω και κατόπιν αναζήτησης.

Υπάρχουν όμως και πολλοί μη συστηματικοί αναγνώστες. Αναγνώστες που θα ήθελαν να παρακολουθούν το περιοδικό αλλά ξεχνούν να το αναζητήσουν κάθε δεύτερη Παρασκευή ή εγκαταλείπουν την προσπάθεια αναζήτησής του. Γι' αυτούς κυρίως κάνουμε αυτή την καμπάνια για εγγραφή νέων συνδρομητών.

Γραφτείτε λοιπόν συνδρομητές στο **ΑΝΤΙ** γιατί έτσι βοηθάτε και το περιοδικό. Ή κάνετε δώρο στους/ις φίλους/ες σας που δεν το αγοράζουν τακτικά ή το αμελούν μια συνδρομή. Εμείς κάνουμε μια προσφορά για τους νέους συνδρομητές:

Στέλνοντας το έμβασμα για μια νέα συνδρομή, από σήμερα και μέχρι το Πάσχα, το **ΑΝΤΙ** θα στείλει σε σας ή σε όποιο φίλο σας σημειώσετε και ένα πακέτο με βιβλία ως δώρο!

Θα στείλετε το ποσό της ετήσιας συνδρομής **συν 500 δρχ.** για τα ταχυδρομικά του δώρου και εμείς, εκτός από το περιοδικό, θα σας στείλουμε ένα πακέτο με τα εξής βιβλία:

Ε. Μπαλιμπάρ, Τ. Λουπορίνι, Α. Τόζελ:

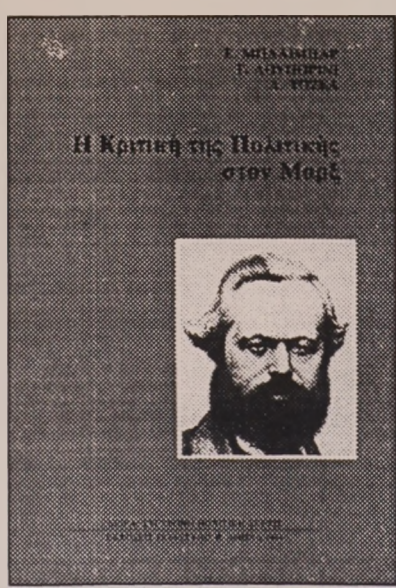
Η Κριτική της Πολιτικής στον Μαρξ

Μ. Αλεξανδρόπουλος: *Φύλλα-Φτερά*

Γιάννης Ιωάννου: *Ο Τρίτος Δρόμος*

Γιάννης Κалаϊτζής: *Τσιγγάνικη Ορχήστρα*

Κατερίνα Σαιν Μαρτέν: *Λαμπράκηδες*

Στείλετε λοιπόν το ποσό των **10.000 δρχ. συν 500 δρχ.** για τα έξοδα αποστολής των βιβλίων και θα λάβετε εσείς ή ο/η φίλος/η:

- α) Το πακέτο δώρου και
- β) για ένα χρόνο το **ΑΝΤΙ**.

Περιμένουμε την ανταπόκρισή σας!

ΝΑΙ, ΘΕΛΩ ΝΑ ΓΡΑΦΤΩ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ ΣΤΟ ΑΝΤΙ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΩ ΝΑ ΜΟΥ ΣΤΑΛΟΥΝ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

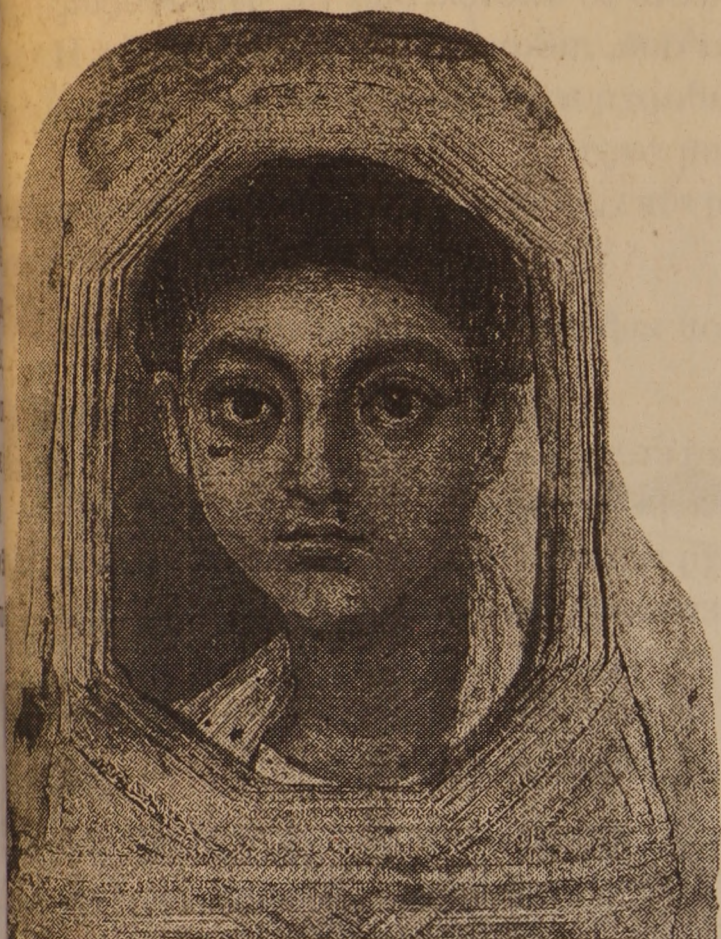
Όνοματεπώνυμο:

Διεύθυνση:

Τηλ.

Η συνδρομή μου θέλω να αρχίζει από το τχ.

Αποστέλλω με επιταγή το ποσόν των 10.500 δρχ., Παρακαλώ να μου στείλετε, μαζί με το πρώτο τεύχος, και την προσφορά σας, το πακέτο με τα πέντε βιβλία.

Περίοδος Β' - Έτος 25ο - Τεύχος 658
Παρασκευή 10 Απριλίου 1998 - Δρχ. 500
ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.7.13-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www3.enet.gr/anti>
E mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Ηλίας Κανέλλης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασιού 5, Περιστερί
Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη., Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΙΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.

Φοιτητική ετήσια: 8.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛ. 14 Ο ΠΥΡΟΜΑΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΗΣ Οι εύθραυστες
ισορροπίες στο ΠΑΣΟΚ, ο πρωθυπουργός που ανάβει τις φωτιές
κι ο Άκης που λειτουργεί πυροσβεστικά - ώς πότε; - του **Τάσου**
Παππά

ΣΕΛ. 16 ΑΠΟ ΠΟΥ ΠΑΝΕ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ; Από την Ολυμπιακή
στην παγκοσμιοποίηση και στην κυριαρχία των δυνάμεων της
αγοράς - του **Δημήτρη Καΐση**

ΣΕΛ. 18 ΣΥΝΑΙΝΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΔΗΜΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΣΥΝ Ο ΣΥΝ και οι
ευρωπαϊκές του θέσεις. Ρεπορτάζ **Φ. Νικητίδης**.

ΣΕΛ. 19 ΕΥΡΩΠΗ: Άρθρο του βουλευτή **Σπύρου Δανέλλη**

ΣΕΛ. 21 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ Ρωσία: Στο έλεος του Γέλτσιν - της **Κ.**
Καρύγιαννη. Η Ελλάδα ανακαλύπτει την Αφρική - του **Π.Κ.**
Ιωακειμίδη Οικονομία: Κατακερματισμένα συμφέροντα - του **Π.**
Καζάκου.

ΣΕΛ. 30 ΤΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ ΤΟΥ ΦΑΓΙΟΥΜ «Από τα πορτραίτα του Φαγιούμ στις
απαρχές της τέχνης των Βυζαντινών Εικόνων»: για την έκθεση που
ετοιμάζε ο **Νίκος Χ. Γιανναδάκης** (και θα πραγματοποιηθεί τον επόμενο
Μάιο), ένα μεγάλο αφιέρωμα: **Κείμενα: Νίκος Χ. Γιανναδάκης, Γιάννης**
Τσαρούχης, Θανάσης Παπαζώτος, Ευφροσύνη Κ. Δοξιάδη, Αλέκος Βλ.
Λεβίδης, Μάνος Στεφανίδης. Μιλά ο ζωγράφος **Γιώργος Μαυροΐδης**.
Στη μνήμη του **Ν.Χ. Γιανναδάκη**.

ΣΕΛ. 52 ΤΑ ΔΙΚΤΥΑ ΠΑΝΩ ΑΠ'Ο ΤΗΝ ΠΟΛΗ Πολιτιστικάριοι όλων
των χώρων δικτυωθείτε - του **Ν. Φωτίου**

ΣΕΛ. 52 ΑΡΧΟΝΤΙΚΗ ΔΕΞΙΩΣΗ 2 Για την *Ελληνική Βιβλιογραφία του*
19ου αιώνα, του **Φ. Ηλιού**. Γράφει ο **Άλκης Αγγέλου**

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Θερίζοντας θύελλες..., σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλδισάκος, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Τύπος, σελ. 12

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 49

ΒΙΒΛΙΟ

Κριτική, σελ. 63

•Εξώφυλλο:

Πορτραίτο νέου άνδρα, με κερί,
αυγό και λινέλαιο σε ξύλο, Βρετανι-
κό Μουσείο, Τμήμα Αιγυπτιακών
Αρχαιοτήτων. Διαστάσεις:
0,31x0,28x0,0015-20 μ. Από την
πρώτη ανασκαφή του Petrie, 1888.

ΘΕΡΙΖΟΝΤΑΣ ΘΥΕΛΛΕΣ...

ΕΝΟΣΩ ΣΥΜΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΙ αυτές οι γραμμές, δεν είναι γνωστό το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας στη Βουλή για το νομοσχέδιο «περὶ Ολυμπιακής» ούτε τα όσα, πιθανότατα, επακολουθούν. Η εσωτερική αντιπολίτευση του ΠΑΣΟΚ μάλλον θα έχει πειθαρχήσει «κομματικώς», με αποτέλεσμα αυτή μεν να επισύρει τη γενική χλεύη, η δε κυβέρνηση να χαιρείται διπλά, εφόσον θα έχει επιτευχθεί όχι μόνο το αμέσως επιζητούμενο (η επιψήφιση του νομοσχεδίου της) αλλά συνάμα ο ευτελισμός της αντιπολίτευσης μέσα στο ΠΑΣΟΚ.

ΑΥΤΑ, ΟΜΩΣ, αφενός είναι εσωκομματικά προβλήματα του κυβερνώντος κόμματος, αφετέρου για τον κ. Σημίτη είναι –απλώς– «τεχνικά» θέματα.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ της «Ολυμπιακής» δεν είναι φυσικά έτσι όπως προσπαθεί να την παρουσιάσει και να την αιτιολογήσει η μαύρη προπαγάνδα της κυβέρνησης. Τις τεχνικές της μαύρης προπαγάνδας τις έχουν ξεσκολίσει χρόνια τώρα τα στελέχη του κυβερνώντος κόμματος. Άλλωστε, έχουν θητεύσει δίπλα σε μεγάλο δάσκαλο. Και ακούγεται σαν κακόγουστο αστείο να αιτιώνται τώρα μόνο τους εργαζόμενους της «Ολυμπιακής» ως τους αποκλειστικούς υπεύθυνους για την όποια κατολίσθηση της εταιρείας. Λες και όλοι αυτοί οι υπουργοί και οι διαχειριστές ήταν αμέτοχοι των όσων συνέβησαν: κακοδιαχείριση, νεποτισμοί, πελατειακές σχέσεις...

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ της «Ολυμπιακής» δεν περιορίζονται βεβαίως στο επίδομα τροφής ή το ωράριο εργασίας. Ακόμη και να ήταν μόνον αυτά, πάλι οι σημερινοί διαχειριστές τα χειρίστηκαν, οι ίδιοι τα χορήγησαν, οι ίδιοι τα ζητούν τώρα πίσω. Πώς είναι δυνατόν να λησμονηθούν οι μη αξιοκρατικές προσλήψεις των ημετέρων, τα χαμένα handlings, οι αμφισβητηθείσες αγορές αεροσκαφών; Αυτά, και τόσα άλλα, αποτελούν τις κυρίως ζημιογόνες δράσεις των διαχειριστών. Πώς, όμως, τόλμησαν να απαιτήσουν δηλώσεις υποταγής «εντός πενθημέρου» από τους υπαλλήλους της Ο.Α., όταν ουδείς εκ των διαχειριστών δεν διανοήθηκε να υποβάλει, έστω για τα μάτια, την παραίτησή του;

ΦΥΣΙΚΑ, Η ΙΣΤΟΡΙΑ της Ο.Α. έχει και πλείστα όσα κρυμμένα παρασκήνια, που από μέρα σε μέρα αποκαλύπτονται. Όμως η ιστορία αυτή αλλού στοχεύει. Είναι απλώς το πείραμα, η πρόβα τζενεράλε για τις «εγχειρήσεις» που προβλέπονται για τις ΔΕΚΟ.

ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ Πιέρρος, Τσακιρίδης και τα λοιπά κρατικοδίαιτα στελέχη του κυβερνώντος κόμματος έχουν εξασκηθεί σε τέτοιου είδους παίγνια. Και τώρα ετοιμάζουν στον προθάλαμο, με τα αναισθησιογόνα, τις ασθενείς ΔΕΚΟ για νέες επώδυνες χειρουργικές επεμβάσεις.

ΓΙΑΤΙ η «Ολυμπιακή» είναι μόνον η αρχή...

Η ΕΝΑΡΞΗ ΟΜΩΣ αυτών των βίαιων επεμβάσεων της εξουσίας δεν είναι βέβαιο ότι θα οδηγήσει την κυβέρνηση σε ευρύχωρες, άνετες λεωφόρους. Η γενική δυσφορία των εργαζομένων, η ανέχεια και η έλλειψη προοπτικής για τον απλό έλληνα πολίτη οδηγεί προς άλλες, δύσβατες ατραπούς. Τόσα χρόνια έσπερναν ανέμους. Δεν αναρωτήθηκαν ότι θα επέλθουν και οι θύελλες;

αντί

ΛΟΓΙΚΗ & ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΤΕΣΤ: ΠΟΣΟ ΚΟΣΤΑΣ ΕΙΣΘΕ; ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΤΗ ΣΩΣΤΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΔΕΝ ΕΠΙΘΥΜΕΙ
ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΝ ΣΥΝ-
ΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟΝ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ...

α) Σέ διχότερα κομμάτια
από όσα είναι απαραίτητο.

β) Γιατί αν σκωπίσουν όδο
και κήρυος θα ξεφύγει.

γ) Δεν γνωρίζω, άπαντᾷς;

ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΔΕΝ
ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΜΑΣ ΕΠΙΒΑΛΟΥΝ
ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥΣ!

α) Στο Νεοζηλανδικό.

β) Τις Κυριακές, γιατί δού μας
βρίσκουν στο γραφείο.

γ) Δεν γνωρίζω, άπαντᾷ!

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΘΑ
ΜΕΙΝΕΙ ΣΤΑΘΕΡΗ ΣΤΟΝΣ ΣΤΟΧΟΝΣ
ΤΗΣ!

α) Όσο κι αν τρέχετε.

β) Όσο κι αν σκύβετε.

γ) Δεν άπαντᾷ, γνωρίζω.

ΟΙ ΛΥΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ
ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ.

Σ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Νέα Αριστερά: παπανδρεϊσμός, σοσιαλισμός ή νεοφιλελευθερισμός;

‘απεργίες, ανταρσίες, γεύματα, ρουκέτες, ανθύπατοι, τρουμπέτες, Αιγαίο, Τζογάνης, Καρανταγί, εκλογολογία, παραοικονομία – όλα ένα κουβάρι... Τι να πρωτοκαλύψει ένα ισχνό Πολιτικό Δεκαπενθήμερο δύο σελίδων;

ΤΗΝ ΩΡΑ που σύρονται οι γραμμές αυτές (Τετάρτη βράδυ) συνεχιζόταν η συζήτηση, στη Βουλή, για το επίμαχο νομοσχέδιο περί εξυγιάνσεως της «Ολυμπιακής», με 92 βουλευτές να έχουν εγγραφεί στον κατάλογο των ομιλητών. Η φόρτιση, βέβαια, ήταν μεγάλη. Όχι τόσο γιατί, την επομένη (την Πέμπτη) θα γινόταν η πανελλαδική απεργία ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, όσο γιατί το ρήγμα, μέσα στην ίδια την ΠΑΣΚΕ (το συνδικαλιστικό όργανο του ΠΑΣΟΚ), μεγάλωνε και βάθαινε. [Ήδη, στελέχη της ΠΑΣΚΕ, μαζί με συνδικαλιστές της ευρύτερης Αριστεράς, είχαν καλέσει τους εργαζομένους να προασπίσουν τα εργασιακά και κοινωνικά τους δικαιώματα, απέναντι στη «νεοφιλελεύθερη (δεξιό) κυβερνητική πολιτική»]. Από το «σκηνικό ρήξης και σύγκρουσης», όμως, δεν έλειψαν ούτε και βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος: «Πού μας πάει ο Σημίτης;» Και «πώς απεμπολεί τα ιερά και όσια του ΠΑΣΟΚ;»

ΣΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ αυτά (κεντρογενών, κυρίως, βουλευτών του ΠΑΣΟΚ), υπήρχε, φυσικά, αντίλογος από μέρους άλλων βουλευτών του κυβερνώντος κόμματος: Τα σύγχρονα σοσιαλιστικά κόμματα (αν υποτεθεί ότι «σοσιαλισμός» ήταν ο παπανδρεϊσμός) δεν εκπροσωπούν μόνο την εργατική τάξη. Η Νέα Αριστερά ως συνέχεια της Αριστεράς, καλείται, σήμερα, μέσα σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, να αναθεωρήσει πολλές από τις θέσεις που ίσχυαν, επί πολλά χρόνια, όπως, λόγου χάρη, τη σχέση της με την οικονομική πολιτική, κ.ά. [Βλέπε και αποφάσεις που πήρε η συνάντηση των 15 σοσιαλιστικών κομμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

στο Λονδίνο, ύστερα από πρόσκληση του βρετανού πρωθυπουργού Τόνι Μπλερ].

ΠΑΝΤΩΣ, και σε ό,τι αφορά το νομοσχέδιο περί Ολυμπιακής, δεν φαίνεται ότι οι «σκληροί» των κεντρογενών θα προχωρήσουν στην πραγμάτωση της απειλής τους: ότι, δηλαδή, θα καταψηφίσουν το νομοσχέδιο ή ότι θα απόσχουν από την επιψήφιση του πρώτου άρθρου του νομοσχεδίου. (Όταν θα κυκλοφορεί το τεύχος αυτό του Αντί, το νομοσχέδιο θα έχει ψηφισθεί ή μη. Οπότε ο αναγνώστης θα μπορεί να κρίνει και τη συναφή πρόβλεψη).

ΌΤΑΝ ΕΝΑΣ (ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ)

«ΑΝΘΥΠΑΤΟΣ»

ΤΑΡΑΤΤΕΙ ΤΑ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΑ ΝΕΡΑ...

ΟΧΛΟΥΝ ή ΔΕΝ ΟΧΛΟΥΝ την κυβέρνηση οι δραστηριότητες, οι «παραινέσεις», οι συμπεριφορές του αμερικανού πρέσβη Νίκολας Μπερνς; Βέβαιο είναι ότι όχλησαν τον πρόεδρο της Βουλής Απ. Κακλαμάνη, ο οποίος και κάλεσε το υπουργείο Εξωτερικών να τον «μαζέψει»... «Ο κ. Μπερνς είναι πρέσβης –δήλωσε ο Απ. Κακλαμάνης– αλλά συμπεριφέρεται ως ανθύπατος»... [Τον όρο «ανθύπατος» –και πιο συγκεκριμένα «νεαρός ανθύπατος» – είχε πρώτος χρησιμοποιήσει ο Κ. Ζουράρις, αλλά σε συνέδριο του ΚΚΕ Εσωτερικού. Μόνο που αφορούσε, τότε, τον... Κώστα Λαλιώτη, και όχι τον αμερικανό πρέσβη!] Η παρέμβαση Κακλαμάνη έγινε από τη «θέση» του προέδρου της Βουλής (κατά το Σύνταγμα, ο πρόεδρος της Βουλής είναι «πολιτειακός παράγων») και ενώ ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου απαντούσε σε σχετική ερώτηση του βουλευτή του ΚΚΕ Ορ. Κολοζώφ. Το τι επακολούθησε είναι γνωστό: Ο Γ. Παπανδρέου είπε στον κ. Κακλαμάνη ότι η ερώτηση απευθύνεται στην κυβέρνηση και όχι στον... πρόεδρο της Βουλής, ότι «το υπουργείο Εξωτερικών ξέρει να κάνει κα-

λά τη δουλειά του», ότι... ότι – και απορησε από την αίθουσα της Βουλής, χτυπώντας με δύναμη την πόρτα πίσω του.

ΦΥΣΙΚΑ η κυβέρνηση έσπευσε, αμέσως, να διαχωρίσει τη θέση της από τη θέση Κακλαμάνη, με δήλωση του κυβερνητικού προσώπου Δημ. Ρέππα. Σημασία, ωστόσο, έχουν και τα όσα δήλωσε ο υπουργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος: «Τι προτιμάτε –πε, απευθυνόμενος προς τους δημοσιογράφους: Έναν πρέσβη που, κλεισμένος στο γραφείο του, ενημερώνεται, για όσα συμβαίνουν στη χώρα μας, από τους υπαλλήλους του ή από έναν ευρύ κύκλο παραχάμενων ή παρακοιμώμενων των ξέπρεσβειών ή έναν πρέσβη που ενημερωται προσωπικά ο ίδιος, από τις γενικότερες επαφές του με την ελληνική κοινωνία. Επιμύθιο: Ο Νίκολας Μπερνς «δεν έχει ενοχλήσει». Κινείται μέσα στο πλαίσιο που ορίζουν το ελληνικό Σύνταγμα και οι νόμοι. «Μπορεί να διαφωνούμε σε διάφορα θέματα, αλλά έχει δικαίωμα να απτύσσει τα επιχειρήματά του».

ΤΖΟΓΑΝΗΣ-ΚΑΡΑΝΤΑΓΙ: ΒΗΜΑΤΑ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ;

ΜΕ ΤΟΝ Ισμαήλ Χακί Καρανταγί, στήγος τεσσάρων αστέρων, αρχηγό του τουρκικού ΓΕΕΘΑ, κ.λπ., είχαμε ν’ ασχοληθούμε εκτάσει, από τον Μάρτιο του 1997. Για πρώτη φορά, είχε προσκαλέσει τον έλληνα ομόλογό του, πτέραρχο Αθ. Τζογάνη, να επισκεφθεί την Άγκυρα, για έναν «επιδιομορφτικό διάλογο». Στις δηλώσεις Καρανταγί, μάλιστα, ορισμένοι αναλυτές είχαν κρίνει έναν κάποιον «συναισθηματικό» τύπο. «Έχουμε διαφορές –αναγνώριζε ο αρχηγός του τουρκικού ΓΕΕΘΑ– αλλά και κοινές ραδόσεις που ενώνουν τους δύο λαούς [...] Είμαστε γείτονες, έτσι και ανοίξουμε την πόρτα του σπιτιού μας, συναντιόμαστε. Ήταν άδικο να μεταφέραμε τα σημερινά προβλήματα στις επόμενες γενιές»...

ΙΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ δεν φημίζονται, βέ-
α, για το «συναισθηματισμό» τους. Και
ώς πρωθυπουργός της Τουρκίας ήταν,
ε, ο ισλαμιστής Ερμπακάν, πολλά και
φορα λέγονταν για τους (πλείονας του
ς) αποδέκτες του μηνύματος Καραντα-
Πάντως το «μηνύμα» απευθυνόταν, σα-
ς, και προς τον Ερμπακάν: Ο ισλαμισμός
δεν μπορεί να σκιάζει το κοσμικό, ευ-
ταϊκό πρόσωπο της Τουρκίας – το πρό-
το που θεσμοθέτησε ο Κεμάλ Ατατούρκ.
επώς το τουρκικό ΓΕΕΘΑ «αγρυπνεί»...
ΟΤΕ, το «μηνύμα» Καρανταγί είχε θεω-
ρεί, από την κυβέρνηση Σημίτη, «πρόωρο»
«ακούστηκε κι αυτό) «τακτικός ελιγμός».
ο πέραρχος Αθ. Τζογάνης είχε δεχθεί
πρόσκληση του τούρκου ομολόγου του
«περίσκεψη». Το «δεν διαλέγομαι» της ελ-
κικής πλευράς ήταν ακόμα κυρίαρχο...
τότε, όμως, πολλά συνέβησαν: Η απο-
κρυφή του Ερμπακάν, η διάσκεψη της
ήτης, η πίεση των Αμερικανών για μείω-
της έντασης στο Αιγαίο, κάποιες επαφές
πλαίσιο του ΝΑΤΟ, η ίδια η συνάντηση
γάνη-Καρανταγί, στην Αθήνα. Φυσικά,
αληνας πέραρχος και ο τούρκος στρατη-
κινήθηκαν «ο καθένας μέχρι το επίπεδο
του επιτρέπουν οι θεσμικές δυνατότητες
του παρέχει η χώρα του». Και, φυσικά, ο
Τζογάνης δεν είχε τις «θεσμικές δυνατότη-
του κ. Καρανταγί», όπως σημείωσε ο
πυργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος...
ΑΡΑ ΤΑΥΤΑ, οι δύο αρχηγοί ΓΕΕΘΑ
άφεραν να βρουν κάποια κοινά ση-
π, για ν' αρχίσει η οικοδόμηση μέτρων
πιστοσύνης στο Αιγαίο: Μπορούμε να
φωνήσουμε, είπαν, για έναν καλύτερο
γραμματισμό των ασκήσεών μας, ώστε
μη συμπίπτουν χρονικά... Μπορούμε να
φωνήσουμε ώστε το μορατόριον των
κήσεων να επεκταθεί στους τέσσερις μή-
– και όχι στους δύο, όπως είναι σήμε-
... Μπορούμε να συμφωνήσουμε σε ποι-
περιπτώσεις τα μαχητικά μας θα φέρουν
λα και σε ποιες όχι, κ.λπ.
ΟΤΙ ακριβώς συμφωνήθηκε, δεν έγινε
ωστό. Διάχυτη, πάντως, είναι η αίσθηση
το κλίμα ήταν καλό. Και ότι ο διάλογος
ργάνη-Καρανταγί θα συνεχιστεί στη
δο, στις 11 και 12 Μαΐου.

**ΛΟΓΟΛΟΓΙΑ, ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝ,
ΠΡΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΤΙΝΑ...**
ΕΙΠΑΤΕ τίποτε περί εκλογολογίας; Το
ριβάλλον του πρωθυπουργού το παίζει
ιστό - κρύο», «κρύο - ζεστό» και... όποι-
πάρει ο Χάρος! Στους «δυστροπούντες»
ιάβαζε «διαφωνούντες»), το ίδιο αυτό

πρωθυπουργικό περιβάλλον διαμηνύει
κατά τακτά διαστήματα: «Μη διαφωνείτε,
μην εξοργίζετε τον Σημίτη, γιατί, τελικά, θα
το πάει σε πρόωρες εκλογές», κ.λπ. Και ο
ίδιος ο κ. Σημίτης; Πότε διαψεύδει, πότε
σιωπά... Το θέμα τέθηκε από τον πρόεδρο
του Συνασπισμού, Νίκο Κωνσταντόπουλο,
ο οποίος κάλεσε τον πρωθυπουργό να δι-
ευκρινίσει αν είναι στις προθέσεις του η
αλλαγή του εκλογικού συστήματος, ακρι-
βέστερα η εξάντληση της τετραετίας...
Αλλά εκείνος (ο κ. Σημίτης) δεν απάντησε.
Και η Καθημερινή τιλοφόρησε: «Καμιά
απάντηση στην εκλογολογία».

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, η απόφαση του διαρ-
κούς συνεδρίου του Συνασπισμού (να δη-
λώσουν οι βουλευτές του «παρών», όταν η
κυβέρνηση φέρει τη συνθήκη Άμστερνταμ
προς έγκριση στη Βουλή...), «ανησύχησε»
τη γενική γραμματέα του ΚΚΕ Αλέκα Πα-
παρήγα. Το «παρών» –δήλωσε– είναι
άσφαιρο, μπερδεύει το λαό, αποπροσανα-
τολίζει το λαό... Και η απάντηση του ΣΥΝ
κατά δήλωση Ν. Μπίστη: Ο αριστερός ευ-
ρωπαϊσμός του Συνασπισμού και ο πρωτό-
γονος αντιευρωπαϊσμός του ΚΚΕ αποτε-
λούν δύο πορείες ασύμβατες μεταξύ τους.

ΣΤΟ Δεκαπενθήμερο που επισκοπούμε,
συνέβησαν και μερικά άλλα τινά:

- Η ρουκέτα της 17N στη Σίτιμπανκ, η
οποία, «κατά τους αναλυτές της Αντιτρο-
μοκρατικής», θεωρείται «απάντηση» στη
δήλωση Μπερνς ότι τα αμερικανικά συμ-
φέροντα δεν προστατεύονται επαρκώς
από τα χτυπήματα των τρομοκρατών...
Αλλά τι είδους «απάντηση» είναι αυτή,
όταν η ρουκέτα έρχεται να επιβεβαιώ-
σει, ακριβώς, τον Μπερνς;
- Το νέο ρεκόρ στην παραοικονομία, στη
μη δηλωμένη εργασία. Είμαστε πρώτοι,
ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊ-
κής Ένωσης, με ποσοστό που κινείται
ανάμεσα στο 29% και το 35% του ελληνι-
κού ΑΕΠ.
- Οι περίεργες δηλώσεις του Ντιέγκο
Κόρντοβες (ανώτατου αξιωματούχου
του ΟΗΕ) που χαρακτήρισε «βόμβα» την
απόφαση του Λουξεμβούργου για την
έναρξη της ενταξιακής διαδικασίας για
την Κύπρο...
- Οι εξίσου περίεργες δηλώσεις Χόλ-
μπρουκ, σύμφωνα με τις οποίες ναι μεν
οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν μόνο την κυβέρ-
νηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, πλην
άλλο Κύπρος, άλλο Κυπριακή Δημοκρα-
τία. Απλώς «αμφίσημες δηλώσεις» ή πί-
σω έχει η αχλάδα την ουρά;

ANTHΝΩΡ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ

(Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη)

CORINNE COULET

Καθηγήτρια Πανεπιστημίου

ΜΕΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

CORINNE COULET

ΜΕΣΑ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΤΑΡΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Μετάφραση
Κώστας Τσιταράκης

Με 287 σελίδες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό

Ιπποκράτους 8 Αθήνα

Τηλ.: 36.27.318

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ...

Εκτός από τα εντυπωσιοθηρικά τηλεοπτικά παράθυρα, τώρα και η Βραδυνή του κ. Γ. Τράγκα καλλιεργεί το ρατσισμό – πρωτοσέλιδα, κατ' επανάληψιν. Πώς θα αντισταθούμε, πώς θα προφυλάξουμε τις παραδόσεις μιας κοινωνίας ανοχής που τείνει να γίνει κλειστή κοινωνία φόβου; Αντιγράφουμε από το άρθρο του Γ. Βότση (Ελευθεροτυπία, 6.4): «Αλίμονο αν η κοινωνία μας δεν βρει τη σύνεση να συνειδητοποιήσει ότι αλφανοφοβία (και γενικά ξενοφοβία) εκκολάπτει το αυγό του φιδιού. Αλίμονο αν η ίδια η κοινωνία μας δεν βρει τη δύναμη να αντιδράσει – έτσι όπως στα χωριά της Ικαρίας, με τις γενικές συνελεύσεις, και όπως στο Ελατοχώρι της Πιερίας».

Προσυπογράφοντας, κάνουμε και μεις την ίδια έκκληση. Τουλάχιστον προς όσους πολίτες επιμένουν να είναι ενεργοί.

ΤΟΥ ΜΠΟΣΤ

Μην ξεχνάτε τον Μπο Σήμερα, Παρασκευή 10 Απριλίου, είναι η τελευταία μέρα της έκθεσης και το αφιέρω στον πολιτικό Μποστ στους Λ. Κύρκο, Χρ. Παπουτσάκη, Σοφ. Χρυσοστομίδα και τον ποιητή Ματθαίο Μουστάκη στις 7.30 το βράδυ. Έπεται μουσικό πρόγραμμα-έκπληξη.

«ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΔΙΚΑΣΤΕΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ» Η ΔΙΚΑΙΩΣΗ;

Προσωρινή παρακράτηση των υπέρ Τ.Ε.Ε., Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. και Ε.Μ.Π. ποσοστών από τις αμοιβές των Μελετητών, Τ.Υ.Ε. (managers) και κατασκευαστών έργων της Πολιτιστικής αποφάσισε το Συμβούλιο Εκκαθάρισης του «ΟΠΠΕ Θ '97» Α.Ε., εν όψει της οριστικής διευθέτησης του θέματος.

Η εξέλιξη αυτή, ένα πολύ σημαντικό βήμα προς θετική κατεύθυνση, δικαιώνει εν πολλοίς τη συστηματική και επίμονη αρθρογραφία του Αντί, αλλά και τις αναφορές προς Τ.Ε.Ε. και Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. –αναπάντητες μέχρι στιγμής–, τη δικαστική διαδικασία που επιβλήθηκε κ.λπ.

Πρέπει δε να σημειωθεί ιδιαίτερος ότι αποτελεί εγγύηση η παρουσία στην Προεδρία του Συμβουλίου Εκκαθάρισης του ΟΠΠΕ Θ '97, του Συμβούλου του Ελεγκτικού Συνεδρίου κ. Γεωργίου Σκούρτη, ο οποίος υπήρξε εισηγητής προς την Ολομέλεια του Ε.Σ. στις 2.7.1997 της ομόφωνης απόφασής της περί υποχρεώσεως των πάσης φύσεως Managers, Τ.Υ.Ε. κ.λπ. να καταβάλλουν τα δικαιώματα των Τ.Ε.Ε., Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. και Ε.Μ.Π.

Στο μεταξύ, συνεχίζεται και η δικαστική διερεύνηση του θέματος με τη διεξαγωγή ανακρίσεως για τις ευθύνες των Τ.Υ.Ε., που όχι μόνον δεν απέδωσαν τους οφειλόμενους προς Τ.Ε.Ε. κ.λπ. πόρους, αλλά φρόντισαν να κατασκευάσουν και «συνενόχους» για τις ευθύνες των Διοικήσεων Τ.Ε.Ε. και Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε., που επιμελώς αποφεύγουν να διεκδικήσουν τους πόρους των Οργανισμών τους οποίους διοικούν και για άλλες ελεγκτέες, ως προς τη νομιμότητά τους, πράξεις.

Αντιστοίχως, και παρά τη σοβαρότητα του ζητήματος, τα αρμόδια όργανα των Τ.Ε.Ε. και Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε. συνεχίζουν την όχι και τόσο «αψόγου καθαρότητας» σιωπή τους. Ούτε δείχνουν να αντιλαμβάνονται πως οι διαστάσεις του προβλήματος είναι σημαντικότερες, επειδή αφορούν κυρίως μεταβολές στους τρόπους άσκησης του επαγγέλματος των Μηχανικών και απειλητικές επιθέσεις στην εργασιακή και κοινωνική αξιοπρέπεια των Νέων Επιστημόνων-Τεχνικών. Αλλά επ' αυτού θα επανέλθουμε αναλυτικά στο επόμενο τεύχος.

Κ.Χ.

Η ΑΥΤΟΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ - ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΚΕΤΟ ΝΤΕΛΟΡ ΣΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΑΚΕΤΟ

Η Ολυμπιακή πνέει τα λοίσθια με όλα τα πατριωτικά, οικονομικά και τουριστικά επακόλουθα. Ευτυχώς όμως υπάρχει το Μέγαρο, στο οποίο μπορεί του λοιπού να διοχετεύεται το δαιμόνιο της φυλής. Ήταν, σε μια πρόχειρη εξέταση, τα δύο μέρη να φαίνονται ασύνδετα, τόσο έχουν έντονη σχέση. Εν πρώτοις, το Μέγαρο μπορεί κάλλιστα να καταστήσει την Ολυμπιακή σε ό,τι αφορά τη διατήρηση του αισθήματος εθνικής υπερηφανείας. Αυτό είναι μάλλον ευθύ και τετριμμένο. Άποτε αισθανόμασταν πατριωτικό ρίγος όταν βλέπαμε αεροσκάφη με τα ελληνικά χρώματα σε ξένους αιθέρες, τώρα θα γίνεται το ίδιο με αφίσες του Μεγάρου σε ξένες πρωτεύουσες. Υπάρχει όμως και η έμμεση και λιγότερο γνωστή σχέση, αυτή που εξουδετερώνει τις αρνητικές οικονομικές και τουριστικές συνέπειες.

Όποιος γνώριζε, λόγου χάρη, ότι μετά την ολοκλήρωση του Μεγάρου, η Αθήνα θα αυξήσει τα ακαθάριστα εισοδήματά της κατά 15 δις./έτος; Ή ότι το Μέγαρο θα προσέρχονται κάθε χρόνο 376.500 επισκέπτες από την Επαρχία και το εξωτερικό, πέραν άλλων 376.500 ενδημούντων; Αλλά και αν ακόμα στην πράξη δεν ακολουθηθεί αυτή η πατριωτική πορεία, τουλάχιστον το Μέγαρο, και δι' αυτού όλοι εμείς, θα έχουμε πληρωθεί τα αιτούμενα ποσά από τους Εταίρους μας, οι οποίοι θα αποδειχτούν για άλλη μια φορά κουτόφραγκοι.

Αυτά τα υπεραισιόδοξα στοιχεία και άλλα πολλά περιέχονται στο επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Τουρισμός - Πολιτισμός, το οποίο είναι στη διάθεση του κάθε πολίτη και κακώς δεν έχει λάβει μεγαλύτερη δημοσιότητα τώρα. Θα είχε σαφώς αλλάξει το ηττοπαθές κλίμα, όπου το κλείσιμο της Ολυμπιακής ταυτιζόταν με εθνική καταστροφή. Το επιχειρησιακό πρόγραμμα είναι μία από τις νεωτεριστικές απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Κοινωνίας να χρηματοδοτήσει τις παρεμβάσεις που προτείνονται. Όπως αν φυσικό, το Μέγαρο αποτελεί μόνο του ένα Μέτρο, το 7ο Μέτρο (με το δικό αριθμό 27 - τι οργάνωση αλήθεια!). Είχε διάρκεια εφαρμογής 1995-1998 και συνολικό κόστος πάνω από 7 δις. εξ'ων ζητήθηκαν και, υποτίθεται, ανελήφθησαν περίπου τα 4 δις. από το Β' πακέτο Ντελέρ, ως συνήθως στο πλαίσιο της βελτίωσης της υποδομής, του πολιτιστικού προϊόντος, κ.λπ. κ.λπ.

Παρακάτω παραθέτω ορισμένα εδάφια του κειμένου για να καταδειχτεί η αγωνιστική διάθεση των συναρμοδίων υπουργείων να αποσπάσουν από την Ευρώπη το μεγαλύτερο δυνατό ποσό χρημάτων για το Μέγαρο με το όπλο τον ενθουσιασμό τους, ενώ τα στοιχεία ήσαν ελλιπή ή ανύπαρκτα. Λυπούμαι μόνο γιατί δεν μπορεί να γίνει σαφής καταμερισμός ευθύνης ανάμεσα στα υπουργεία και στον οργανισμό του Μεγάρου καθώς οι έγγραφες είναι άγνωστοι. Ίσως πρόκειται για αντιγραφή αίτησης του ΙΜΑ. Ωστόσο, ανεξαρτήτως αυτού, μπορεί να γίνει μια διάκριση: Είναι αν πιθανό το όλο κείμενο να έχει τύχει της αποδοχής του κ. Χρ. Λαμπράκη. Αυτό το συμπέρασμα βγαίνει με την κοινή λογική: Ο κ. Λαμπράκης, και αν ακόμα δεν μπορεί να επιβάλει σ' ένα υπουργείο τι ακριβώς να γράψει, τουλάχιστον μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά ιδιαίτερα όταν διακυβεύεται η κοινή λογική και το ύψος του λόγου.

Η γραφή είναι παραδειγματικά άκομψη, όσο και αν φαίνεται να είναι εναντίον απόρροια των οδηγιών της Ευρωπαϊκής Κοινωνίας. Ιδού η κυκλικότητα της αφειοκρατίας: «...Τα έργα του Μέρους 7 αποσκοπούν να προωθήσουν την ολοκλήρωση του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών ώστε, αφ' ενός με το ήδη καταβληθέν πρώτο τμήμα του να μπορεί να αποδώσει το μέγιστο δυνατό με το ελάχιστο δαπάνη, αφ' ετέρου δε να προσφέρει το σύνολο των προδιαγεγραμμένων υπηρεσιών του...»

Παρακάτω παρουσιάζονται τα συμπληρωματικά του επιχειρήματος: «Το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών ολοκληρώνεται κατά αυτοτελή λειτουργικά τμήματα που παραδίδονται μετά την περάτωση τους για χρήση στο κοινό. Με τμήματα που ήδη έχουν περατωθεί, και παρ' όλες τις δυσκολίες λειτουργίας που υπάρχουν λόγω των ανεπαρκών ακόμη εγκαταστάσεων και αυξημένης δαπάνης λειτουργίας που υπάρχει για τον ίδιο λόγο, το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών απέκτησε ήδη μεγάλη φήμη στην Ελλάδα και το

εξωτερικό...»

Και πιο κάτω, το πρόγραμμα αναφέρεται με περίτεχνο όσο και συγκεχυμένο τρόπο στο γκαράζ για το οποίο το Αντί έδωσε τη μάχη του: «Η εκτέλεση του πιο πάνω έργου (ενν. γκαράζ) καθυστέρησε για ιδιοκτησιακούς λόγους, εν συνεχεία δεν ενετάχθη στο Β' πακέτο Ντελέρ με ρητή αναφορά στο εγκεκριμένο κείμενο από την κοινότητα ώστε να μην υπάρξει αμφιβολία για την ένταξή του σ' αυτό. Εν συνεχεία, το Ελληνικό Δημόσιο ενέταξε στο Μέτρο 7 του υποπρογράμματος Πολιτισμός μέρος των εργασιών αποπεράτωσης του Μεγάρου, οι οποίες όμως εξασφαλίζουν αυτοτελή λειτουργικότητα. Με το πέρας των εργασιών αυτών αναμένεται ότι θα αυξηθεί η αποδοτικότητα της επενδύσεως λόγω αυξήσεως των εσόδων και ελαττώσεως των εξόδων με αποτέλεσμα να μειωθεί η κρατική επιχορήγηση λειτουργίας του Μεγάρου».

Όπως φαίνεται από το κείμενο, η μεθοδολογία ανάγεται στην πολλαπλή χρήση των εκφράσεων αυτοτελής λειτουργικότητα, και, αύξηση της αποδοτικότητας της επενδύσεως λόγω αυξήσεως των εσόδων και ελαττώσεως των εξόδων.

Ως προς τους υπολογισμούς διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει καμιά αγωνία για τις παραδοχές. Αυθαίρετα εκτιμάται ότι μετά την ολοκλήρωση θα επέλθει αύξηση της προσέλευσης κατά 153.000 άτομα/έτος (προσοχή! όχι 150, 153 - τι διαφορά! 2%). Αυτά προστιθέμενα σε μία απροσμέτρητη υπάρχουσα κατάσταση 600.000 ατόμων/έτος φθάνουν τον μαγικό αριθμό των 753.000. Ξαφνικά όμως η μελέτη παίρνει μια αναπάντεχη τροπή προς την ακρίβεια των λογαριασμών:

«... θα προσέρχονται 753.000 άτομα στις εγκαταστάσεις του Μεγάρου πέραν φυσικά του ιδίου του προσωπικού». Ίσως οι μελετητές φοβήθηκαν την μήνιν του κ. Χρ. Λαμπράκη ο οποίος, λέγεται, δεν αφήνει τίποτε στην τύχη.

Ο τελικός αριθμός 753.000, χωρίς το προσωπικό, το οποίο μόνο προβλήματα μπορεί να φέρει, διαιρούμενος επίσης αυθαίρετως διά δύο γίνεται το 376.500 των επαρχιωτών και ξένων φίλων του Μεγάρου που προαναφέρθηκε. Η αντίστροφη μίτωση συνεχίζεται. Ο αριθμός διαιρείται εκ νέου διά δύο και δίνει έτσι το πλήθος των ξένων. Αυτά, βεβαίως, μπορούν να βασιστούν στην αρχέγονη εσωτερική αρμονία πόλης - περιφέρειας και έσω - έξω περιφέρειας.

Επειδή δε οι επαρχιώτες και οι ξένοι φίλοι είναι μεν άνθρωποι του μέτρου αλλά και ευκατάστατοι, υποτίθεται ότι θα ξοδέψουν ένα καλούτσικο ποσό με το τουριστικό πακέτο -όπως αποκαλείται στο κείμενο- κατά την ημέρα επίσκεψης του Μεγάρου, έστω 40.000 δρχ., ενώ ταυτόχρονα δεν θα πάνε πουθενά αλλού, ούτε στην Ακρόπολη καν, εξ ου και το ακαθάριστο διάφορο των 15 δις. που θα μείνει στην Αθήνα μπορούμε με ασφάλεια να ισχυριστούμε ότι οφείλεται αποκλειστικά στο μόρφωμα του Μεγάρου.

Καταλήγω με το γκαράζ για το οποίο υπάρχει μεγάλη ευαισθησία παλαιόθεν. Έσοδα 105 εκατ. μείον έξοδα 25 εκατ. διαφορά 80, ένα καλό αυθαίρετο ποσό που θα διέσφζε τις περισσότερες επενδύσεις. Δεν φθάνει όμως αυτό. Υπάρχει και ελάττωση εξόδων αποθήκευσης, φορτοεκφόρτωσης, συντήρησης κ.λπ., τα οποία ρυθμίζονται στα 120 εκατ. Ήτοι σύνολο 200 εκατ. Αν σ' αυτά προστεθούν οι χορηγίες -οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να υπεισέλθουν σε οικονομοτεχνικό πρόγραμμα- τότε έχουμε ευκόλως το μισό του συνολικού οφέλους.

Αυτά ως προς την αυθαίρεση και την προχειρότητα του εγχειρήματος **Μέτρο 7**. Η αιτιολόγηση της αποδοχής του προγράμματος ως εστί και ευρίσκεται διαφεύγει. Ίσως λόγω του υψηλού επιπέδου του ημιτελούς Μεγάρου να μην ετέθη ποτέ θέμα αμφισβήτησης των στοιχείων. Άλλωστε, μάλλον, ήταν τότε υπουργός Πολιτισμού ο κ. Θ. Μικρούτσικος, ο οποίος δεν θα μπορούσε να έχει πολλές αντιρρήσεις για το περιεχόμενο του προγράμματος, αν το είχε εγκρίνει ο κ. Λαμπράκης. Θα ήταν, ωστόσο, πιο ενδιαφέρουσα η ερμηνεία του φαινομένου αν ανεκαλύπτετο ότι ο κ. Χρ. Λαμπράκης μπορεί πλέον να εξάγει την επιρροή του.

Στέλιος Π. Καφαντάρης

ΠΟΙΟΙ ΔΟΥΛΕΥΟΥΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΑΡΚΟΕΤΑΙΡΕΙΩΝ;

Μήπως το τελευταίο κυκλοφοριακό αλαλούμ της Αθήνας οφείλεται και σ' ένα είδος λευκής απεργίας της τροχαίας;
- Μήπως κάποιοι δουλεύουν υπέρ των παρκοεταίρειών με υπόγειο κόπο;
- Μήπως σταμάτησε η τροχαία να κόβει κλίσεις, περιμένοντας τη δημοτική αστυνομία και τους Ράμπο του κ.

Αβραμόπουλου;

Το να διέλθει κανείς πλέον τη Σόλωνος σε ώρες αιχμής ισοδυναμεί με την σεισάχθεια του αρχαίου συνωνόματού της: αυτοκίνητα παρκαρισμένα και στα δύο πεζοδρόμια και οχήματα τροφοδοσίας να ξεφορτώνουν. Η αποθέωση του ζεμανφουτισμού. Και σαν μην έφταναν όλα αυτά, ο κ. δήμαρχος δείχνει και τους

«Μεγαλέξανδρους» του **Ευ. Βαρλάμη** ως μποναμά της Πολιτιστικής και του υπουργείου Εθνικής Αμύνης για να αποδειχθεί περιτράνως ότι η άγνοια και η κακογουστιά είναι το έμβλημα του Δήμου Αθηναίων.

ΥΓ. Κατά τ' άλλα την Κεντροαριστερά τη λένε Μαρία Μαγδαληνή, μόνο που η εν λόγω παραμένει αμετανόητη.

Μ.Σ.

ΚΑΣΤΕΛΛΑ: ΤΣΙΜΕΝΤΟ ΝΑ ΓΙΝΕΙ...

Τα παλιά χρόνια οι πολιτευτές έταζαν στους ψηφοφόρους γεφύρια ακόμα κι αν δεν υπήρχαν ποτάμια. Σήμερα, έχοντας περάσει σε καινούργια βάση (κάποιοι επιμένουν να την αποκαλούν εκσυγχρονισμό), προγραμματίζουν εκτροπές άνευ λόγου και αιτίας και οραματίζονται Ολυμπιάδες που θα τσιμεντώσουν ό,τι πράσινο απόμεινε στην Αθήνα.

Από κοντά στο παιχνίδι και οι δήμαρχοι της «Αλλαγής». Θέλουν να βάλουν κι αυτοί το λιθαράκι τους (ή καλύτερα την κοτρώνα τους) στην αναπτυξιακή(;) πορεία αυτού του τόπου.

Τουλάχιστον, έτσι προπαγανδίζουν μέσα από τα πολυτελή ιλλουστρασιόν διαφημιστικά τους φυλλάδια και ενίοτε διά των τηλεοπτικών εκπομπών «φιλόξενων» δημοσιογράφων. Το θέμα μας σήμερα είναι μια καραμπινάτη ιστορία που δείχνει σ' όλο της το μεγαλείο την πορεία της τοπικής αυτοδιοίκησης: ενός χώρου που η κεντρική εξουσία, πέρα από το γεγονός ότι τον έχει αιχμάλωτο οικονομικά (να θυμηθούμε την προίκα που έταζαν στον **Πάγκαλο**, και τη στερήθηκε ο πρώτος δήμος της χώρας εξαιτίας της αποτυχίας του), τον έχει μολύνει μ' όλα τ' αρνητικά της κι από κοιτίδα δημοκρατίας έχει μετατραπεί σε χώρο ρουσφετιού και συνδιαλλαγής.

Στη διάρκεια της δικτατορίας, στην οδό Β. Παύλου της Καστέλλας, χτίστηκε το ξενοδοχείο Κάβο Ντόρο. Ένα κτιριακό συγκρότημα που αλλοίωσε ανεπανόρθωτα τη φυσιογνωμία της περιοχής. Λίγα χρόνια μετά, οι ιδιοκτήτες της επιχείρησης αγοράζουν το διπλανό οικόπεδο και

κατασκευάζουν ένα γκαράζ (υπόγειο και υπέργειο) μέσω του οποίου, όπως φαίνεται, επιδιώκουν την επέκταση του ξενοδοχείου τους. Το 1980, επί υπουργείας **Γ. Πλυτά** κατορθώνουν να εξασφαλίσουν άδεια οικοδόμησης. Αυτή όμως ανακαλείται τον επόμενο χρόνο από τον μακαρίτη **Α. Τρίτση**, επειδή υπήρχαν νομικά κωλύματα. Οι ιδιοκτήτες προσβάλλουν την απόφαση στο Συμβούλιο Επικρατείας το οποίο απορρίπτει τις αιτιάσεις τους ως μη νόμιμες (απόφαση 1606/1983).

Κι ενώ έτσι είχε η κατάσταση, οι ιδιοκτήτες καταθέτουν νέα αίτηση για κατ' εξαίρεσιν ανέγερση στο χώρο του γκαράζ, που τους χορηγεί στις 25.2.98 ο Δήμος Πειραιά(!) σε μια συνεδρίαση με πολλές απουσίες και αποχωρήσεις δημοτικών συμβούλων (απόφαση 18655/5575). Αν η απόφαση υλοποιηθεί, ένα συγκρότημα ύψους 38 μέτρων θα αποτελειώσει ό,τι απόμεινε στην περιοχή. Το αστείο (ή μάλλον το πολύ σοβαρό) στην υπόθεση είναι ότι η απόφαση του δήμου στηρίζεται στην υπουργική απόφαση του **Γ. Πλυτά**, αγνοώντας τόσο την ακύρωσή της από τον **Α. Τρίτση** όσο και τις απορρίψεις των αιτήσεων των ιδιοκτητών από το Συμβούλιο Επικρατείας. Οι κάτοικοι της Καστέλλας όμως αντιδρούν και δηλώνουν ότι τα «αναπτυξιακά» σχέδια του κ. **Λογοθέτη** και των δημοτικών συμβούλων που εξακολουθούν να τον στηρίζουν, θα τους βρουν αντιμέτωπους και αποφασισμένους να ανατρέψουν την τσιμεντοποίηση της περιοχής τους. Εν αναμονή εξελίξεων...

Νίκος Μολυβιάτης

ΤΑ ΧΟΝΤΡΑ ΤΩΝ ΨΙΛΩΝ

ΣΥΧΝΑ ΚΑΝΕΙΣ από τα ψιλά των ειδήσεων μπορεί να συμπεράνει τις χοντρές αλήθειες. Φερ' ειπείν, τις προάλλες, σήμανε συναγερμός στην Άμεση Δράση όταν μαθεύτηκε ότι κάποιος νεαρός με το όνομα Δ.Γ. Βαρδινόγιάννης έπεσε θύμα τσαντάκηδων. Προς στιγμήν αναστατώθηκε η ελληνική αστυνομία, αλλά γρήγορα διαπιστώθηκε ότι δεν ήταν ο γιος του Προέδρου και ότι επρόκειτο για απλή συνωνυμία. Έτσι, ήρθη η επιφυλακή. Βλέπετε, η ελληνική μας αστυνομία πληρώνεται από τους έλληνες φορολογούμενους για να προστα-

τεύει τους σταρ αποκλειστικά. Οι άλλοι, ας καταφύγουν στις εταιρείες σεκιούριτυ. Είπαμε: τόπο στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

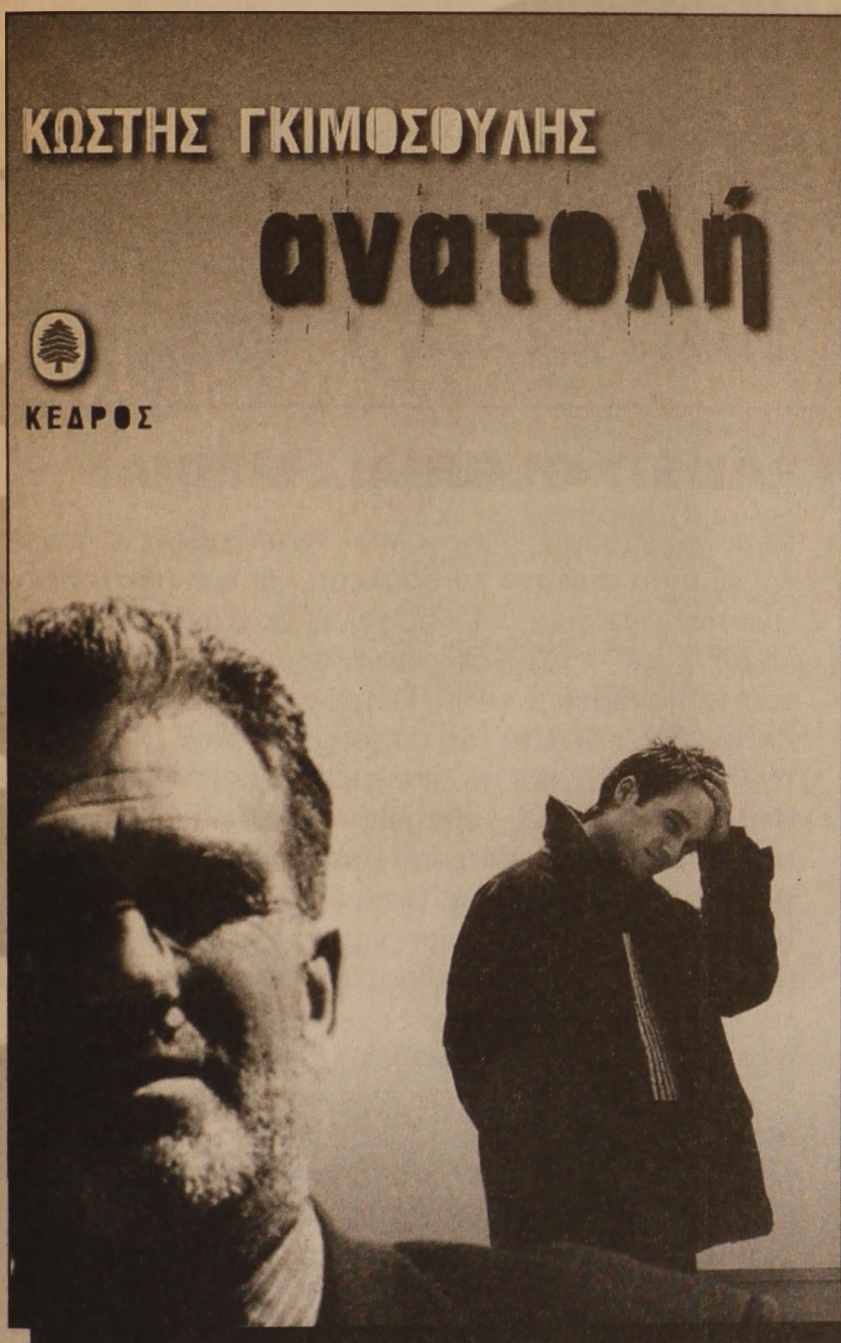
Και κάτι επίσης πιο διασκεδαστικό. Η ΠΑΣΠ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καλεί τον Χάρη Καστανίδη να μιλήσει περί εκσυγχρονισμού, «Ολυμπιακής», κ.λπ. Την ίδια ακριβώς ώρα και η ΔΑΠ είχε προγραμματίσει στον από πάνω όροφο συναυλία με την Άντζυ Σαμίου. Βρίσκω αμφότερες τις επιλογές καθώς και το timing εξαιρετικά. Και φαντάζομαι έτσι τη διασκευή του γνωστού άσματος:

Πιο χαμηλά, πιο χαμηλά είναι ο Χάρης και μιλά.

Κατά τα άλλα, πολλοί αναρωτούνται κι άλλοι θλίνονται για το επίπεδο των φοιτητικών εκλογών και για το χάλι των δύο κριτάρων σπουδαστικών παρατηρήσεων. Όταν όμως επί δεκαετίες οι φοιτητές εγγράφονται στα δίκονα κόμματα εξουσίας για να εξασφαλίσουν μελλοντικά τη θέση τους στο Δημόσιο, είναι φυσικό να επέλθει και η παρακμή των θυσμών και ο ευτελισμός της πολιτικής.

Πιο χαμηλά, πιο χαμηλά...

Μ.

Μικρός είχα δώσει μια
υπόσχεση στον εαυτό μου:
Ότι θα έβρισκα τρόπους και δε
θα δούλευα υποχρεωτικά ποτέ.
Θα ονειρευόμουν, θα χάζευα,
θα ταξίδευα, θα χαίδευα τα πιο
όμορφα, τα πιο ατίθασα
κορίτσια, θα ήμουν
ερωτευμένος συνεχώς,
θα έμενα πάντα νέος στην ψυχή.
Θα ήμουν ερωτευμένος μ' έναν
τρόπο παράφορο, διαρκώς και
μ' οτιδήποτε, ακόμα και με το
θάνατο, ακόμα και με την ίδια τη
ζωή. Αυτό είχα αποφασίσει για
τον εαυτό μου, αν βέβαια μπορεί
ν' αποφασίζει κανείς για τον
εαυτό του. Μπορεί; Τώρα που
εσύ έφυγες από τη μέση, αυτή
η φανταστική υπόσχεση έγινε
πρόκληση πραγματική

ΕΜΕΣΑ ΣΤΗΝ Ενημέρωση

• Κατάμεστη ήταν, την προπερασμένη Τετάρτη, ανήμερα Πρωταπριλιά, η αίθουσα της ΕΣΗΕΑ, όπου διεξήχθη η ημερίδα με θέμα τα ειδησεογραφικά δελτία των τηλεοπτικών καναλιών που είχαν συνδιοργανώσει οι εφημερίδες *Αυγή* και

Εποχή, τα περιοδικά *Αντί* και *Πολίτης* μαζί με τους «Πολίτες σε δράση», που είχε τον σαρκαστικό τίτλο «Ζήτω η ενημερωτική Πρωταπριλιά».

Στην εκδήλωση μίλησαν ο καθηγητής Αντώνης Μανιτάκης, ο οποίος έθεσε το θεσμικό

πρόβλημα των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών («κάνενας σταθμός δεν πληροί τους όρους νόμιμης λειτουργίας», επισήμανε) και τόνισε ότι η ελευθερία των ηλεκτρονικών ΜΜΕ δεν έχει σε τίποτα να κάνει με την ελευθερία διακίνησης των ιδεών όπως την είχε οραματισθεί ο Βολταίρος: «Απευθύνονται άμεσα στην κοινή γνώμη σαν δημόσιο αγαθό, την πλάθουν, τη διαμορφώνουν – και ισχυρίζονται ότι την εκφράζουν πραγματικά», ση-

μείωσε, τονίζοντας τη σημασία (και την παρέμβαση των πολιτών) που έχουν οι διαδικασίες ελέγχου αυτού του τύπου της ροφόρησης. Η τηλεκριτική της *Καθημερινής* Πόπη Διαντάκου μίλησε για τα στελέχη των ειδήσεων και για το «αμερικανικό μοντέλο ειδησεογραφικών εκπομπών» που έχει υιοθετήσει. Ο σκηνοθέτης εκ των παραγωγών του τηλεοπτικού Παρασκηνίου, Τάσος Χατζόπουλος, μίλησε για απότακτο πολιτισμό από

ΟΙ «ΠΡΩΤΑΘΛΗΤΕΣ» Ή SIC TRANSIT GLORIA... MEDIAE

Ο πολὺς **Θέμος Αναστασιάδης**, ο λεγόμενος και «τρύπας» ή «γιαουρτογιάπης», διάβασε την απόλυσή του από την *Ελευθεροτυπία* στην άλλοτε κραταιά στήλη του και με την υπογραφή: **Χ.Κ. Τεγόπουλος**. Ο Αναστασιάδης μαζί με τον άλλο καταρρέοντα παραδημοσιογράφο, τον κ. **Πέτρο**, ή και «γιαουρτόμαγκα», πρωτοστάτησαν σ' ένα καινοφανές είδος «δημοσιογραφίας» γεμάτο σεξιστικά ή ρατσιστικά υπονοούμενα, χυδαιολογίες και εύκολο χιούμορ. Ήταν η γραφή που άρεσε στα πασοκικά στίφη της προηγούμενης δεκαετίας γιατί αφενός σήμαινε την αποπολιτικοποίηση του πολιτικού λόγου και αφετέρου τη δικαίωση των ατάλαντων, των βολεμένων ελέω κόμματος και των «ωραίων» με την πιο δυσώδη απόχρωσή της έννοιας (εύνοιας). Όλοι οι δήθεν σοσιαλιστές οπαδοί του ΠΑΣΟΚ καμάρωναν τα βλαστήρια τους που είχαν δημιουργήσει ολόκληρη σχολή μέσα στο σώμα της δημοσιογραφίας και που το ύφος τους θύμιζε τους κουτσαβάκηδες ή τους απάχηδες των Αθηνών. Απάχης, λοιπόν, αλλά καθόλου άπαχος ο κ. Τρύπας, συναγωνιζόταν σε κενολογία και πεζοδρόμιο την κ. **Μαλβίνα**, συγγέοντάς τη σάτιρα με τη χοντράδα και το πνεύμα με την πλάκα. Αυτό που κυρίως μ' ενοχλεί στους ανωτέρω αστέρες είναι ότι ανάγουν τη θέση «κάνω πλάκα, σπάω χαβαλέ κ.λπ.» σε ύψιστο αξίωμα και ιδεολογική στάση. Σ' έναν τόπο όπου καταρρέουν τα πάντα και που η διαφθορά αρχίζει από τους δημοτικούς υπαλλήλους καθαριότητας και φτάνει στα υψηλά κλιμάκια της αστυνομίας ή της δικαιοσύνης, εμείς καθάρισαν «κάνοντας πλάκα» και περιφέροντας τους ευφυείς εαυτούς μας σ' έναν κόσμο κρετίνων, οι οποίοι δεν έχουν άλλη δυνατότητα και επιλογή από το να γελάνε με τις ηλιθιότητές μας. Η αποθέωση, δηλαδή, της αισθητικής «του δε βαριέσαι». Ξέρω, όσο κι αν με θλίβει, ότι πάρα πολλοί αγόραζαν την *Ελευθεροτυπία* για να διαβάσουν αποκλειστικά τη «Μαύρη Τρύπα» και επίσης αντιλαμβάνομαι ότι η *Ελευθεροτυπία* πόνταρε στο θράσος του συντάκτη της για να πουλά φύλλα σ' εποχές δύσκολες. Αυτή είναι η ζοφερή εικόνα μιας ακόμη πιο ζοφερής πραγματικότητας. Αιτία της απόλυσης του κ. Τρύπα στάθηκε η συνεργασία του –σύμφωνα με τον κ. Τεγόπουλο με τον **Σωκράτη Κόκκαλη** για την έκδοση του αθλητικού εντύπου *Πρωταθλητής* (ο κ. Κόκκαλης το διαψεύδει). Α, ξέχασα. Εκτός από τους άνοες Πασόκους, ο κ. Θέμος δουλεύει και τους αφρενείς «Ολυμπιακούς».

Εξάλλου, το σύνθημα των τελευταίων είναι: «Είμαστε άρρω-

στοι, δεν έχουμε μυαλό κ.λπ.». Αντιλαμβάνεται κανείς, τι ευφυής επιχείρηση συνιστά το δούλεμα και η εκμετάλλευση όλων αυτών των εκατομμυρίων άμυαλων (κατά δήλωσή τους). Έπειτα, λοιπόν, από τη μία δεξαμενή αφελών (την εκλογική πελατεία του παπανδρεϊσμού) οι Πέτρος και Θέμος, άσπονδοι εχθροί πλέον, βουτάνε στο νέο target group, την ολυμπιακή οικογένεια του κ. Σωκράτη και των επιχειρήσεών του για να πουλήσουν «αστειάκια», χαβαλέ, «ερωτικά» συνθήματα και τα ποικίλα όσα υποκατάστατα διαθέτει στις μέρες μας το marketing της ποδοσφαιρικής βιομηχανίας. Όσοι διαβάζουν πλέον τον κ. Θέμο, θα είναι απλώς οι «ωραίοι» και οι «ξύπνιοι». Θα έχουν ακόμη πιο μεγάλο πλεονέκτημα εξουσίας. Θα είναι «πρωταθλητές» σε όλα. Κατά τ' άλλα, ο τόπος έχει εισέλθει σε μείζονα κρίση, αφού μέσα από μια σειρά νομοθετήματα η κυβερνητική πλειοψηφία ακολουθώντας τις πιο ανάλγητες επιταγές του Μάαστριχτ, αλλάζει το εργασιακό τοπίο, καταλύει κυριολεκτικά κάθε κράτος δικαίου και επιπίπτει ως λαίλαπα επί των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Οι δυσοίωνες μάλιστα προβλέψεις θέλουν τον πληθωρισμό να καλπάζει σε λίγο, ανατρέποντας κάθε προηγούμενο σχεδιασμό, στις επτά μονάδες. Παράλληλα, η κυβέρνηση θέλει να επιβάλει τη μερική απασχόληση, την αυξομείωση ωρών, τη διπλή απασχόληση σε μία θέση εργασίας για να καμφθεί η ανεργία, τη μερική άρση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων στις ΔΕΚΕ κ.λπ. Έτσι, εν μία νυκτί, όλη η κρατική ολιγωρία, οι κομματικές αυθαιρεσίες, η αναξιοκρατία μεταφέρονται στις πλάτες των εργαζομένων σαν να είναι αυτοί οι μόνοι φταίχτες και είναι φυσικό πως έτσι πλήττονται χειρότερα οι χαμηλόμισθοι.

Και το άκρον άωτον της γελοιότητας: κορυφαία στελέχη της κυβέρνησης, σχολιάζοντας την ακολουθούμενη εργασιακή πολιτική «κρατάνε αποστάσεις» και ζητούν την «ανασύσταση του κοινωνικού προσώπου του ΠΑΣΟΚ». Τέτοια αποστασιοποίηση! Μην περμένετε όμως απ' τον Θέμο ή τον Πέτρο να κριτικάρουν ή να παρέμβουν σ' αυτήν την ογκούμενη κομματική υποκρισία και στην τεράτωση κρατική αναληγσία. Είπαμε: Τα media έχουν άλλους σπυχούς, υψηλότερους. Αυτοί ασχολούνται με τους επιτυχημένους με τους βολεμένους, με τους «ωραίους». Αυτοί αλλάζουν αφενικά ώστε να πλασάρονται ευκολότερα στα ολοένα διαφοροποιούμενα παιχνίδια εξουσίας. Είπαμε: αυτοί είναι «πρωταθλητές».

Μάνος Στεφανίδης

Τη συζήτηση συντόνισε ο εκδότης του *Αντί Χρ. Παπουτσάκης*, ο οποίος ξεκίνησε κάνοντας την αυτοκριτική του: «Όταν ξεκινούσε ο θόρυβος για την "ελεύθερη ραδιοτηλεόραση", στο *Αντί* τον ενθαρρύναμε, προβαίνοντας μάλιστα στο εγχείρημα της δημιουργίας ραδιοφωνικού σταθμού, του *Ράδιο-Αντίλαλος*», είπε. «Ως διορατικοί άνθρωποι, έπρεπε να φαντασθούμε τι θα επακολουθούσε».

• Μετά την *Εξόρμηση*, ολίγη αγρανάπαυση και, ιδού το νέο κομματικό περιοδικό του ΠΑΣΟΚ. Τίτλος του: *Έκφραση*. Κυκλοφόρησε την προηγούμενη Τετάρτη, θα είναι

μηνιαίο, έγχρωμο και, όπως μας είπαν οι επιτελείς του, θα είναι κυρίως βήμα διαλόγου στο ΠΑΣΟΚ – δεν θα αποκλείονται, δηλαδή, και οι κριτικές φωνές. Εκδότης είναι ο Κ. Σκανδαλίδης, διευθυντής ο Τηλ. Χυτήρης και διευθυντής σύνταξης ένας παλιός μας γνώριμος (από τη Σοσιαλιστική Πορεία, το περιοδικό *Αντιθέσεις* αλλά και, αργότερα, από τα *Επιχειρήματα* που εξέδιδε η ΕΑΡ). Στο πρώτο τεύχος γίνεται προσπάθεια να εξισορροπηθούν οι κομματικές τάσεις: υπάρχει άρθρο του πρωθυπουργού, οι «προεδρικοί» όμως μπορούν να διαβάσουν άρθρο και για τη συνεισφορά του Ανδρέα Παπανδρέου. Έτσι εύκολα στήνονται τα περιοδικά;

• Ένα ακόμα γυναικείο περιοδικό, το *Mirror*, που ξεκίνησε με τον Θέμο Αναστασιάδη και βγαίνει τελικά χωρίς αυτόν (μια πύλη εξεδιώχθη, τελικά, από τη «Μαύρη Τρύπα» της *Ελευθεροτυπίας*), είναι έτοιμο για τα περίπτερα. Όσπου να έρθει εκείνη η ώρα, πάντως, χρειάστηκε να ξανατυπωθούν δύο τυπογραφικά, στα οποία

υπήρχε το όνομα του εκδιωχθέντος συντάκτη. Όπως και να 'χει, το νέο περιοδικό έρχεται να προστεθεί σε μια σειρά γυναικείων εντύπων: *Γυναίκα*, *Elle*, *Madame Figaro*, *Diva*, *Marie Claire*, *Bazaar* – και η επικεφαλής του *Mirror*, Χαρά Λουκάκου, θα πρέπει να βρει το ιδιαίτερο στίγμα του προκειμένου να αντέξει στον ανταγωνισμό της αγοράς.

• Πόλεμος με τον αθλητικό Τύπο. Την εβδομάδα που πέρασε, δύο νέα αθλητικά φύλλα βγήκαν στα περίπτερα: ο *Πρωταθλητής* του Θέμου Αναστασιάδη και ο *Kosmos των Sports* (ήμαρτον με τους λατινικούς τίτλους, σώθηκαν τα ελληνικά;) του Πέτρου Κωστόπουλου. Τα τρομερά παιδιά της αυτοαποκαλούμενης νέας δημοσιογραφίας γερνούν – και το ρίχνουν στο ποδόσφαιρο. Έτσι είναι η ζωή (κι ως περισ-

σεύουν τα καινούργια επιχειρηματικά και εκδοτικά παιχνίδια). Ήμαρτον.

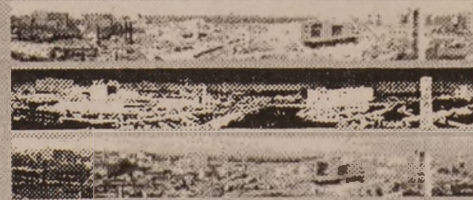
• Οικονομικές ατασθαλίες στον 9,84 ενδεχομένως να κρύβονται πίσω από την απομάκρυνση του γεν. διευθυντή του σταθμού, **Θ. Οικονομίδη**, και την αντικατάστασή του από τον κ. **Ταλαμάγκα**, διευθυντή, εκτός των άλλων, και του γραφείου Τύπου του δημάρχου. Αυτό, τουλάχιστον, αφήνουν να εννοηθεί τα μέλη της αντιπολίτευσης του Δήμου Αθηναίων που συμμετέχουν στο δ.σ. του σταθμού – που, επιπλέον, ζητούν να τους κοινοποιηθούν μια σειρά από έγγραφα και πράξεις της διοίκησης για να δουν αν στοιχειοθετούνται ή όχι οι καταγγελίες που, ως τώρα, κυκλοφορούν μόνο ως φήμες. Πώς φαίνεται ότι πλησιάζει η περίοδος των δημοτικών εκλογών, ε;

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

Π. Κ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ
ΣΤΗΝ ΕΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Θ Ε Μ Ε Λ Ι Ο

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ
Θ Ε Μ Α Τ Ω Ν

Η μελέτη αυτή του αν. καθηγητή Π. Ιωακειμίδη αναλύει και αιτιολογεί τις επιπτώσεις από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/ Ένωση κυρίως στο ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Ο πυρομανής και ο πυροσβέστης

του Τάσου Παππά

Με αφορμή την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης και της στρατηγικής σημασίας εξελίξεις από το μέτωπο των ΔΕΚΟ, που η αποτελεσματικότητά τους εκκρεμεί, αυξάνουν οι συγκρούσεις στα εσωτερικά του ΠΑΣΟΚ – και αναζωπυρώνεται το μέτωπο των «εκσυγχρονιστών» με τους προεδρικούς. Απ' τη μια πλευρά, αιχμή του δόρατος είναι ο Κ. Σημίτης. Απ' την άλλη, ο Άκης Τσοχατζόπουλος αμφιταλαντεύεται λειτουργώντας (ώς τότε;) σαν πυροσβέστης στις φωτιές που ανάβει η κυβερνητική πολιτική.

Στο ΠΑΣΟΚ φαίνεται ότι αποστρέφονται την αρχή της συλλογικής ευθύνης. Ο Άκης Τσοχατζόπουλος είπε ότι για την κατάσταση στην Ολυμπιακή και τις άλλες ΔΕΚΟ φταίνε όλες οι κυβερνήσεις από το 1974 και μετά, λες και δεν κυβερνά τούτο τον τόπο το ΠΑΣΟΚ από το 1981 μ' ένα μικρό μόνο διάλειμμα. Ο πρώην υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών Θανάσης Τσούρας έχει την άποψη ότι επί των ημερών του όλα έγιναν καλώς και μετά την απομάκρυνσή του άρχισαν να εμφανίζονται τα προβλήματα! Ο Χάρης Καστανίδης άφησε υπαινιγμούς και για τους προκατόχους του και για τον διάδοχό του. Μόνον ο νυν υπουργός Τάσος Μαντέλης ήταν αβρός και διακριτικός –προφανώς εξ ανάγκης– με τους συναδέλφους του που πριν απ' αυτόν διαχειρίστηκαν (;) τα θέματα των ΔΕΚΟ. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, είναι εξαιρετικά δύσκολο να μιλήσει κανείς στο κόμμα για συντροφική αλληλεγγύη. Η εξήγηση είναι απλή: το ΠΑΣΟΚ εκτός από πολυσυλλεκτικό κόμμα είναι πια ένας πολυτασικός και πολλαπλώς φραξιονισμένος σχηματισμός που δύσκολα μπορεί να κινηθεί με συντεταγμένο βηματισμό. Ακόμη και στις λεπτομέρειες δεν καταφέρουν να συμφωνήσουν τα αντιμαχόμενα στρατόπεδα και πρέπει ο πρωθυπουργός να επισειεί πότε την κοινοτική πειθαρχία και πότε την απειλή των πρόωρων εκλογών για να εκβιάζει την ομοφωνία ή την περιστασιακή πλειοψηφία στη Βουλή. Το πρώτο μέτρο λειτουργεί κατασταλτικά, το δεύτερο εκφοβιστικά. Είναι βέβαιο ότι και τα δύο θα επιστρατευθούν αρκετές φορές μέχρι τη στιγμή που ο Κ. Σημίτης θ' αποφασίσει να οδηγήσει τη χώρα στις εκλογές.

Το τελευταίο διάστημα, η φημολογία περί πρόωγων εκλογών συντηρείται στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας παρά τις οργίλες διαψεύσεις αρμοδίων και αναρμοδίων. Το ερώτημα είναι αν έχει βάση ή απλώς πρόκειται για ακριτομυθία που διοχετεύεται από τα κέντρα εξουσίας προκειμένου να βρίσκονται σε ετοιμότητα οι εκσυγχρονιστές και να τρομοκρατούνται οι αντίπαλοί τους.

Η στοιχειώδης πολιτική λογική επιβάλλει να μην παίρνουμε στα σοβαρά τέτοιου τύπου «πληροφορίες». Ποια τύχη μπορεί να έχει το ΠΑΣΟΚ, αν με δική του πρωτοβουλία επιλέξει την οδό της κάλπης τώρα; Με τους εργαζομένους απογοητευμένους εξαιτίας της σκληρής οικονομικής πολιτικής, την οικονομία σε φάση αναδιάρθρωσης από την υποτίμηση και τις εξ αυτής προσαρμογές που απαιτούν χρόνο για να αποδώσουν, το κόμμα σε κατάσταση αποσύνθεσης λόγω των παραλυτικών αντιπαραθέσεων, ακόμη και ο υπερφίλαλος αισιόδοξος οπαδός του «εκσυγχρονισμού» δεν μπορεί

να προσδοκά θετικό αποτέλεσμα.

Αυτά, βεβαίως, τα γνωρίζει ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ. Ταυτοχώς, όμως, διαπιστώνει με οδυνηρό τρόπο ότι σε αρκετές περιπτώσεις είναι υποχρεωμένος να κάνει επώδυνους συμβιβασμούς: γενναίες εκπτώσεις στη γραμμή του, προκειμένου να εξασφαλίσει πλειοψηφία στη Βουλή. Πάνω από δέκα βουλευτές του κινήματος δρουν τελείως ανεξέλεγκτα, περίπου σαν «καμικάζι», και αναγκάζουν την ηγετική ομάδα να περπατά σε τεντωμένο σχοινί. Είναι φανερό ότι αυτές οι επισφαλείς ισορροπίες μπορεί να διαταραχθούν και από μια ασήμαντη αφορμή. Το ζητούμενο είναι έως πότε ο πρωθυπουργός θα δέχεται να λειτουργεί υπό καθεστώς ομηρίας. Οι θιασώτες των δυναμικών λύσεων εισηγούνται επίσπευση εκλογών, ώστε το τοπίο στο εσωκομματικό σκηνικό να ξεκαθαριστεί με τη συνδρομή και ενός εκλογικού νόμου κομμένου και προσαρμοσμένου στα μέτρα των εκσυγχρονιστών (μεικτό σύστημα, δηλαδή συνδυασμός σταυρού και λίστας). Πιστεύουν ότι –ακόμη και αν από τις σημερινές κακές συνθήκες για το ΠΑΣΟΚ– οι εκλογές κερδίζονται. *Πρώτον*, γιατί η Νέα Δημοκρατία –παρά το προβληματικό της στις δημοσκοπήσεις– δεν δείχνει ικανή να πείσει τους λίτες ότι αποτελεί αξιόπιστη εναλλακτική λύση εξουσίας. *Δεύτερον*, γιατί ο Μητσοτάκης και οι περί αυτόν στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης θα κάνουν και πάλι την κρίσιμη ώρα το «θήκον» τους και θα προμοδοτήσουν έστω και έμμεσα τον Σημίτη. *Τρίτον*, γιατί το ειδικό βάρος εκείνων των στρωμάτων που έχουν συνδέσει την τύχη τους με το εκσυγχρονιστικό εγχείρημα έχει ξηθεί κατά πολύ και δίνει εκλογικές νίκες. Και, *τέταρτον*, το εγχείρημα «θέλουμε να προωθήσουμε τις αλλαγές στην κοινωνία και την οικονομία, αλλά δεν μας αφήνουν εσωτερικές και εξωτερικές δυνάμεις, πιάνει στην κοινή γνώμη, η οποία περιβάλλει την εμπιστοσύνη της τις ειλικρινείς προσπάθειες και αποδοκιμάζει τις αμυντικές λογικές, όπως είναι αυτές που καθοδηγούν εσωκομματική αντιπολίτευση. Φυσικά, όλα αυτά μένει να αποχθούν.

ΤΑ ΑΛΛΑ ΚΟΜΜΑΤΑ – ΚΑΙ Η ΑΠΛΗ ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ

Την ίδια στιγμή, τα κόμματα της αντιπολίτευσης ετοιμάζονται για κάθε ενδεχόμενο. Η Νέα Δημοκρατία ζητεί μεν να φύγει από την εξουσία ο Σημίτης, αλλά μέχρι τώρα δεν έχει τολμήσει να πει φέρει τη λέξη εκλογές για ευνόητους λόγους. Ο Κ. Καραμανλής δεν έχει καταφέρει να κυριαρχήσει στο κόμμα του, κι αυτό δεν γίνεται όσο καιρό παραμένει στη Ν.Δ. ο Κ. Μητσοτάκης. Ο αρ

της Ν.Δ. χρειάζεται χρόνο για να αποκτήσει την πρωτοβουλία κινήσεων. Τα μικρότερα κόμματα δεν έχουν πρόβλημα με τις πρώτες εκλογές. Άλλωστε, χειρότερα από το 1996 δεν πρόκειται να γίνει. Ο ΣΥΝ, όμως, οφείλει να λύσει μια βασική αντίφαση που ρέχει την πολιτική του. Από τη μια μεριά, ο Ν. Κωνσταντόπουλος ζητεί μετ' επιμονής την απλή αναλογική και από την άλλη έχει κριθεί με τιμές τη γραμμή της πραγματικής αντιπολίτευσης. Η κατακλυσμιαία κριτική που ασκεί στην κυβέρνηση δεν αφήνει θώρια συνεννοήσεων.

Γνωστόν η απλή αναλογική δεν «βγάζει» αυτοδυναμίες. Ευτυχώς συμμαχικές κυβερνήσεις. Αναρωτιέται, λοιπόν, κανείς τι κάνει αν η κυβέρνηση συναινέσει στην αλλαγή του εκλογικού συστήματος προς την κατεύθυνση που ζητεί ο κ. Κωνσταντόπουλος. Με βάση τα σημερινά δεδομένα, συνεργασία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ μπορεί να θεωρείται αδύνατη (φροντίζει για τη ρηγμάτωση των σχέσεων ο πρόεδρος του ΣΥΝ). Ποιος, λοιπόν, θα συνεργαστεί με τον ΣΥΝ; Μήπως ο αρχηγός του ΣΥΝ θέλει την απλή αναλογική να προκαλέσει –όσο φυσικά το μπορεί– μια συνεργασία ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ., έτσι ώστε να μείνει το πεδίο της Κεντροαριστεράς ανοιχτό για να αλωνίζει ο ΣΥΝ; Πολύ βολικό το σχήμα. Αν, όμως, η πολιτική πραγματικότητα δεν «στριμωχθεί» στα μακιαβελιστικά σχέδια του ΣΥΝ, τότε θα μπούμε σε περίοδο παρατεταμένης ανεργίας ή, στην καλύτερη περίπτωση, θνησιγενών κυβερνήσεων σχημάτων που θα καταστήσουν την απλή αναλογική ανυπόφορο εκλογικό σύστημα.

Η ισχύς περί του επιθυμητού επικρατεί και στην εσωκομματική αντιπολίτευση. Οι «προεδρικοί» δεν αισθάνονται άνετα στο σημερινό ΠΑΣΟΚ. Το πολεμούν με όλα τα μέσα. Συχνά παίζουν ανοήματα με τη «φωτιά». Θα ήθελαν να ρίξουν τον Σημίτη χωρίς να οδηγηθεί η χώρα στις εκλογές. Χρειάζεται, πάντως, να είμαστε καλπάζουσα φαντασία για να «οραματιζόμαστε» αυτή την αλλαγή. Φοβούνται τις πρόωρες εκλογές γιατί γνώριζαν ότι αρκετοί από αυτούς δεν θα επανεκλεγούν. Έτσι, θα παλινωδούν διαρκώς ανάμεσα στην γκρίνια και στη διστακτική συγκατάθεση έως ότου τους βγάλει από το προφανές αδιέξοδο κάποιος από μηχανή. Ο Γερ. Αρσένης είναι υποχρεωμένος να καταπίνει σχεδόν όλα τα πολιτικά με τις οποίες διαφωνεί, γιατί έχει ανάγκη την υποστήριξη των εκσυγχρονιστών στην πανταχόθεν επιβλημένη εκπαιδευτική μεταρρύθμισή του. Αναγκάζεται συνεχώς να «ελαστικοποιεί» τα όρια των απόψεών του και να θέτει εν αμφιβολία την αξιοπιστία του. Τέλος, σ' ό,τι αφορά τον Γ. Τσοχατζόπουλο, τα πράγματα είναι σύνθετα. Ο υπουργός φαίνεται να έχει επιλέξει για τον εαυτό του το ρόλο του «αβέστη» με προφανή στόχο να εμφανιστεί την κρίσιμη ώρα (έδριο) ως ο άνθρωπος που μπορεί να οδηγήσει ασφαλώς το ΠΑΣΟΚ. Προϋπόθεση, βεβαίως, γι' αυτό είναι η αποτυχία του προηγούμενου του ΠΑΣΟΚ. Δεν θέλει, όμως, να δώσει λαβές στους αντιπάλους του και γι' αυτό προσπαθεί να κρατά αποστάσεις και από «προεδρικούς» και από μερικούς δικούς του που τον προτρέπουν να τεθεί τώρα επικεφαλής όλης της εσωκομματικής αντιπολίτευσης. Οι σχέσεις του με τους εκσυγχρονιστές δοκιμάζονται γρήγορα. Η διαφωνία του με τους χειρισμούς στην υπόθεση των Ο.Ε.Ε. έχει ενοχλήσει το περιβάλλον του πρωθυπουργού και δεν είναι τυχαίο ότι το τελευταίο διάστημα έχουν πυκνώσει τα επικριτικά σχόλια από το Μέγαρο Μαξίμου.

Πολιτικός: Η απειλή των πρόωγων εκλογών είναι ένα καλό κίνητρο στα χέρια του κ. Σημίτη. Πρέπει, όμως, να το χρησιμοποιήσει με φειδώ και σύνεση. Αλλιώς κινδυνεύει να περιπέσει στην αμαρτία του... ψεύτη βοσκού.

Δημήτρης Πετσετίδης

Ο ΣΑΜΠΑΤΕΣ ΖΕΙ

και άλλες ιστορίες του γλυκού νερού

Δεκατέσσερις μικρές ιστορίες που άλλες μοιάζουν αληθινές, χωρίς να είναι, άλλες θέλουν να φαίνονται μύθοι. Στο βάθος όλων τους και μια απώλεια, όπως όταν λείει κανείς χάνω το χρόνο μου ή έχασα τη ζωή μου.

Υπερβαίνουν τα όριά τους; Σχοινοβατούν ισορροπώντας στο μεταίχμιο του αληθινού και του ονειρικού; Ενδεχομένως.

Πάντως, όλες τις καλύπτει ο «προλαλήσας» υπότιτλος. Είναι του γλυκού νερού.

ΕΠΙΣΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

- Το Παιχνίδι (Διηγήματα)
- Επίλογος στα χιόνια (Διηγήματα)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 ΤΗΛ.: 36 07 744, FAX: 36 23 093

Από πού πάνε στον Παράδεισο (των μηχανών και του χρήματος);

του Δημήτρη Καΐση

«Τίποτα, όσο θα συνεχίσουν να βασιλεύουν το χρήμα και η μηχανή – κυρίως η μηχανή...».

Ιούλιος Βερν, Το Παρίσι στον 20ό αιώνα

Αυτά που συμβαίνουν με την Ολυμπιακή είναι ένα πείραμα, ένας πιλότος: από πίσω κρύβονται πράγματα πολύ μεγαλύτερα όπως η παγκοσμιοποίηση, τα χρηματιστήρια, οι θριαμβεύουσες δυνάμεις της αγοράς. Αυτές που θέλουν να κάνουν όλο το παιχνίδι μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Αυτές που δεν χρειάζεται καν να ομιλούν εξ ονόματος της Προόδου – τους αρκεί να ομιλούν εξ ονόματος της αποδοτικότητας. Όποιος δεν μπορεί να «προσαρμοστεί» σ' αυτή τη νέα φάση της εξέλιξης απλώς θα τεθεί στο περιθώριο: μπορεί αν θέλει να κάθεται να διαβάσει **Σαίξπηρ** ή αλλιώς να επιδοθεί σε εγκληματική-παραβατική δραστηριότητα.

Αυτή η εγκληματική παραβατική δραστηριότητα γίνεται ολοένα πιο εμφανής τείνοντας να τροφοδοτήσει ένα κλίμα υστερίας. Ή μάλλον τείνει να εκθρέψει ένα γενικευμένο φοβικό αίσθημα, που οδηγεί κατευθείαν σε «περιτειχισμένες κοινότητες» και περιτειχισμένους κόσμους: θέλουμε την ασφάλειά μας, τον ατομικό μας ζωτικό χώρο. Αυτός όμως όλο και περισσότερο θα αισθάνεται απειλούμενος, δεν θα έχει από πού να γαντζωθεί. Σχεδόν θα πληρώνει την κατάπτωση των ανθρώπινων αξιών.

Όπως είπε εύστοχα και κυνικά ο κ. **Ρωμαίος** πέρασε η εποχή που μπορούσαμε να κοιμόμαστε στις ταράτσες των σπιτιών μας με ανοιχτές τις μπαλκονόπορτες.

Κατάλαβε τι ακριβώς είπε, αυτός, ένας υποτίθεται σοσιαλιστής; Κάποιοι που έμειναν έξω από την τεχνοπαραγωγική έκρηξη της εποχής θα μας απειλούν: όχι πια εν ονόματι αναρχικών/ελευθεριακών ιδεωδών όπως π.χ. οι γαλουχημένοι από τον **Μπακούνιν** αλλ' απλώς εν ονόματι της επιβίωσής τους – ίσως και αντιδρώντας σε

μια βαθιά ανθρώπινη προσβολή. Ασκώντας πάνω και πέρα από τους νόμους (παρωδώντας ίσως το **Πέραν του Καλού και του Κακού του Νίτσε**) το δικαίωμα για μια δικαιότερη κατανομή των πραγμάτων.

Με την ευκαιρία της Ολυμπιακής και όσων μέλλουν να ακολουθήσουν μας λένε τώρα: «Αυτά τα μέτρα είναι αναγκαία για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεών μας κ.τ.λ.». Μπα, ανακάλυψαν και την ανταγωνιστικότητα: μα μέχρι τώρα έκαναν ό,τι μπορούσαν για να τη θρυμματίσουν, να τη βυθίσουν και να την παραδώσουν στα χέρια του κράτους (τους).

Και ιδού που ήλθε η ώρα των εργαζομένων να τα πληρώσουν, να ξεπληρώσουν εκείνοι την πολιτική τους: αυτοί κάθονται άνετοι, θρασεείς και «προσαρμοσμένοι» στις θέσεις και τα αξιώματά τους. Αυτή η καλοβουλευμένη υποκρισία ούτε καν που ενοχλείται: αυτοί οι «προσαρμοσμένοι» στην κορυφή της πυραμίδας θέλουν τώρα να «προσαρμόσουν» τους από κάτω, αυτούς που τόσα χρόνια άλλα τους έλεγαν.

Πώς θ' αναγνωρίζονται μεταξύ τους σε αυτό το κύμα του νεοφιλελευθερισμού;

Επειδή υπάρχει υποκρισία, επειδή υπάρχει έλλειψη αυτοσεβασμού, επειδή ο καθένας ξεπουλάει ό,τι βρει μπροστά του σαν να 'ναι σε δημοπρασία πτωχευμένης επιχείρησης, μπορεί το κοινωνικό καζάνι ν' αρχίσει να βράζει: από δω μπορεί να ξεπηδήσει μια «άγρια αντιπολίτευση» συντρίβοντας τους κανόνες ενός πολιτικού καθωσπρεπισμού.

Από δω δεν πηγαίνεις σε εγκόσμιους παραδείσους. Από δω μάλλον πηγαίνεις σε μια «άγρια αντιπολίτευση» ή για να το πούμε ηπιότερα σε μια κοινωνική αντιπολίτευση που κιόλας εμφανίζεται πάνω από τα κεφάλια κομμάτων και συνδικαλιστικών ηγεσιών – αυτές απειλούνται να σαρωθούν από την αναστατωμένη

βάση τους, τους ανώνυμους εργαζόμενους που βλέπουν να χάνουν τις τελευταίες το βεβαιότητες και να 'ναι κοντά να το πουν «ή γίνεστε έτσι όπως εμείς θέλουμε αλλιώς δεν σας χρειαζόμαστε».

Αυτού του είδους η αντιπολίτευση που ενσωματώνει ολοένα ευκρινέστερα στοιχεία παραβατικής συμπεριφοράς, όπως βλέπουμε κιόλας, θα περιλαμβάνει και κταίηλ μολότωφ ή, πιο χιουμοριστικά, σγά και γιαουρτώματα.

Υπό το πρίσμα αυτό θα πρέπει να καταγραφεί και να ιδωθεί η εξάπλωση της εγκληματικότητας: το μήνυμα αυτών των φαινομένων είναι η βαθιά κρίση, η έκλειψη του δημοσίου διαλόγου.

Ίσως και η έκλειψη των ονείρων.

Απέναντι στους υποκριτές, σε υποταγμένους στην κυριαρχία των χρηματιστηρίων η γλώσσα θα είναι σκληρή. Ακόμη και ναρκωτικά είναι μια γλώσσα – ή κάποιο είδος αυτοκαταστροφικού μηδενισμού.

Συνδικαλιστές του ΠΑΣΟΚ, ως κυρίαρχοι του χώρου τους, π.χ. ο Πέτρος της Ολυμπιακής και ο κ. Ι. Λάς θα απειλούνται να «ξεβρακωθούν» από τους εργαζομένους που εκπροσωπούν: ακόμη και με τις δικές τους απαιτήσεις μεθόδους – ή, πώς τα πράγματα ρίζουν ανάποδα με μια περίεργη μαρξιστική διαλεκτική.

Το κακό με αυτούς είναι ότι δεν διάσαν ποτέ ούτε είδαν μια ταινία επιστημονικής φαντασίας (ας πούμε του αποτυχημένου **Ιουλίου Βερν**: «Υπήρχαν θρωποι που πουλούσαν και ξεπουλούσαν το ταλέντο τους. Γίνονταν οι αυλικοί μεγάλων Αρχόντων»).

Ετσι και το γέλιο είναι ένα όπλο ειρωνικό διαβρωτικό χιούμορ πνέει τη θέση του δημόσιου διαλόγου που συνεχώς αποσαθρώνεται. Το ειρωνικό χιούμορ που οι κρατούντες αδυνατούν να συλλάβουν: ένα τεκμήριο της αμυντικής ανθρώπινης ιδιότητας.

Συναινέσεις και διλήμματα στον ΣΥΝ

νέα εσωκομματική κεντροαριστερή συνεννόηση και η αντιπολιτευτική γραμμή

του Φ. Νικητίδη

Πολιτικές ανακατατάξεις στο εσωτερικό του ΣΥΝ σηματοδοτεί η ευρεία συναίνεση των συνέδρων στην απόφαση να μην επικυρώσει το κόμμα τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, οφείποτε έλθει στη Βουλή για συζήτηση και έγκριση. Την προηγούμενη Κυριακή, στο Διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ, ρηφίστηκε, τελικά η «συνθετική πρόταση» του προέδρου του κόμματος σύμφωνα με την οποία ο ΣΥΝ: α) εμμένει στον αριστερό ευρωπαϊσμό του, β) ζητεί ριζική αναθεώρηση της Συνθήκης του Μερντάμ, γ) δεν θα επικυρώσει τη Συνθήκη και δ) στη Βουλή θα δηλώσει «όχι», ώστε να καταγραφεί η αντίθεσή του χωρίς να ταυτιστεί με την αντιευρωπαϊκή στάση του ΚΚΕ. Την απόφαση ψήφισαν 530 από τους 685 συνέδρους, αφού η πρώτη ψηφοφορία η πρόταση για «όχι» πήρε 41%, για το «παρών» 40% και το «ναι» 17,5%. Καθοριστική για τη πείρωση συνέδρων στο «παρών» ήταν η υποστήριξη της πρότασης από τον Λεωνίδα Κύρκο και τον Κώστα Φιλίνη.

Εξέλιξη αυτή, όπως γράφαμε στο προηγούμενο τεύχος, ήταν αναμενόμενη. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο αυξανόμενης λαϊκής δυσανεξίας στην κυβέρνηση και προσωπικά για τον υπουργό (για πρώτη φορά στις δημοσκοπήσεις, οι αρνητικές γνώμες γι' αυτόν ξεπερνούν) «μετά την οριακή στιγμή της κρίσης», όπως παρατήρησε ο Ν. Κωνσταντόπουλος, και κατέγραψε μια νέα μάχη ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και τον ΣΥΝ. Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος έκανε λόγο για «κυβέρνηση των ψευδώνυμων», που αυτοαποκαλείται κεντροαριστερή, ενώ είναι φανερό η καθημερινή αποχώρησή της στην πολιτική της Ν.Δ.» τόνισε ότι «ο ΣΥΝ πρέπει να κρατάει τις απόψεις από τη διαχείριση Σημίτη».

Αποφορετική υπήρξε η κριτική που επετίθη για την κυβέρνηση ο εισηγητής του «ναι», ευρωβουλευτής Μιχάλης Πα-

παγιαννάκης. Περιορίστηκε να της καταλογίσει «καθυστερήσεις και σπασμωδικότητα στη διαχείριση», χωρίς να ξεχάσει τον καλό του λόγο για την κυβερνητική προσπάθεια να βάλει τη χώρα στην ΟΝΕ.

Για πρώτη φορά από το 1993, ο Μιχ. Παπαγιαννάκης βρίσκεται εκτός πολιτικής πλειοψηφίας στον ΣΥΝ. Ο ίδιος δεν δίστασε να κατηγορήσει τους άλλοτε συντρόφους του στην «προεδρική πλειοψηφία» ως... «ανθρωπάκια» (ενθυμούμενος τον ήρωα του Τσίρκα), ενώ δήλωσε σε όλους τους τόνους ότι «ο ΣΥΝ μετατοπίζεται και εκχωρεί σε άλλους καίριο πολιτικό χώρο». Αρκετοί σύντροφοί του διαβλέπουν περαιτέρω αποστασιοποίηση του Μιχ. Παπαγιαννάκη, εάν μάλιστα δεν εκλεγεί (για τρίτη φορά) ευρωβουλευτής. Ίσως γι' αυτό το λόγο, ο Ν. Κωνσταντόπουλος έσπευσε να δημιουργήσει το «ανάχωμα» μιας ευρείας εσωκομματικής «κεντροαριστερής πλειοψηφίας», στην οποία συμμετέχουν οι πολιτικοί συνεργάτες του (Πιτσιόρλας, Βάσσης, Μπίστης κ.ά.), το Αριστερό Ρεύμα (Αλαβάνος, Δραγασάκης, Λαφαζάνης, Βούτσης κ.ά) και «ανένταχτες» προσωπικότητες του κόμματος, όπως ο Φ. Κουβέλης.

ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Στο άμεσο μέλλον ο ΣΥΝ αντιμετωπίζει ένα πολιτικό δίλημμα. Πώς είναι δυνατόν να ανεβάσει τους αντιπολιτευτικούς τόνους (προβάλλοντας την προγραμματική διαφοροποίησή του) και ταυτοχρόνως να συνεργάζεται εκλογικά με το ΠΑΣΟΚ σε κρίσιμους δήμους, όπως η Αθήνα. Με δεδομένη την περιορισμένη απήχηση της υποψηφιότητας Λαμινάκη (σύμφωνα με γκάλοπ που δημοσίευσε το Βήμα, συγκεντρώνει ποσοστό 19-22%, έναντι 52-54% του Αβραμόπουλου, 10% του Μπέη και 4,5% του Αυδή), ολοένα και ευκρινέστερα διατυπώνονται εισηγήσεις να αναθεωρηθεί ο ΣΥΝ ή έστω να εξισορροπηθεί αυτή την επιλογή του με πιο ελαστικές συνε-

ργασίες στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές. Στην κατεύθυνση αυτή, ο ΣΥΝ συνεργάζεται με το ΠΑΣΟΚ σε λιγότερες νομαρχίες απ' ό,τι το 1994, θα κατεβεί και πάλι αυτόνομα στη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Αθήνας-Πειραιά και συζητεί συνεργασία στον Πειραιά με τους διαφωνούντες του ΠΑΣΟΚ.

Η «ευέλικτη» προεκλογική τακτική του ΣΥΝ και η αντιπολιτευτική τακτική του Ν. Κωνσταντόπουλου έχουν προκαλέσει εκνευρισμό στο ΠΑΣΟΚ. Σε ανυπόγραφο άρθρο που δημοσιεύεται στο μηνιαίο κομματικό περιοδικό Έκφραση (το πρώτο τεύχος του κυκλοφόρησε την Τετάρτη) διατυπώνεται η καταγγελία ότι «με τη νέα σύνθεση της παράταξης του ΣΥΝ τα πράγματα έχουν πια αλλάξει». «Ήδη, η λογική της τυφλής αντιπολίτευσης τείνει να εξελιχθεί σε κυρίαρχη άποψη», σημειώνεται, ενώ προστίθεται ότι η θέση του ευρωπαϊκού «παρών» συνιστά «κουτοπόνηρο τραγέλαφο». Επίσης, γίνεται επίκληση της «αγανάκτησης ή του σαρκασμού με τον οποίο διακεκριμένα στελέχη του ΣΥΝ ή έγκριτοι συνεργάτες της Αυγής εκφράζουν την ανησυχία τους ότι «ο ΣΥΝ από κόμμα εποικοδομητικής παρέμβασης μετατρέπεται σε ομάδα».

Η «ευελιξία του ΣΥΝ» κατεγράφη και σ' άλλο ένα μέτωπο. Δραστηριοποιήθηκε για τη συγκρότηση Κίνησης από 600 συνδικαλιστές, προερχόμενους από την ΠΑΣΚΕ και την ευρύτερη Αριστερά, οι οποίοι δημοσίευσαν «Μανιφέστο για την υπεράσπιση των εργασιακών δικαιωμάτων από τη νεοφιλελεύθερη κυβερνητική πολιτική». Ανάλογη πρωτοβουλία υπήρξε από συνδικαλιστικά στελέχη του ΣΥΝ και του ΚΚΕ, για πρώτη φορά μετά τη διάσπαση του ενιαίου ΣΥΝ, εξέλιξη που δεν φαίνεται να ικανοποίησε την ηγεσία του ΚΚΕ. Η Αλέκα Παπαρήγα κατηγορήσε τον ΣΥΝ ότι με τη θέση του «παρών» «μπερδεύει και αποπροσανατολίζει το λαϊκό κίνημα».

Ο ευρωπαϊσμός μας ως «συνασπισμικό κεκτημένο»

του Σπύρου Δανέλλη

Ο διάλογος για την Ευρωπαϊκή Ένωση στον Συνασπισμό μόλις άρχισε. Πολλές και αντιμαχόμενες οι απόψεις. Το κείμενο του βουλευτή Σπύρου Δανέλλη, που φιλοξενείται παρακάτω, αποτυπώνει τη μία μόνο τάση που συζητιέται στο κόμμα. Η κατάληξη της σχετικής συζήτησης θα αναδείξει και τον οριστικό ευρωπαϊκό χαρακτήρα του κόμματος της Αριστεράς. Το Αντί θα παρακολουθεί στενά αυτόν το διάλογο.

Όταν πριν από 5 χρόνια ο ΣΥΝ αποφάσιζε την κριτική υπερψήφιση της συνθήκης του Μάαστριχτ, το έκανε με πλήρη συνείδηση της ανεπάρκειάς της, των ελλειμμάτων της, της προβληματικότητάς της, της απόστασης εν τέλει που τη χώριζε από εκείνο που ο ΣΥΝ και οι λοιπές δυνάμεις της ευρωπαϊκής ανανεωτικής και ριζοσπαστικής Αριστεράς οραματίζονταν ως ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Και είχαμε επίσης πλήρη συνείδηση πως η πορεία προς την ολοκλήρωση αυτή είναι μακρά και δύσκολη. Μια πορεία που απαιτεί την πλήρη συμμετοχή μας σε επίπονους και πολύμορφους αγώνες, η έκβαση των οποίων εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και συγκυρίες. Επίσης γνωρίζαμε πως το μέγεθος των συμβιβασμών θα ήταν ανάλογο των πολιτικών συσχετισμών στα όργανα της Ένωσης και κυρίως στις εθνικές κυβερνήσεις των χωρών-μελών.

Με το κριτικό Ναι στο Μάαστριχτ ρισκάρουμε την ανάληψη πολιτικού κόστους, σε εποχές πολύ πιο δύσκολες και σε συνθήκες απείρως πιο αντίξοες. Αρνούμενοι, όμως, τον εύκολο λαϊκισμό και την πολιτική σκοπιμότητα, κερδίσαμε την αξιοπιστία και την εγκυρότητα, επιβεβαιώνοντας το χαρακτήρα του πιο συνειδητού και συνεπούς ευρωπαϊστικού αριστερού κόμματος. Και μέσα στις εξελικτικές διαδικασίες του χρόνου, το πλέον, αν όχι το μόνο, σταθερό χαρακτηριστικό που μας συγκροτεί, οριοθετεί ως κόμμα, δεν είναι άλλο από τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Ας δούμε, όμως, τι έγινε στο Άμστερνταμ. Σίγουρα, δεν έγιναν τα βήματα που θα θέλαμε και που πιστεύουμε πως η ευρωπαϊκή ιδέα έχει ανάγκη. Αλλά, ό,τι έγινε, συνιστά σαφή βελτίωση του Μάαστριχτ. Έτσι έχουμε την επιβεβαίωση της πορείας προς το

Ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ
ΕΠΕΛΕΞΕ ΤΟΝ ΔΥΣΚΟΛΟ ΛΑΪ-
ΚΙΣΜΟ! ΘΑ ΥΠΟΦΕΡΕΙ, ΑΡΑ
ΘΑ ΑΝΤΑΜΟΙΦΘΕΙ!

κοινό Νόμισμα, αλλά και την απόφαση για τη συγκρότηση του ΕΥΡΩ-Χ της «οικονομικής κυβέρνησης», που θα είναι το πολιτικό όργανο της Ένωσης το οποίο θα δώσει και την οικονομική διάσταση στην ΟΝΕ, εξισορροπώντας σ' ένα βαθμό τον μονοδιάστατο χαρακτήρα που μοιραία η ευρωπαϊκή κοινοτική τράπεζα έδινε σ' αυτήν.

Η κοινωνική πολιτική και η αντιμετώπιση της ανεργίας αναγνωρίζονται ως πολιτικές της Ένωσης για πρώτη φορά. Ο κοινωνικός χάρτης για τα δικαιώματα των εργαζομένων καθίσταται τμήμα της κοινοτικής πολιτικής. Ακολουθεί το ευρωπαϊκό συμβούλιο της Λουξεμβούργου, όπου λαμβάνονται συγκεκριμένες αποφάσεις και δεσμεύσεις των κρατών-μελών, κάτι που λγους μήνες πριν θα φάνταζε εξωπραγματικό και αδιανόητο.

Στο θεσμικό επίπεδο, όπου παρατηρούνται και τα μεγάλα κλείσματα, αναβαθμίζονται ο ρόλος και οι εξουσίες του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου, διευρύνεται σημαντικά το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολιτη, αντιμετωπίζονται οι διακρίσεις – ιδιαίτερα μεταξύ των φύλων. Η συνθήκη του Σένγκεν ενσωματώνεται στην κοινοτική πολιτική, άρα ελέγχεται από το Ευρωκοινοβούλιο και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, του οποίου ο ρόλος γίνεται ουσιαστικότερος.

Η προστασία του περιβάλλοντος εντάσσεται ως πτυχή όλων των πολιτικών της Ευρώπης σε όλους τους τομείς. Η δε έννοια της «ειφορίας» θεωρείται πλέον βασική αρχή και στόχος.

Είναι πολλά αυτά που δεν έγιναν στο Άμστερνταμ. Γνωρίζουμε όμως, ίσως καλύτερα από πολλούς άλλους, πως η πολιτική διασκέπται, πολύ δε περισσότερο δεν προάγεται σε συνθήκες εργ

τηρίου. Η αντίληψη του «Όλα ή τίποτα» στην πολιτική είναι πώς πραγματικότητα και άρα καταστροφική.

Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως στην Ελλάδα ο ευρωσκεπτικισμός είναι μονοδιάστατος. Οδηγεί σε αντιλήψεις και πολιτικές τεξεργασίες κομμάτων από τα οποία μάς χωρίζει χάος. Από την άλλη μεριά, είναι αδιανόητο και ανιστόρητο να χαρίζουμε στο ΑΣΟΚ, του οποίου το μισό τουλάχιστον τμήμα δεν είναι μακριά από την εποχή του «ΕΟΚ ΚΑΙ ΝΑΤΟ ΤΟ ΙΔΙΟ ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ», ο ρόλο του ευρωπαϊστή και να του αναθέτουμε τη διαχείριση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΟΙΧΤΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τι σημαίνει, όμως, πολιτικά και ποιες είναι οι συνέπειες της τοψής περί «ευρωπαϊκού Παρόντος» στην ψήφιση της Συνθήκης από τη Βουλή των Ελλήνων; Δεν νομίζω πως μπορεί να αμφισβητηθεί εύκολα πως το «Παρών» οδηγεί μοιραία σε συνειρμούς και ερμηνείες προσπάθειας τήρησης, από πλευράς μας, εσωτερικών ισορροπιών. Στην πολιτική του ουσία, όμως, αγνοεί τις σημανές εξελίξεις, τους νέους συσχετισμούς και δεν απαντά στο θεμελιώδες ερώτημα που είναι το πώς και με ποιες δυνάμεις σκοπούμε, δημιουργώντας τις ευρύτερες δυνατές συσπειρώσεις, να προωθήσουμε τις μεταρρυθμίσεις που είναι αναγκαίες για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση προς την κατεύθυνση που προσδοκούμε και προσβλέπουμε. Και δεν πρέπει να αγνοούμε πως οι πολιτικές συνέπειες της άρνησης επικύρωσης της συνθήκης είναι η παραίτηση, απουσία, έξοδος ή ειδική σχέση. Πράγματα που είναι αδιανόητο να σκεφτόμαστε καν.

Η μόνη συνεπής στην ιστορία μας, τις απόψεις, τις αποφάσεις, το συνασπιστικό κεκτημένο» είναι η θέση του «κριτικού Ναι». Και ενώσουμε τη φωνή μας με εκείνες τις δυνάμεις που ήδη ζητούν την προώθηση νέας αναθεώρησης προ της διεύρυνσης της Ένω-

και επειδή είμαστε η μόνη πολιτική δύναμη που ασχολούμαστε με το θέμα της συνθήκης, είναι μοναδική ευκαιρία και υποχρέωμάς να ανοίξουμε με πολλαπλές πρωτοβουλίες ευρύτατο διάλογο στην κοινωνία, η οποία παραμένει ολοκληρωτικά απληροφόρητη. Κι αυτό θα βοηθήσει και μας να αντιληφθούμε πτυχές που σήμερα αγνοούμε ή υποτιμούμε. Και θα 'χουμε πεδίο δόξης μπρόν να ασκήσουμε στην κυβέρνηση την πρέπουσα κριτική στην αδυναμία ουσιαστικής παρουσίας και συμμετοχής στις διαδικασίες των διαπραγματεύσεων. Για την ατολμία και ανεπάρκειά τους που προέρχονται από λογικές και αντιλήψεις «περιφερειακού» εταίρου.

Χρήσιμο, αναμφίβολα, θα είναι να ανατρέξουμε στο τι έλεγαν και πόσο αφρόνως συμπεριφέρονταν όλα αυτά τα χρόνια οι άφορες πολιτικές δυνάμεις, αλλά και οι κοινωνικές οργανώσεις. Να σταθούμε σε μερικές από τις κορυφαίες στιγμές της ανανεωτικής Αριστεράς, αλλά να κάνουμε και την αυτοκριτική μας για την ατολμία, τις ισορροπιστικές λογικές, τις δικές μας περικοπές, που πολλές φορές δεν μας επέτρεψαν να πούμε αλήθειες που δεν θα άρεσαν σε «κακομαθημένες» κοινωνικές ομάδες.

Ας συνειδητοποιήσουμε, τέλος, πόσο άχαρο και διόλου προωθητικό είναι για τον Συνασπισμό το να πρέπει ανά πάσα στιγμή να αναδιαπραγματευόμαστε τα πάντα. Και εν πάση περιπτώσει, να φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά μας, που συνιστούν και την ειδική διαφορά από τους λοιπούς πολιτικούς σχηματισμούς, είμαστε επικίνδυνο να διολισθαίνουν χρησιμοποιούμενα προς εξυπηρέτηση συγκυριακών σκοπιμοτήτων.

Κώστας Αξελός

«ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ» ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ

«Αυτοβιογραφικές»
σημειώσεις

ΝΕΦΕΛΗ

Αυτό το σύντομο βιβλίο περιλαμβάνει κείμενα που μπορούν να ονομασθούν αφορισμοί. Εξαρχής έχει συλληφθεί ως ένα όλον συνεπές και αποσπασματικό μαζί.

Σημειώνει τους σταθμούς μιας πορείας. Η πορεία αυτή πηγαίνει από το αινιγματικό παιχνίδι που εμψυχώνει τον άνθρωπο, όπως και τον έρωτα, την πάλη, τη φιλία, τη γλώσσα και τη σκέψη, την ιστορία και την κοινωνία –μέσα από τη δοκιμασία του κόσμου περισσότερο παρά του είναι–, μέχρι τη σχέση μας με τον θάνατο και με τις απατηλές ελπίδες για μια επίγεια σωτηρία ή μια ουράνια επιβίωση.

ΕΠΙΣΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

- Συζητήσεις
- Γιατί σκεφτόμαστε; Τί να πράξουμε;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 ΤΗΛ.: 36 07 744, FAX: 36 23 093

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

«Τίγρεις, δράκοντες» και Ε.Ε.

Η κρίση των ασιατικών οικονομιών και τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ιαπωνική οικονομία βρέθηκαν στο επίκεντρο των συνομιλιών του Λονδίνου, όπου πραγματοποιήθηκαν (4 και 5 Απριλίου) οι εργασίες της Ευρασιατικής (ASEM) Συνόδου Κορυφής.

Η πρόσφατη κρίση στη Ν.Α. Ασία δεν είχε μόνο επιπτώσεις στις αγορές. Οδήγησε και σε εκτεταμένη ανεργία, μείωση μισθών και σε μεγαλύτερη δυστυχία μεγάλα μέρη αυτών των κοινωνιών. Από αυτό το παράδειγμα μάθαμε πολλά να διδαχθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς θα υπάρξουν δυσκολίες στην πορεία προς την ΟΝΕ. Πρωταρχικό μέλημα των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων πρέπει να είναι η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, παράλληλα με την οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη. Στη Σύνοδο του Λονδίνου, οι ηγέτες των 25 χωρών-μελών συμφώνησαν ότι απαιτούνται συνεργασίες διακρατικές και υπερεθνικές. Συνεργασίες όχι μόνο στον γεωγραφικό χώρο, όπου κάθε χώρα ανήκει, αλλά και μεταξύ συνόλων, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Σύμφωνο των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας.

Μέσα από το διπλό πρίσμα της πρόσφατης κρίσης στις ασιατικές χώρες και της πρόκλησης για μια σταθερή Οικονομική Νομισματική Ένωση στην Ευρώπη, η Ευρασιατική Σύνοδος εξέτασε τη δημιουργία συνθηκών μεγαλύτερης σταθερότητας και μείωσης της αστάθειας στη λειτουργία της διεθνούς οικονομίας, τη συμβολή της Ε.Ε. στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πρόσφατης νομισματικής κρίσης και την προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών στις ασιατικές οικονομίες. Από τη συνάντηση του Λονδίνου προέκυψαν δυνατότητες συνεργασίας σε πολλούς τομείς, όπως, για παράδειγμα, στις επικοινωνίες, την τεχνολογία, τον πολιτισμό, τον τουρισμό, τα

αγροτικά προϊόντα, την προστασία του περιβάλλοντος. Βέβαια, στα παραπάνω η Σύνοδος περιορίστηκε σε ευχολόγια και μεγαλοστομίες και δεν ασχολήθηκε σοβαρά με άλλα μεγάλα ζητήματα, όπως είναι για παράδειγμα τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κίνα, την Ινδονησία και αλλού.

Όσον αφορά τη γενική οικονομική κατάσταση στην Ασία, έγινε ένα αποφασιστικό βήμα προς την κατεύθυνση της παρακολούθησης του ελέγχου των αγορών, του εντοπισμού των κινδύνων από την κίνηση των κεφαλαίων καθώς και την επισήμανση ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί να συνυπάρξει με τον καπιταλισμό-καζίνο, όπως τον αποκάλεσε ο έλληνας πρωθυπουργός.

Η κρίση των οικονομιών της Ασίας δεν έχει τελειώσει. Η άνοδος των χρηματιστηρίων και των εθνικών νομισμάτων, κυρίως στην Ταϊλάνδη και την Κορέα οδήγησε πολλούς αναλυτές στο συμπέρασμα ότι η κρίση ξεπεράστηκε. Δεν φαίνεται, όμως, να είναι έτσι τα πράγματα. Η Ευρασιατική Σύνοδος ασχολήθηκε διεξοδικά με τους φόβους ότι η ιαπωνική οικονομία βρίσκεται μπροστά σε μεγάλη κρίση.

Μετά τις «τίγρεις» και τους «δράκοντες», είναι σήμερα η σειρά της Ιαπωνίας, το μεγαλύτερο «κοίτασμα αποταμίευσης», σύμφωνα με την έκφραση που αρέσκονται να χρησιμοποιούν πολλοί ιάπωνες ειδικοί.

Η Ιαπωνία υποφέρει τα τελευταία χρόνια από «μίνι ύφεση», οι αιτίες της οποίας είναι κυρίως πολιτικές. Οι θεσμοί της χώρας έχουν σταδιακά χάσει την αξιοπιστία τους: οι οικονομικοί παράγοντες, η πολιτική ηγεσία και τώρα η διοίκηση της Κεντρικής Τράπεζας έχουν εμπλακεί σε σκάνδαλα διαφθοράς.

Η πτώση του γεν δεν αποτελεί παρά μία από τις συνέπειες, σημειώνει η γαλλική *Le Monde* στο κεντρικό της σχόλιο.

**Η Ευρασιατική
Σύνοδος
εξέτασε τη
δημιουργία
συνθηκών
μεγαλύτερης
σταθερότητας
και μείωσης της
αστάθειας στη
λειτουργία της
διεθνούς
οικονομίας.**

Στο έλεος του Γέλτσιν η Ρωσία

της Κ. Καρύγιαννη

Το παρασκήνιο της αιφνιδιαστικής απόλυσης της ρωσικής κυβέρνησης από τον Μπορίς Γέλτσιν αποκαλύπτει με τον πλέον δραματικό τρόπο την κατάσταση που επικρατεί αυτή τη στιγμή στη Ρωσία. Η άρνηση του Γέλτσιν να παραδώσει τα ηνία της εξουσίας και η πολιτική αστάθεια που δημιουργείται κάθε φορά που ο πρόεδρος αποφασίζει να απαλλαγεί από τους επίδοξους δελφίνους και να κατευνάσει την οργή και την αγανάκτηση του ρωσικού λαού κάνουν τη χώρα έρμαιο ενός «ληστρικού» καπιταλισμού, το γαϊτανάκι του οποίου πλέκεται γύρω από τις κρατικοποιήσεις και τη λυσσαλέα αντιπαράθεση μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων.

Ο πρόεδρος Γέλτσιν δεν είναι πλέον γραφικός αλλά πολύ επικίνδυνος για τη Ρωσία. Η αιφνίδια απόλυση της ρωσικής κυβέρνησης έχει πίσω της ένα παρασκήνιο, όπως αποκαλύφθηκε, που ερμηνεύει τις προθέσεις του ρώσου προέδρου και δίνει ανάγλυφα μια εφιαλτική εικόνα για τα πολιτικά πράγματα της Ρωσίας. Ο πρώην ανταποκριτής των *Financial Times* στη Μόσχα, Τζων Λούντ, κάνει λόγο για μια έκθεση-φωτιά του υπουργείου Εσωτερικών που πήρε, στις αρχές του μήνα, στα χέρια του ο Μπορίς Γέλτσιν. Ούτε λίγο ούτε πολύ, του γνωστοποιείται ότι η πλειοψηφία του ρωσικού λαού είναι έτοιμη να πάρει τα όπλα. Η πορεία των μεταρρυθμίσεων έχει φέρει τους Ρώσους σε απόγνωση. Η αγανάκτησή τους στρέφεται κυρίως εναντίον των μεταρρυθμιστών, αν και το ζητούμενο είναι η καταβολή των μισθών σε όσους έχουν μείνει απλήρωτοι για μήνες. Ο εύκολος δρόμος, λοιπόν, για τον πρόεδρο ήταν να «παύσει» αυτή την «ανίκανη» κυβέρνηση, που δεν κατάφερε να αποπληρώσει τα δεδουλευμένα εκατομμυρίων δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών. Πολύ περισσότερο που ο επικεφαλής αυτής της κυβέρνησης, ο Βίκτωρ Τσερνομύρντιν δεν έκρυβε τους τελευταίους μήνες τις βλέψεις του για την προεδρία του 2000. Ο πρόεδρος, άλλωστε, είναι εξοικειωμένος απόλυτα με την πραγματική αυτή του «αποκεφαλισμού» των επίδοξων δελφίνων. Για να έχει, βέβαια, ήσυχη τη συνείδησή του, την προηγούμενη της απόλυσης της κυβέρνησης είχε καλέσει τον κ. Τσερνομύρντιν να παραιτηθεί, γιατί –όπως του είπε– υπάρχουν στοιχεία που

Ο Σεργκέι Κιριένκο.

δείχνουν ότι επωφελήθηκε τα μέγιστα από την ιδιωτικοποίηση της Gazprom, της κρατικής εταιρείας φυσικού αερίου, της οποίας πρόεδρος διετέλεσε ο πρώην πρωθυπουργός. Ο Τσερνομύρντιν αρνήθηκε να παραιτηθεί και ακολούθησε ό,τι ακολούθησε.

Το «παιχνίδι» αυτό του Μπορίς Γέλτσιν, να διασφαλίζει κάθε φορά την εξουσία και το προσωπικό του γόητρο, υποθηκεύοντας ελαφρά τη καρδιά το μέλλον της Ρωσίας, έχει αφήσει όλο το έδαφος ελεύθερο για την αχαλίνωτη ανάπτυξη ενός πρωτόγονου «ληστρικού» καπιταλισμού. Το τέμπο δίνουν οι δύο μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι –Logovaz του Μπορίς Μπερεζόφσκι και Uneximbank του Βλαντιμίρ Ποτάμιν– και οι πολιτικοί ακολουθούν προσχωρώντας στο ένα ή στο άλλο στρατόπεδο και κατευθύνοντας ανάλογα την πορεία των μεταρρυθμίσεων. Το αλισβερίσι αυτό καλά κρατεί και τίποτα στο ορατό μέλλον δεν φαίνεται να μπορεί να το σταματήσει. Ειδικά όσο ο πρόεδρος Γέλτσιν εντείνει το κλίμα πολιτικής αβεβαιότητας, αρνούμενος

να ορίσει διάδοχο και αφήνοντας να εννοηθεί ότι ενδεχομένως να είναι υποψήφιος και για τρίτη θητεία το 2000, παρακαμπτώντας, βέβαια, και το Σύνταγμα.

Η επιλογή του νέου πρωθυπουργού, Σεργκέι Κιριένκο, δεν είναι τυχαία. Ο 35χρονος πρώην υπουργός Ενέργειας διαθέτει περιορισμένη πολιτική πείρα και ισχνά ερείσματα στο πολιτικό και επιχειρηματικό κατεστημένο. Κατά συνέπεια, αποτελεί ένα πολύ καλό χαρτί στα χέρια του προέδρου, αφού ο νέος πρωθυπουργός θα εξαρτάται αποκλειστικά από την εύνοιά του. Θα πρέπει, βέβαια, να περάσει το σκεπτικό της Δούμα, που έχει απειλήσει να καταψηφίσει την επιλογή Γέλτσιν. Και γι' αυτό βρέθηκε, όμως, μια φόρμουλα. Ο ρώσος πρόεδρος, εκμεταλλευόμενος το γεγονός ότι οι πρόωρες εκλογές (έχει προειδοποιήσει ότι, αν καταψηφισθεί ο Κιριένκο, θα διαλύσει αμέσως τη Δούμα και θα προκηρύξει εκλογές) δεν ευνοούν τους Κμμουνιστές και πολύ περισσότερο τον ηγέτη τους Γενάντι Ζιουγκάνοφ, που αντιμετωπίζει ήδη γενικευμένο πόλεμο εκ των έσω, πρότεινε μια συζήτηση στοργγυλής τράπεζας με τους ηγέτες της αντιπολίτευσης ανέβαλε για μία εβδομάδα την ψηφοφορία για την υπερψήφιση του Κιριένκο. Γνωρίζοντας πολύ καλά ότι εκ των πραγμάτων η αντιπολίτευση δεν έχει πολλά περιθώρια ελιγμών γι' αυτό και χωρίς περιστροφές απέρριψε το αίτημά τους για τη δημιουργία κυβέρνησης συνασπισμού. Σε κάθε περίπτωση ο Γέλτσιν παραμένει μεσοπρόθεσμα κύριος του παιχνιδιού, ενός παιχνιδιού, όμως, που οδηγεί μακροπρόθεσμα τη Ρωσία από κακό στο χειρότερο.

Ο ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Διεύθυνση - Θεώρηση μεταφράσεων: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Είναι κοινή διαπίστωση ότι στη χώρα μας υπάρχει σημαντική βιβλιογραφική έλλειψη σε θέματα που αφορούν την ιστορία της οικονομίας, της πολιτικής και των ιδεών της Ευρώπης. Είναι επίσης γεγονός ότι σήμερα η καθημερινή ζωή των Ελλήνων έχει συνδεθεί τόσο στενά όσο ποτέ άλλοτε με τα όσα διαδραματίζονται και εγκυμονούνται στην Ευρώπη, τόσο από οικονομική και κοινωνική όσο και από πολιτισμική άποψη. Ωστόσο η πύκνωση των σχέσεων δεν συμβάδισε όσο θα έπρεπε και όσο θα μπορούσε με μια πρόοδο της ουσιαστικής γνώσης του νεώτερου ευρωπαϊκού πολιτισμού, γνώσης απαλλαγμένης από την πίεση και τις διαστρεβλώσεις της επικαιρότητας ή της βιαστικής εφημεριδογραφικής ενημέρωσης. Το κενό είναι μεγάλο, γιατί έχει και μεγάλη προϊστορία. Αυτό το κενό φιλοδοξεί να καλύψει το νέο εκδοτικό εγχείρημα της ΝΕΦΕΛΗΣ. Οι δώδεκα τίτλοι, οι οποίοι θα αποτελέσουν την αυτοτελή σειρά «Ο Νεώτερος Ευρωπαϊκός Πολιτισμός», πραγματεύονται τις ουσιαστικές απόψεις του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού· παρέχουν έτσι στο σύνολό τους μια σφαιρική εικόνα από την εποχή της Αναγέννησης ως τις μέρες μας. Πρόκειται για κλασικά και καθιερωμένα έργα, που το καθένα τους ανοίγει από τη σκοπιά του τον δρόμο για μια κριτική κατανόηση των προϋποθέσεων, της πορείας και του μέλλοντος του ιστορικού χώρου που ονομάζεται «Ευρώπη» και γενικότερα «Δύση». Η τεχνική επανάσταση, οι αλλαγές οι σχέσεις του ευρωπαϊκού πολιτισμού με τους υπόλοιπους, η τέχνη και η λογοτεχνία συνιστούν βασικές πλευρές αυτού του πανοράματος.

ΣΕΡΖ ΜΟΣΚΟΒΙΤΣΙ ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΦΥΣΗ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Δοκίμιο για την ανθρώπινη ιστορία της φύσης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΣΜΙΔΗΣ

Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνικής αποτελεί ένα από τα κεντρικά γνωρίσματα του νεώτερου δυτικού πολιτισμού. Η ιστορικά πρωτοφανής αυτή εξέλιξη μας αναγκάζει να σκεφτούμε εξ' αρχής πάνω στη φύση του ανθρώπου ως δημιουργού εργαλείων και πάνω στη σχέση της ανθρώπινης φύσης με τη φύση που την περιβάλλει. Απ' αυτή τη διπλή σκοπιά διαπραγματεύεται ο Moscovici το πρόβλημα του συναρπαστικού βιβλίου του. Ανατρέχει χρονικά πολύ πιο πίσω από τη νεώτερη Ευρώπη για να φωτίσει γενετικά τα γνωρίσματα και τις απαρχές της τεχνικής δημιουργίας. Ανασυγκροτείται έτσι μια διαδικασία, μέσα στην οποία άνθρωπος και φύση μεταβάλλονται παράλληλα, και χάνει τη σημασία της η αντιπαράθεση ιστορικού ανθρώπου και ανιστορικής φύσης: ο άνθρωπος δημιουργεί τη δική του ιστορία, συνάμα όμως, με την επέμβασή του, γράφει και την ιστορία της φύσης, δίνει στη φύση ιστορική διάσταση.

ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΣΕΙΡΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

NORMPERT ΕΛΙΑΣ: *Η εξέλιξη του πολιτισμού (2 τόμοι)*

ΓΙΑΚΟΜΠ ΜΠΟΥΡΚΧΑΡΤ: *Ο πολιτισμός της Αναγέννησης στην Ιταλία*

ΒΙΛΧΕΛΜ ΜΥΛΜΑΝ: *Ευρωπαϊκή λογοτεχνία και παγκόσμιος πολιτισμός*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ ...Η άλλη άποψη στο βιβλίο

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 ΑΘΗΝΑ 106 80 ΤΗΛ.: 36 07 744, 36 39 962 FAX: 36 23 093

Η «θεωρία της γέφυρας» σε υλοποίηση

του Π.Κ. Ιωακειμίδη

Όσοι εδώ και χρόνια είχαμε υποστηρίξει την πλήρη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ένωση (Ε.Ε.) είχαμε, ταυτόχρονα, θεωρήσει το «ενωσιακό πλαίσιο» και την ιδιότητα της πλήρους συμμετοχής στην Ε.Ε. ως συντελεστές που θα επέτρεπαν στη χώρα να αναπτύξει ταυτόχρονα τις σχέσεις της με άλλες περιοχές και χώρες του διεθνούς συστήματος. Η συμμετοχή, δηλαδή, στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα επέτρεπε στην Ελλάδα αφενός να έχει λόγο σ' ένα υπερεθνικό κέντρο διαμόρφωσης πολιτικής και λήψης αποφάσεων και αφετέρου να διευρύνει την επιρροή της στο ευρύτερο περιφερειακό και διεθνές σύστημα. Η συμμετοχή, δηλαδή, στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπορούσε να βγάλει την Ελλάδα από την απομόνωση και να της επιτρέψει να αναπτύξει «παγκόσμιο ρόλο» στο μέτρο των δυνατοτήτων, αλλά και των θεσμικών και οικονομικών ικανοτήτων της.

Σ' ένα ολοένα και βαθύτερα παγκοσμιοποιούμενο διεθνές σύστημα οικονομικών και πολιτικών σχέσεων με πολλαπλασιασμό των πλαισίων πολυμερούς διπλωματίας (multilateral diplomacy), η οικοδόμηση συμμαχιών με το ευρύτερο διεθνές σύστημα και τους συντελεστές του αποτελεί προϋπόθεση για την προώθηση των απόψεων και μεγιστοποίηση των συμφερόντων. Το σύνολο των χωρών της υφελίου, αναπτυσσόμενων και αναπτυσσομένων, συμμετέχουν στα διεθνή fora και επηρεάζουν ή διαμορφώνουν αποφάσεις που μας αφορούν άμεσα και καθοριστικά'.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα η Ελλάδα είχε, ωστόσο, παραμελήσει την «εξωτερική διάσταση» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είχε, δηλαδή, αποφύγει να αξιοποιήσει την ιδιότητά της ως πλήρους θεσμικού μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, με αφετηρία το ενωσιακό πλαίσιο, να αναπτύξει τις σχέσεις της πρώτα με τις χώρες του περιφερειακού της συστήματος και στη συνέχεια με το ευρύτερο διεθνές σύστημα, σε μια επιλεκτική βεβαίως βάση που θα μεγιστοποιούσε τα ελληνικά συμ-

φέροντα. Αντίθετα, σ' ορισμένες περιπτώσεις η Ελλάδα συμπεριφέρθηκε ως εάν να μην ανήκε καν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πολιτική συμπεριφορά και οι ενέργειες της χώρας κυρίως στις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την περιοχή της Ν.Α. Ευρώπης (Βαλκάνια) συνιστούν παραδείγματα αδυναμίας κατανόησης των ιστορικών αλλαγών αλλά και αξιοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση βασικών στόχων της εξωτερικής πολιτικής. Η Ελλάδα βρέθηκε, με άλλα λόγια, σε μια αντίφαση: ενώ ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης «θα έπρεπε» να αναπτύξει έναν ευρύτερο διεθνή ρόλο ανοιχτών προοπτικών και οριζόντων, διολίσθησε σε εσωστρεφή εθνικιστική συμπεριφορά που αναπόφευκτα την οδήγησε σε αδιέξοδα.

Η Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, συνειδητοποίησε σε βάθος τη δυναμική και σημασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως παράγοντα ανάπτυξης του περιφερειακού και διεθνούς ρόλου της χώρας. Η διασφάλιση της ενταξιακής προοπτικής της Κύπρου, η διαμόρφωση των σχέσεων Ε.Ε. - Τουρκίας, η ανάδειξη του ρόλου της Ελλάδας στην περιοχή των Βαλκανίων και της περιοχής του Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) αποτελούν δείγματα μιας νέας προσέγγισης αλλά και

του νέου ρόλου που η Ελλάδα έχει αναπτύξει τόσο ως χώρα-μέλος της Ε.Ε. όσο και ως περιφερειακή υπολογίσιμη μονάδα σταθερότητας και συνεργασίας.

Η Ελλάδα «ανακάλυψε», ωστόσο, πεσφάτα ότι θα πρέπει να εντατικοποιήσει τις σχέσεις της πέρα από τον άμεσο περιγύρο της και το περιφερειακό υποσύστημα. Η Ελλάδα ανακάλυψε τη σημασία της Αφρικής και του ρόλου που παίζουν τα κράτη της Μαύρης Ηπείρου στα διάφορα διεθνή fora, περιλαμβανομένης και της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Αφορμή στην Ελλάδα να ανακαλύψει το ρόλο της αφρικανικών κρατών στο διεθνές σύστημα υπήρξε η απόφασή της να διεκδικήσει τη μη μονίμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ στην περίοδο 1999-2000. Τα κράτη της Αφρικής μπορούν να καθορίσουν με την ψήφο τους το αποτέλεσμα της Γ.Σ. του ΟΗΕ.

Έτσι, η Ελλάδα, αρκετά καθυστερημένα επιχειρεί να αναπτύξει τις σχέσεις της με τις χώρες της αφρικανικής ηπείρου. Χώρες που όλες έχουν συμβατικές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση, είτε μέσω της σύμβασης Lomé είτε με άλλες συμφωνίες (συμφωνίες εταιρικής σχέσης-χώρες γκρέμπ).

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η προέ-

επίσκεψη εργασίας που πραγματοποιή-
ο υφυπουργός Εξωτερικών **Γ. Κρα-
νιώτης** στην περιοχή. Ακολουθώντας το
τυχημένο παράδειγμα της Ιρλανδίας, η
Ελλάδα επέλεξε μια ομάδα αφρικανικών
ομάδων που μπορούν να αποτελέσουν τον
«πυρήνα» για τη διαμόρφωση μιας νέας
σχέσης με την αφρικανική ήπειρο. Τα κύ-
α μέσα για την ανάπτυξη της σχέσης με
την Αφρική είναι:

i) η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρω-
παϊκή Ένωση, που της επιτρέπει να επι-
βάλει τη σχέση της Ε.Ε. με τις χώρες της
περιφέρειας και να αξιοποιεί, επομένως, την
δύναμη αυτή ως μοχλό για την ανάπτυξη
και διμερών σχέσεων με την περιοχή,

ii) η εφαρμογή αναπτυξιακής πολιτικής
και «χορήγηση αναπτυξιακής βοήθειας». Ο-
ριστικά από φέτος, η Ελλάδα αρχίζει
να βοηθά ήδη αναπτυγμένη χώρα να προσφέρει
προορισμένη (έστω) αναπτυξιακή βοή-
θη και να χρησιμοποιεί τη «βοήθεια» αυ-
τή για τη διεύρυνση των σχέσεων επιρροής
και οικονομικοπολιτικής παρουσίας της
στην περιοχή,

iii) η παρουσία των ομογενών Ελλήνων
σε διάφορες αφρικανικές χώρες που, αν
και μειωμένοι αριθμητικά, εξακολουθούν
να κατέχουν σημαντική παρουσία με αξιό-
λογες δυνατότητες πολιτικής και οικονομι-
κής επιρροής.

Η σύνθεση και αξιοποίηση των τριών αυ-
τών στοιχείων μπορεί να συγκροτήσει τη
στратηγική για τη νέα «διείσδυση» της
Ελλάδας σ' ένα χώρο όπου, εκτός από τις
παραδοσιακές πολιτικές επιρροές, προσφέ-
ρεται επίσης όχι ευκαταφρόνητες ευκαιρίες
για τη διεύρυνση των οικονομικών σχέσε-
ων. Συνιστά απογοητευτική διαπίστωση ότι
η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ε.Ε. που
δεν μπόρεσε μέχρι σήμερα να αξιοποιήσει
το πλαίσιο και χρηματοδοτήσεις της σύμ-
φωνίας Lomé προκειμένου να επεκτείνει
την οικονομική της παρουσία στην αφρικα-
νική ήπειρο – σε

μα ήπειρο στην
οποία, αντίθετα
με άλλες χώρες-
μέλη της Ε.Ε., δεν
έχει ούτε βεβαρυ-
μένο ιστορικό
(αποικιοκρατικό)
παρελθόν ούτε
και ενοχές για
πράξεις του πα-
ρελθόντος.

Με λίγα λόγια, η
περίφημη «θεω-
ρία της γέφυρας»,
που είχε αναπτυ-
χθεί πριν από την
ένταξη της Ελλά-
δας στην Ευρω-
παϊκή Ένωση,

μπορεί να υλοποιηθεί τώρα. Η θεωρία, δη-
λαδή, που έλεγε ότι η Ελλάδα μπορεί να
αποτελέσει τη «γέφυρα» ανάμεσα στην
Ευρωπαϊκή Ένωση και τις χώρες της περι-
φέρειας (Ν.Α. Ευρώπη, Μεσόγειο, Μ.
Ανατολή, Αφρική), έχει αρχίσει να έχει
πρακτική χρησιμότητα και εφαρμογή. Η
Ελλάδα πράγματι μπορεί να λειτουργήσει
ως «συνδετικός κρίκος» ανάμεσα στην
Ε.Ε. και την περιφέρεια. Οι τελευταίες
εξελίξεις ανοίγουν την προοπτική να μπο-
ρέσει η Ελλάδα να διαδραματίσει ένα ρό-
λο στην Αφρική, πέρα και ανεξάρτητα από
την υποψηφιότητα της χώρας στο Συμβού-
λιο Ασφαλείας. Όμως, η προσπάθεια αυτή
για να αποδώσει θα πρέπει να έχει συστη-
ματική «συνέχεια». Μπορεί οι άμεσες
προτεραιότητες της εξωτερικής μας πολιτι-
κής να είναι διαφορετικές, θεματικά και
γεωγραφικά. Δεν μπορεί και δεν πρέπει,
όμως, να αγνοείται η ανάγκη διαμόρφω-
σης συσχετισμών και συμμαχιών στο ευρύ-
τερο παγκοσμιοποιημένο διεθνές σύστη-
μα. Η παγκοσμιοποίηση επιβάλλει την επί-

Η θεωρία που έλεγε ότι η Ελλάδα μπορεί να
αποτελέσει τη «γέφυρα» ανάμεσα στην Ε.Ε. και τις
χώρες της περιφέρειας έχει αρχίσει να έχει
πρακτική χρησιμότητα και εφαρμογή.

τευξη της ισορροπίας ανάμεσα στη δια-
μόρφωση περιφερειακού ρόλου και της
διεθνούς παρουσίας.

Αλλά σε κάθε περίπτωση η ανάπτυξη
οποιοδήποτε περιφερειακού και διε-
θνούς ρόλου προϋποθέτει ισχυρή θεσμικά
Ελλάδα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής
Ένωσης, γεγονός που με τη σειρά του προ-
ϋποθέτει την ένταξη της χώρας στην πλήρη
ΟΝΕ με όλες τις μεταρρυθμίσεις που, εν-
δεχομένως, συνεπάγεται στο ελληνικό σύ-
στημα – με πρωταρχική προτεραιότητα τον
επαναπροσδιορισμό των σχέσεων κρά-
τους και κοινωνίας².

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για την πτυχή αυτή βλ., R. Axtman (ed.),
Globalization and Europe, London Pinter,
1998.
2. Π.Κ. Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκή Ένωση και
ελληνικό κράτος - Οι επιπτώσεις από τη συμ-
μετοχή στην ενοποιητική διαδικασία*, Αθήνα,
Θεμέλιο, 1998.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΤΣΑΚΑΛΟΣ

Η άθλια οικειότητα του έρωτα

Μυθιστόρημα

Ένα βιβλίο που ξαφνιάζει· σας το προτείνουμε

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Κατακερματισμένα συμφέροντα και γενικό καλό πριν και μετά την υποτίμηση

του Πάνου Καζάκου

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η χώρα ελάχιστα προετοιμάσθηκε πριν από και μετά την ένταξη στην Ε.Ε. για ό,τι θα αντιμετώπιζε στο νέο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον. Το ίδιο, φυσικά, ισχύει και για την εποχή μετά το Μάαστριχτ (1991): παλαιές δομές συντηρήθηκαν και το περιβόητο μέτωπο των διαρθρωτικών αλλαγών, που αφορούν κατά κύριο λόγο τη χαοτική κρατική παρέμβαση στην οικονομία, περιήλθε σε στασιμότητα. Το ερώτημα είναι γιατί, ιδίως στην τρέχουσα δεκαετία (για να μείνουμε στο πρόσφατο παρελθόν), υπήρξε μεταρρυθμιστική στασιμότητα.

ΟΙ «ΑΝΑΔΙΑΝΕΜΗΤΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ»

Μέρος της απάντησης πρέπει να αναζητήσουμε στις δομές του πολιτικού μας συστήματος. Σε πρώτη προσέγγιση συνοψίζεται ως εξής: Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκαν πάσης φύσης «αναδιανεμητικές συμμαχίες» εντός του κράτους και γύρω από αυτό, που σε συνδυασμό με την κομματική γραφειοκρατία υπηρετούν δικούς τους ιδιαίτερους στόχους, αδιαφορώντας για το σύνολο. Αυτό το συντεχνιακό-κομματικό μέτωπο δυσκολεύει την προσαρμογή των παραγωγικών δομών σε μεταβαλλόμενες συνθήκες (όπως αποδεικνύει η περίπτωση της Ολυμπιακής, τα διάφορα σχέδια εξυγίανσης της οποίας μετατράπηκαν σε «ράντες», το οικονομικό σκάνδαλο της Τράπεζας Κρήτης, κ.λπ.).

Επιπλέον, οργανώσεις κορυφής και μαζικά κόμματα που θα πρεπε, λογικά, να συμβιβάζουν τα ιδιαίτερα συμφέροντα «μικρο»ομάδων με το συμφέρον της κοινωνίας, μετριάζοντας και «συνθέτοντας» τις απαιτήσεις τους, δεν κατάφεραν να παίξουν το ρόλο αυτό.

Ότι ειδικά τα κόμματα είναι δυνατό να λειτουργήσουν συνθετικά προκύπτει από την εμπειρία. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η κεντροαριστερή κυβέρνηση **Πρόντι** στην Ιταλία υιοθέτησε μια πολιτική λιγότερο αποσπασματική από εκείνη που επεδίωκαν οι εργατικές ενώσεις. Από τα συντηρητικά κόμματα ξεχωρίζω τη γερμανική Χριστιανοδημοκρατία, που είναι ένα μεγάλο «λαϊκό κόμμα» (Volkspartei). Ακριβώς επειδή τέτοια κόμματα έχουν κάθε κίνητρο να λαβαίνουν υπόψιν το συνολικό συμφέρον, γι' αυτό είτε συντηρητικά είτε σοσιαλιστικά αδιάφορο, δεν αποκλίνουν όπως άλλοτε σε θέματα οικονομικής πολιτικής. Υπό τις συνθήκες αυτές είναι φυσικό να τίθεται σήμερα στην Αγγλία το ερώτημα αν η εργατική κυβέρνηση απλώς σταθεροποιεί το φιλελευθερισμό

της κ. **Θάτσερ**.

Στην Ελλάδα, τις τελευταίες δεκαετίες, τα μαζικά κόμματα, μολονότι αντιπροσωπεύουν μεγάλο τμήμα της κοινωνίας, αποδείχθηκαν συστηματικά επιρρεπή στο να δρουν εναντίον των συμφερόντων του συνόλου. Αυτό ισχύει ιδίως για τις κυβερνήσεις που εφάρμοσαν λαϊκιστική πολιτική και, ικανοποιώντας αθροιστικά πάσης φύσης αξιώσεις, φόρτωσαν τη χώρα με ελλείμματα και χρέη. Το σημαντικότερο όμως είναι ίσως ότι υπονόμευσαν οικονομικά και ιδεολογικά την παραγωγή.

Η τελευταία, π.χ., εθίσθηκε σε μεγάλο βαθμό στην κρατική προστασία (παραγραφές δανείων, αναθέσεις έργων και αναπροσαρμογές τμημάτων μέσα από αδιαφανείς διαδικασίες κ.ά.). Οι πάσης φύσης κρατικοποιήσεις, επανακρατικοποιήσεις, ιδρύσεις ποικίλων «φορέων» (ινστιτούτων, γραφείων ιδρυμάτων κ.λπ.), σε συνδυασμό με το αναπτυσσόμενο πλέγμα αμοιβαίων διευκολύνσεων κρατους και επιχειρηματιών, προσδιόρισαν τις προσδοκίες των πολιτών είτε για μια άνετη θέση υπό την κρατική ομπρέλα είτε για άλλες μορφές προστασίας. Στοιχείο της κουλτούρας μας έγινε να 'ναι fine η «αργόσχολη τάξη» των φοντιονάριων και μισθωτών, όχι οι παραγωγοί.

Η ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΗ ΣΤΟΝ ΜΣΙ, Η ΥΠΟΤΙΜΗΣΗ...

Ωστόσο, ο κόμπος έφθασε στο χτένι. Συσσωρευμένα χρέη και οικονομικό περιβάλλον απαιτούν, κάπως συναισθηματικά, μινεά ισορροπία ανάμεσα στη «σιγουριά των κεκτημένων» και στην ευελιξία, την κινητικότητα και το ρίσκο. Η πολιτική που θα επιφέρει ανταποκρίνεται στο συνολικό συμφέρον της κοινωνίας. Μέρος μιας τέτοιας πολιτικής θεωρείται η παραμονή (ή είσοδος) της χώρας στο κέντρο του ευρωπαϊκού συστήματος και ως τούτου η ένταξη στον νομισματικό πυρήνα.

Αλλά, ενώ η Ελλάδα «θέλησε», δεν κατάφερε να περάσει στην πρώτη ταχύτητα. Παρά την επιτελεσθείσα πρόοδο στα μακρο-

• Ο Πάνος Καζάκος είναι καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

οικονομικά μεγέθη, δεν ικανοποιεί ακόμη ούτε ένα κριτήριο για την είσοδο στην τρίτη φάση. Και, το χειρότερο, η επιτευχθείσα πρόοδος έχει ασθενείς βάσεις ακριβώς επειδή δεν άλλαξαν έγκαιρα οι δομές και εφαρμόστηκε ένα μείγμα πολιτικής που επιβάρυνε ευθέως την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Πρόκειται για ένα τυπικό παράδειγμα πολιτικής αποτυχίας.

Οι τελευταίες αγωνιώδεις κινήσεις της επίσημης Ελλάδας (Μάρτιος 1998) να προλάβει τις εξελίξεις, έστω και με χρονική υστέρηση, περιλαμβάνουν κατ' αρχάς την υποτίμηση και ένταξη της δραχμής στον περιβόητο «Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών» (ΜΣΙ).

Γιατί η κυβέρνηση δεσμεύει τη δραχμή στον ΜΣΙ, παρόλο που το νόμισμά μας θα μείνει «εκτός» ευρώ; Από οικονομική άποψη προέχει ότι μέσω του ΜΣΙ η οικονομική πολιτική μπορεί να αντλήσει αξιοπιστία, αφού

* με τη συμμετοχή στον ΜΣΙ-II η κυβέρνηση διαδηλώνει τη δέσμευσή της να συνεχίσει τρόπον τινά «απαρέγκλιτα» στο μονοπάτι της προσαρμογής και

* η προαπαιτούμενη υποτίμηση εναρμονίζει την ισοτιμία της δραχμής με τα οικονομικά μας δεδομένα, βοηθά την οικονομία να τα βγάλει πέρα στον ανταγωνισμό και ανοίγει το δρόμο για μείωση των επιτοκίων. Χωρίς την υποτίμηση η κατάσταση κινδύνευε να ξεφύγει από κάθε έλεγχο.

Η επιλογή αυτή έχει, αναμφίβολα, κόστος (κατ' αρχάς μέσω της υποτίμησης που προϋπέθεσε, αλλά όχι μόνον). Κράτος και (πολλές) επιχειρήσεις έχουν δανεισθεί σε ξένο συνάλλαγμα, με αποτέλεσμα να προκαλούνται τώρα νέες επιβαρύνσεις. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι το εγχείρημα (υποτίμηση και παραίτηση από το εργαλείο της συναλλαγματικής πολιτικής) βαρύνεται με μεγάλες και μάλλον δυσδιάκριτες αβεβαιότητες.

... ΚΑΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Οι επόμενες κινήσεις θα 'ναι κρίσιμες για την έκβαση της μάχης. Από αυτές θα εξαρτηθεί αν η ελληνική οικονομία και η πολιτική θα χάσουν τον προσανατολισμό τους, περιπέφτοντας στον φαύλο κύκλο της οικονομικής και πολιτικής αστάθειας ή αν θα περάσουν στον «πολιτισμό της σταθερότητας» με τη χαρακτηριστική του δημοσιονομική πειθαρχία και διαρκή παραγωγική ανανέωση.

Αυτό φαίνεται ότι αναγνώρισε πλέον η κυβέρνηση εξαγγέλλοντας δέσμη ολόκληρη μέτρων. Μερικά από αυτά είχαν αναγγελθεί επανειλημμένως στο παρελθόν, άλλα είναι προφανώς διερρευνητικά, κάμποσα όμως σηματοδοτούν μια νέα αποφασιστικότητα.

Η Ε.Ε. προνοεί μεν για την περίπτωση κρίσεων, αλλά ο μόνος τρόπος που έχει στη διάθεσή της η κυβέρνηση για να πείσει τις αγορές και να προασπίσει την αξιοπιστία της είναι να εφαρμόσει και, πιθανόν, να ριζοσπαστικοποιήσει το εξαγγελθέν μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα.

Αν επιχειρηθεί η υλοποίηση των μέτρων με συνέπεια, τότε (και παρά τις αντιρρήσεις ως προς τη μεθόδευση, την κλίμακα, το μείγμα και την ταχύτητα στην εφαρμογή τους) πράγματι θα αρχίσει η μεγάλη ρήξη με το παρελθόν, με τις «αναδιανεμητικές συμμαχίες» που αναφέραμε με το αντιαναπτυξιακό λαϊκιστικό μοντέλο.

Φυσικά, η αντίδραση στην προσαρμογή θα αξιοποιήσει το απίθανο έλλειμμα πολιτικής αξιοπιστίας των κυβερνώντων: είναι οι ίδιοι που με τις επιλογές και πρακτικές τους οδήγησαν τη χώρα στην παρούσα κατάσταση και κάλυψαν ιδεολογικά ή έστω απλά υπηρέτησαν ό,τι σπεύδουν τώρα να εκσυγχρονίσουν.

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

ΣΟΦΙΑΝΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗΣ ΤΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΑ η καταγραφή μιας δεκαετίας

ΘΕΜΕΛΙΟ

ΑΝΟΙΓΜΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΟΥΝ ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΕΣ

Το ειδικό βάρος των πραγμάτων καλούνται να ξανασταθμίσουν τα πολιτικά κόμματα στη Γαλλία μετά τη θύελλα που ξέσπασε με τη δυναμική εμφάνιση των ακροδεξιών στις περιφερειακές εκλογές του Μαρτίου και την εκλογή πέντε δεξιών προέδρων περιφερειακών συμβουλίων με την υποστήριξη του Λεπέν. Ο σοσιαλιστής πρωθυπουργός επιχειρεί, βέβαια, να αποποιηθεί των ευθυνών της Αριστεράς, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για υπόθεση της Δεξιάς. Το Κομμουνιστικό Κόμμα, όμως, που συμμετέχει στην κυβέρνηση Ζοσπέν και πολύ σύντομα θα βρεθεί αντιμέτωπο με κρίσιμα νομοσχέδια για την εναρμόνιση της γαλλικής νομοθεσίας με την ευρωπαϊκή, δεν έχει περιθώρια να εθελotuφλεί, πολύ περισσότερο μετά την ενίσχυση της ριζοσπαστικής Αριστεράς στις περιφερειακές εκλογές. Κατόπιν τούτου, το επιτελείο του Ρεμπέρ Υετοιμάζει άνοιγμα προς τα αριστερά. Δεν μπορούν, βέβαια, να μιλήσουν για ριζοσπαστικοποίηση από τη στιγμή που συμμετέχουν στην κυβέρνηση αλλά θα επιχειρήσουν, με πρωτοβουλίες αρχικά σε τοπικό επίπεδο, να διευρύνουν την εκλογική τους βάση προς τα αριστερά. Αυτό τουλάχιστον προκύπτει από τη συνεδρίαση της Εθνικής Επιτροπής του Κόμματος στις 3 και 4 Απριλίου. Οι Κομμουνιστές έχουν καταψηφίσει ήδη το νομοσχέδιο για την αλλαγή του

καθεστώτος στην κρατική εταιρεία φυσικού αερίου και αναμένεται να κάνουν το ίδιο και σε άλλα νομοσχέδια που θα ακολουθήσουν. Με τη διαφορά ότι οι συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις έχουν την υποστήριξη της Δεξιάς και θα περάσουν με την υποστήριξη των βουλευτών του RPR και του UDF.

ΑΝΟΙΧΤΗ ΡΗΞΗ ΑΡΑΦΑΤ-ΧΑΜΑΣ

Η υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες δολοφονία του Μουχιντίν αλ-Σαρίφ, βομβιστή της εξτρεμιστικής οργάνωσης Χαμάς, άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου στην Παλαιστίνη. Η Παλαιστινιακή Αρχή δημοσιοποίησε τη Δευτέρα αποκλυπτική έρευνα που δείχνει ότι την ευθύνη για τη δολοφονία του Σαρίφ έχουν οι ίδιοι οι συνεργάτες του και όχι οι

μυστικές υπηρεσίες του Ισραήλ. Το γεγονός, βέβαια, ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων από τη Χαμάς, η οποία απειλεί να ξαναχτυπήσει στο Ισραήλ. Ο ισραηλινός πρωθυπουργός έσπευσε να επαινέσει τις προσπάθειες της Παλαιστινιακής Αρχής, το θέμα, όμως, είναι ότι ο ακήρυκτος πόλεμος Χαμάς-Αραφάτ έχει ανάψει για τα καλά.

ΒΓΗΚΑΝ ΤΑ ΜΑΧΑΙΡΙΑ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Δριμύα επίθεση κατά του αντιπάλου του Γκέρχαρντ Σρέντερ εξαπέλυσε ο γερμανός καγκελάριος Χέλμουτ Κολ σε συνέντευξη στο περιοδικό *Focus*. Ο κ. Κολ κατηγορησε τον σοσιαλδημοκράτη υποψήφιο ότι «ψεύδεται» δίνοντας υποσχέσεις τις οποίες δεν θα μπορέσει να τηρήσει μετεκλογικά. Υποστήρι-

ξε ότι ο Γκέρχαρντ Σρέντερ δεν διαθέτει την απαιτούμενη πολιτική πείρα για να αντιμετωπίσει τις μεγάλες προκλήσεις της εφαρμογής του ευρώ και της διεύρυνσης. Ο γερμανός καγκελάριος «πάτησε» τον Γκέρχαρντ Σρέντερ εκεί ακριβώς όπου πονάει: στο λαϊκιστικό προεκλογικό πρόγραμμα των σοσιαλδημοκρατών και τα ήξεις αφήξεις του ίδιου του κ. Σρέντερ για την ευρωπαϊκή προοπτική. Πριν από λίγο καιρό, ο Γκέρχαρντ Σρέντερ διατεινόταν ότι δεν είναι δυνατόν οι Γερμανοί να εγκαταλείψουν το ισχυρό μάρκο για ένα ασθενές ευρώ. Η ευρωσκεπτική ρητορεία εγκαταλείφθηκε στο βωμό της προεκλογικής εκστρατείας, γεγονός που επιτρέπει στον κ. Κολ να λέει ότι «ο Σρέντερ δεν είναι μάλλον καλά στα λογικά του».

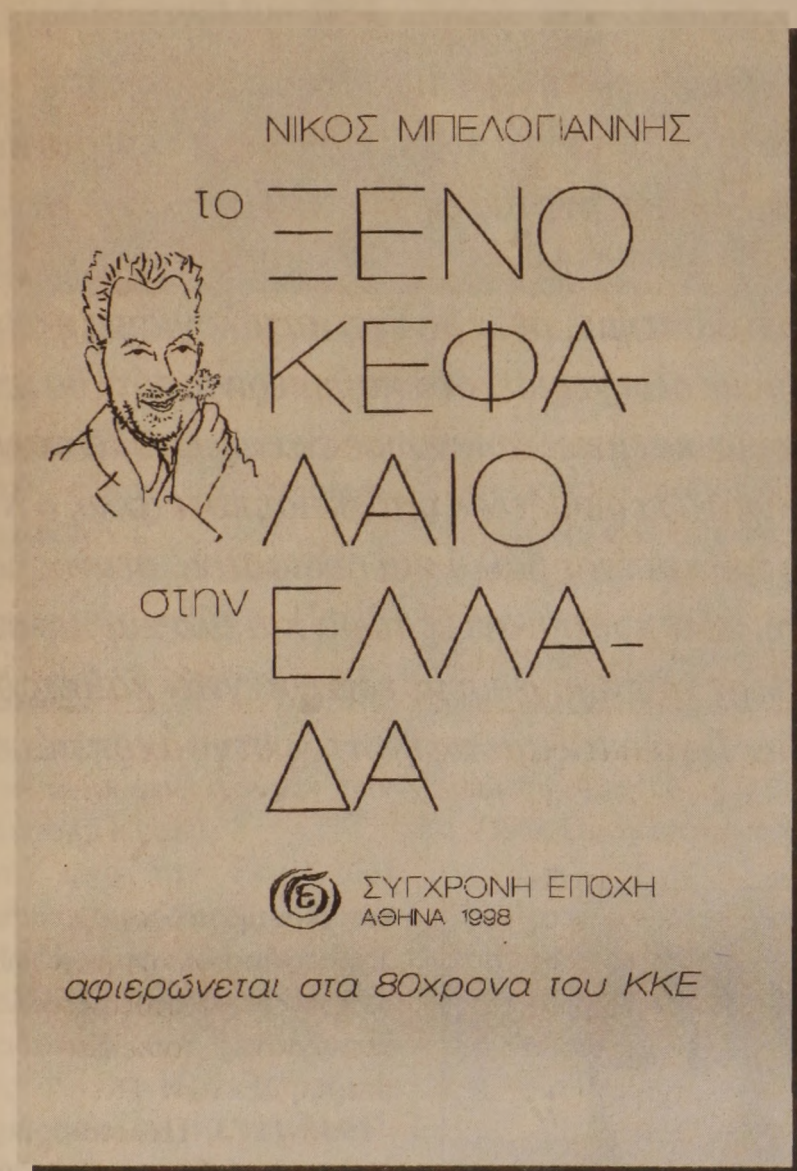
Δέκα σοσιαλιστές, ανάμεσους και ο έλληνας πρωθυπουργός συζητήσαν στο Λονδίνο προτάσεις της Βρετανικής πρωθυπουργού Τόννυ Μπλ (φωτογραφία) για τη δημιουργία μιας Διεθνούς Κεντροαριστερής πρότασης Μπλ για τη δημιουργία μιας Διεθνούς Κεντροαριστερής κομμάτων που περιλαμβάνει το Δημοκρατικό Κόμμα των ΗΠΑ φαίνεται να διχά τους ευρωπαίους σοσιαλιστές

ΝΙΚΟΣ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΟ ΞΕΝΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το βιβλίο του Νίκου Μπελογιάννη είναι πολιτικό-ιστορικό, επίκαιρο στις μέρες μας, παρά το γεγονός ότι έχουν αλλάξει και διαφοροποιηθεί ορισμένα δεδομένα και συνθήκες. Ο τίτλος που έδωσε στο βιβλίο ο ίδιος ο συγγραφέας *Το ξένο κεφάλαιο στην Ελλάδα* προδιαθέτει και κινεί το ενδιαφέρον. Ξεκινά

από τα λεγόμενα δάνεια της Ανεξαρτησίας, μόλις δηλαδή άρχισε η επανάσταση του 1821, και φτάνει ως την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου ασχολείται διεξοδικά με τα ξένα κρατικά και ξένα ιδιωτικά δάνεια που έπεσαν στις πλάτες του ελληνικού λαού μετά τη δημιουργία του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Ο Νίκος Μπελογιάννης αναφέρει ότι «για την Ελλάδα η ιστορία του ξένου κεφαλαίου είναι στενά δεμένη με την πολιτική ιστορία των 120 χρόνων της ελεύθερης ύπαρξης του έθνους μας. Όποιος θελήσει να ιστορήσει τούτη την περίοδο, πολλές φορές θα χρειαστεί να ζητήσει στους ξένους κεφαλαιούχους και στις δυνάμεις που προστάτευσαν τις αιτίες για πολλές συμφορές που βρήκαν τη χώρα μας. Κι όποιος πάλι θελήσει να γράψει για το ξένο κεφάλαιο και ιδιαίτερα για τα εξωτερικά δάνεια, δεν μπορεί να μη δέσει την ιστορία τους με πολλά από τα κυριότερα πολιτικά γεγονότα, που ξετυλίχτηκαν στην Ελλάδα τούτα τα 120 χρόνια».

Η μελέτη αυτή του Νίκου Μπελογιάννη γράφτηκε μετά την απελευθέρωση της χώρας μας από τους Γερμανοϊταλούς και βρισκόταν στο Αρχείο του ΚΚΕ. Η έκδοση αυτή αφιερώνεται στα 80χρονα του ΚΚΕ, προλογίζεται από τη Γενική Γραμματέα του Αλέκα Παπαρήγα. Αποτελεί φόρο τιμής στη μνήμη του, με την ευκαιρία των 46 χρόνων από την εκτέλεσή του στις 30 Μάρτη του 1952.

Σύγχρονη Εποχή Εκδοτική ΑΕΒΕ

Κεντρικά γραφεία: Σόλωνος 130, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 3820835, 3823649, Fax: 3813354

Υποκαταστήματα: 1. Μαυροκορδάτου 3, 106 78 Αθήνα, Τηλ.: 3829835. 2. Μενελάου 3 & Εγνατία, 546 31 Θεσ/νίκη, Τηλ.: 031 283810. 3. 28ης Οκτωβρίου 19, 454 44 Γιάννενα, Τηλ.: 0651 38090

Νίκος Χ. Γιανναδάκης

Πέρυσι το καλοκαίρι, στον Ομαλό.

1946, Αύγουστος. Γέννηση του Νίκου Γιανναδάκη στο Ηράκλειο Κρήτης, πρωτότοκου γιου του Χαράλαμπου Γιανναδάκη και της Σοφίας Φιλίππου Ιερωνυμίδη. Στο χωριό της καταγωγής του, στον Κρουσώνα και στο μοναστήρι της Αγίας Ειρήνης, όπου πήγαινε τα καλοκαίρια, έζησε με φίλους και συγγενείς τα κρητικά πανηγύρια, τις γιορτές, τα βαφτίσια.

1953-1965. Σχολικά χρόνια στο Ηράκλειο. Αποφοιτά από το «Ισότημο Ιδιωτικό Σχολείο Λύκειο Κοραΐς». Ανάμεσα στους δασκάλους του, ο μετέπειτα ακριβός φίλος και στενός συνεργάτης του στη Βικελαία Βιβλιοθήκη Μενέλαος Παρλαμιάς. Στους σχολικούς αγώνες διακρίνεται πολλές φορές στα αγωνίσματα με το «κρητικό βόλι», το «κρητικό λιθάρι», την κολύμβηση και το δίσκο.

1965. Πρωτοετής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

1967. Οργανωμένος στην Αριστερά από τα μαθητικά του χρόνια, εκδηλώνει έμπρακτα την αντίθεσή του στο δικτατορικό καθεστώς της 21ης Απριλίου, αρχικά μέσα από τις γραμμές του Πατριωτικού Μετώ-

θα μπορούσαμε να γράψουμε πολλά. Όχι κατ' ανάγκην φλύαρα, όχι κατ' ανάγκην άστοχα. Θα μπορούσαμε να αφεθούμε στη συγκίνηση των φίλων του και να φιλοξενήσουμε στις σελίδες αυτές γράμματα ή κείμενα που λάβαμε ή που θα ζητούσαμε. Θα μπορούσαμε να καταγράψουμε τις κρίσεις και τις αξιολογήσεις ανθρώπων που γνώρισαν από κοντά και γνώρισαν πολύ τον Νίκο Γιανναδάκη. Φυσικά, θα ήταν επί μέρους αξιολογήσεις, θα ήταν επί μέρους αφηγήσεις, θα ήταν τελικά το πώς ο καθένας έβλεπε τον εαυτό του μέσα από την εικόνα του Νίκου Γιανναδάκη. Ο καθένας θα είχε να πει μian ιστορία.

Έπειτα από κάποιο διάστημα, όταν θα έχει καταλαγιάσει η συναισθηματική φόρτιση και θα έχουμε όλοι γυρίσει στα καθημερινά, τότε θα μπορούσαμε, τότε θα επιχειρήσουμε και μεις να κάνουμε ένα αφιέρωμα στον Νίκο Γιανναδάκη. Το αξίζει γιατί, περισσότερο από ο,τιδήποτε άλλο, ο Νίκος ήταν μαζί με την αξιοσύνη του και ένας βαθιά και ουσιαστικά σεμνός, νέος άνθρωπος. Ήταν, δηλαδή, κάτι που συναντάς τώρα πια όλο και πιο σπάνια.

Γι' αυτό, προτιμήσαμε να παραθέσουμε εδώ «στεγνά» καίριες στιγμές από τον δημόσιο βίο του. Τις συντάξαμε αφήνοντας στην άκρη πάρα πολλά.

Με τη μητέρα του Σοφία, σε παιδική ηλικία.

που και κατόπιν ως ιδρυτικό μέλος της φοιτητικής οργάνωσης «Ρήγας Φεραίος».

1968. Τον Απρίλιο συλλαμβάνεται και

τον Νοέμβριο δικάζεται από το Έκτακτο Στρατοδικείο, στην πολύκροτη δίκη το «Ρήγα Φεραίου», με άλλους φοιτητές συναγωνιστές του. Καταδικάζεται σε κάθειρξη 21 ετών.

1968-1973. Πολιτικός κρατούμενος στα φυλακές Αβέρωφ, Ιτζεδίν και Κορυδαλλού. Στο κελί του μελετά οικονομικές και κοινωνικές επιστήμες, αρχαία γραμματική και νεότερη ποίηση. Εκλέγεται στο Γραφείο των πολιτικών κρατουμένων Κορυδαλλού και συμμετέχει στη χειρόγραφη περιοδική έκδοση Τετράδια — ενός διόλου μικρού σε μέγεθος περιοδικού της φυλακής — συντάσσοντας ή αντιγράφοντας πολλές σελίδες του. Η συμμετοχή του γίνεται πιο ευδιάκριτη μετά το 1972, κυρίως στο αφιέρωμα για τον Γιώργο Σεφέρη.

1973. Τον Αύγουστο αποφυλακίζεται με την αμνηστεία Μαρκεζίνη.

1974. Συνεχίζει τις σπουδές του στη Νομική Σχολή.

1974-1976. Συμμετέχει στη συντακτική επιτροπή του Αντί.

1977. Τα νέα του ενδιαφέροντα τον οδηγούν στην απόφαση να εγκαταλείψει

Με τους συγκατηγορουμένους του, μέλη του «Ρήγα Φεραίου», στο Έκτακτο Στρατοδικείο.

Με τον δάσκαλό του, Μενέλαο Παρλαμά.

μικρές σπουδές και να εγγραφεί στην Ecole des Hautes Études en Sciences Sociales, στο Παρίσι.

1976-78. Διευθύνει τη θεμελιώδη σειρά «Φιλοσοφία-Πηγές» στις εκδόσεις Παπαση (12 τόμοι).

1979-1981. Επανερχεται ως μέλος της αντακτικής επιτροπής του Αντί και διευθύνει τη σειρά «Φιλόσοφος Λόγος» των εκδόσεων Πολύτυπο (5 τόμοι).

1981. Αποφοιτά από την Ecole des Hautes Études en Sciences Sociales. Θέμα της εργασίας του, *Η αδικία και το χρεών. Η μελέτη στην αναξιμάνδρεια φυσιολογία*.

1981-83. Επιστρέφει στο Ηράκλειο Κρήτης. Ασχολείται αρχικά με τα γεωργικά, φροντίζοντας την καλλιέργεια ενός αγροτήματος στο Κεραμούτσι, που έχει αποκτήσει με τη συνδρομή των γονέων του.

Εν συνεχεία οργανώνει το πρότυπο βιβλιοπωλείο «Θυμέλη» στη γενέτειρά του.

1983. Με εισήγηση του δημάρχου Μανώλη Καρέλλη αναλαμβάνει Έφορος της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ηρακλείου. Τα επόμενα χρόνια θα διευρύνει συστηματικά τις δραστηριότητες της Βιβλιοθήκης με σειρά εκδόσεων, διοργάνωση μαλεξέων, ελεύθερων πανεπιστημιακών μαθημάτων και εκθέσεων.

1984. Ετοιμάζονται και κυκλοφορούν οι πρώτες εκδόσεις της ΒΔΒ. Ός το 1998 τυπώνονται περισσότεροι από εκατό τόμοι, κυρίως επιστημονικών συγγραμμάτων. Από το 1985 διευθύνει το *Παλίμψηστον*, περιοδική έκδοση της Βικελαίας που συμπλήρωσε, τον Δεκέμβριο 1996, 16 τεύχη. Η ύλη του περιοδικού καλύπτει όλο το φά-

σμα των ανθρωπιστικών επιστημών, με τη συνεργασία διαπρεπών φιλόλογων, ιστορικών και φιλοσόφων.

1986. Επιμελείται τη μεταβίβαση της Βιβλιοθήκης Γιώργου και Μαρώς Σεφέρη, στη Βικελαία Βιβλιοθήκη. Το 1989 τυπώνεται ο Κατάλογος της Βιβλιοθήκης Σεφέρη, επιστημονικό έργο του Εφόρου της Βιβλιοθήκης.

1990. Παίρνει την πρωτοβουλία της διοργάνωσης από τη Βικελαία Βιβλιοθήκη της Έκθεσης των έργων του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, στην επέτειο των 450 χρόνων από τη γέννησή του καθώς και Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου, με επιστημονική επιμέλεια του καθηγητή Νίκου Χατζη-

νικολάου και τη συνεργασία της ιστορικού της Τέχνης Ε. Φουντουλάκη-Αναστασιάδη. Φροντίζει τον Κατάλογο της Έκθεσης.

1992-1995. Σε συνεργασία με τον Διευθυντή του Ινστιτούτου Βενετίας Νίκο Παναγιωτάκη προικοδοτεί τη Βικελαία Βιβλιοθήκη με πλήρη σειρά μικροταινιών των Ενετικών Αρχείων του Χάνδακα. Οργανώνει τη Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου. Φροντίζει για την καταλογογράφηση του μοναδικού Τουρκικού Αρχείου, για την υποδειγματική αναπαλαίωση της Οικίας Χρονάκη, αρχοντικού της περιόδου της Τουρκοκρατίας και για τη μεταβίβαση στη Βικελαία Βιβλιοθήκη του τυπογραφείου «Κείμενα» που μετα-

Με τον πατέρα του Χαράλαμπε Γιανναδάκη, στην απονομή του Βραβείου Καζαντζάκη (1996).

Ο Νίκος Γιανναδάκης στο Κεραμούτσι, ανάμεσα σε δύο Σοφίες, τη μητέρα και την κόρη του. Ο γιος του, Χαραλάμπης, ετοιμάζεται να σβήσει τα κεριά της τούρτας γενεθλίων του, πέρυσι το καλοκαίρι.

στεγάζεται στην Οικία Χρονάκη. Το ίδιο διάστημα, επιμελείται τις βιβλιοθήκες, τα αρχεία και τις εκδόσεις της Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Μελετών. Από το 1993 διατελεί Γραμματέας της Ε.Κ.Ι.Μ.

1992. Αναλαμβάνει τη διοργάνωση της Έκθεσης Εικόνων της Κρητικής Σχολής με επιστημονική ευθύνη του Εφόρου Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Μ. Μπορμπουδάκη. Εκδίδει τον Κατάλογο της Έκθεσης.

1995. Σοβαρά προβλήματα υγείας. Υποβάλλεται στην Αθήνα σε εγχείρηση. Αφαιρείται ο ένας πνεύμονάς του.

1995, Αύγουστος. Ο αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας κύριος Στυλιανός Χαλκιανάνης

παραδίδει στον Νίκο Γιανναδάκη και τον Μενέλαο Παρλαμά τον Μεγαλόσταυρο του Αγίου Ανδρέα.

1996. Απονομή στη Βικελαία Βιβλιοθήκη του Μεταλλίου της Ακαδημίας Αθηνών.

Στον ίδιο προσωπικά απονέμεται από το Δήμο Ηρακλείου το Βραβείο Νίκος Καζαντζάκης.

1996. Αρχίζει με τη συνεργασία της Ευφροσύνης Δοξιάδη η διοργάνωση της Έκθεσης «Από τα Πορτραίτα του Φαγιούμι στις Απαρχές της Τέχνης των Βυζαντινών Εικόνων» και η σύγκληση Διεθνούς Συμποσίου με το ίδιο θέμα.

1998. Η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου

Κρήτης απονέμει στο πρόσωπο του Εφόρου της Χρυσό Μετάλλιο στη Βικελαία Βιβλιοθήκη.

24 Μαρτίου 1998, ξημερώματα. Ο Νίκος Γιανναδάκης αφήνει την τελευταία του πνοή στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Κρήτης, περιστοιχισμένος από την οικογένεια και τους φίλους του.

Κηδεύεται ανήμερα του Ευαγγελισμού από τον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Μηνά στο Ηράκλειο.

Με τον Νικηφόρο Δοξιάδη, μπροστά στο Βρετανικό Μουσείο, πέρυσι το καλοκαίρι, κατά τη διάρκεια της έκθεσης των Φαγιούμι.

ΝΙΚΟΣ Χ. ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗΣ

Ἄν κάποτε μέ ρωτοῦσαν γιὰ τὴν ἀγάπη...

ΑΝ ΚΑΠΟΤΕ μέ ρωτοῦσαν γιὰ τὴν ἀγάπη, θάλεγα, ἔτσι, χωρίς τίποτε ἄλλο νὰ σκεφτῶ, τὴ λέξη «θάλασσα». Εἶναι τὸ μόνο πράγμα στὸν κόσμο πὺν παρουσιάζεται μέ χίλιες χιλιάδες πρόσωπα, πὺν μένει κλεισμένο ἐρημητικὰ στὸν ἑαυτὸ του, πὺν κρύβει τὸ μυστήριό μ' ἓνα χάδι ἀπαλὸ, πὺν ὁ θάνατός του κάνει τὴ ζωὴ νὰ ἀνθήσει... Τὴν ἴδια λέξη θὰ ἔλεγα καὶ σήμερα, ὕστερα ἀπὸ πάρα πολλά χρόνια, σάν τὴν καλύτερη εἰκόνα τῆς ἀγάπης.

Μὰ ἐνῶ ἡ θάλασσα ἀπέραντη ἀπλώνεται δίπλα μας, ἡ ἀγάπη ὁλοένα καὶ πῶς πολὺ στὴν ἀφάνεια διωλίσθαινει καὶ χάνεται.

Καὶ βέβαια δὲν ἐννοῶ ἐδῶ τὴν ἀγάπη τὴν πάνδημον, ἀλλὰ τὴν ἄλλη, πὺν μόνον ἀμυδρὰ ἀπεικάσματά της σὲ τοῦτο τὸν κόσμο μποροῦμε ἐξαίφνης νὰ ζήσουμε. Αὐτὴν τὴν ἄλλην ἀγάπη, πὺν ὁ λόγος ὁ πλατωνικὸς τὴν ὀνόμασε οὐράνιον, νιώθουμε πὺς χρειαζόμαστε, ὅσο περνοῦνε τὰ χρόνια, σάν τὸ ἀστεράκι πὺν ὁ ὁδοιπόρος τῆς νύχτας θέλει ἀπὸ τὰ μάτια του ποτὲ νὰ μὴ χάνει. Καὶ νιώθουμε ἀκόμα πὺς τὸ φθάσιμο σὲ τούτην τὴν ἀγάπη ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν δρόμο γίνεται πὺν ὁ ποιητὴς ἀκολουθεῖ γιὰ νὰ βρεῖ τῆς ψυχῆς του τὸ δάκρυ τὸ τετράφυλλο.

Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο πὺν πολλοὶ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θάνατο τὸν εἶδαν σάν ἓνα καὶ τὸ ἴδιο πράγμα. Τὸ ἀπόλυτο σβήσιμο τοῦ ἐγὼ μέσα στὸν Ἄλλον καὶ τὸ ἀπόλυτο οἶσμο τῆς

ὑπαρξης μέσα στὸ Ἄλλο, μέ τὴ συνακόλουθη φυσικὴ καὶ μεταφυσικὴ «ἀναβίωση» τόσο τοῦ «ἐγὼ» ὅσο καὶ τῆς «ὑπαρξης», εἶναι στοιχεῖα σύμφυτα στὴ φύση καὶ τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ θανάτου. Καί, ἐπίσης, δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο πὺν πολλοὶ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θάνατο τὰ εἶδαν σάν μιὰ κάποιας λογῆς «ἀναχώρηση». Στὴν πρώτη περίπτωση, ἡ «ἀναχώρηση» παίρνει τὴ μορφή ἑνὸς πετάγματος ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς τύρβης καὶ τῆς τριβῆς στὴν περιοχὴ τοῦ ὀνείρου τῆς ἀνέκπτωτης ὁμορφιάς. Στὴ δεύτερη περίπτωση, ἡ «ἀναχώρηση» παίρνει τὴ μορφή τοῦ «πάσχα» – τῆς «διόδευσης», δηλαδή, ἀπ' τὸν κοινὸ σταυρικὸ θάνατο στὴν ὑπερβαίνουσα κάθε νοῦ ζωὴ.

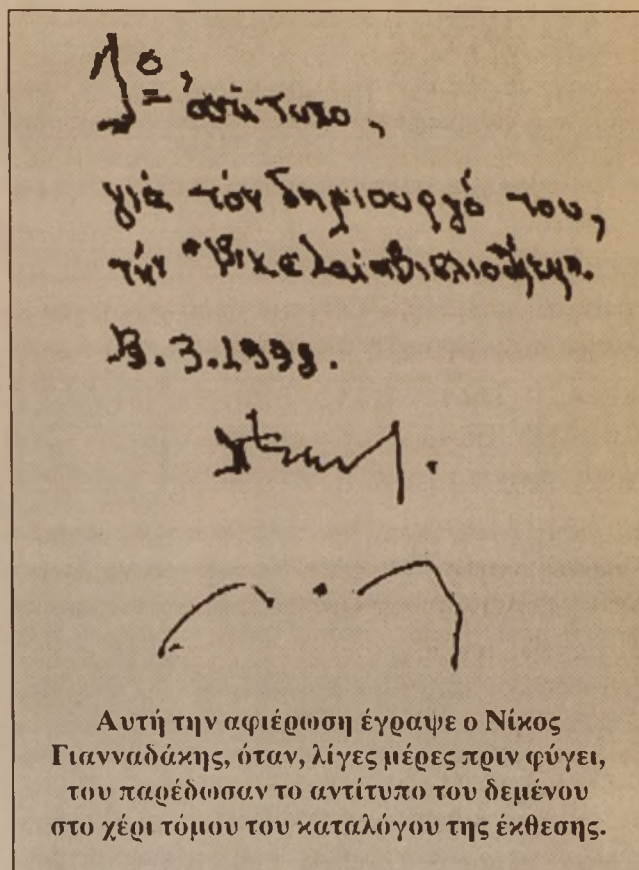
Τις μέρες αὐτὲς ἐνίωσα τὴ λογικὰ ἀνεξήγητη ἐπιθυμία νὰ μιλήσω γι' αὐτὰ τὰ πράγματα στὴ Σοφία καὶ στὸν Χαραλάμπη. Εἶναι, ὅμως, παιδιὰ –σκέφτηκα– καὶ εἶναι νωρὶς, ἴσως, γιὰ νὰ καταλάβουν. Γιὰ αὐτὸ λοιπὸν –σκέφτηκα πάλι– καλὸ θὰ εἶναι νὰ γράψω λίγα ἔστω ἀπὸ ἐκεῖνα πὺν ἤθελα νὰ τοὺς πῶ, ἔτσι, σάν νὰ ἔγραφα ἓνα γράμμα, πὺν ἴσως φτάσει στὰ χέρια τους κάποτε.

•Το σχόλιο αὐτὸ μεταδόθηκε ἀπὸ τὸν Ρ/Σ Ηρακλείου καὶ δημοσιεύθηκε, με τίτλο «Αυτοβιογραφικό», στὴν εφημερίδα *Μεσόγειος* τοῦ Ηρακλείου, 15.2.1998.

Από τα Πορτραίτα του Φαγιούμ στις Απαρχές της Τέχνης των Βυζαντινών Εικόνων

Μούμια μικρού αγοριού με πορτραίτο, εγκαυστική σε ξύλο από φτελιά, Βρετανικό Μουσείο.
Διαστάσεις 0,24x0,165 και μήκος μούμιας 1,32 μ. Από την πρώτη ανασκαφή του Petrie, 1888.
Περίοδος Τραϊανού, 98-117 μ.Χ.

Αυτή την αφιέρωση έγραψε ο Νίκος
Γιανναδάκης, όταν, λίγες μέρες πριν φύγει,
του παρέδωσαν το αντίτυπο του δεμένου
στο χέρι τόμου του καταλόγου της έκθεσης.

«Πορτραίτα του Φαγιούμ και...»
είναι το θέμα μιας μεγάλης έκθεσης
που ανοίγει στο Ηράκλειο στις 20
Μαΐου και θα διαρκέσει ως τις 17

Ιουνίου. Η έκθεση αυτή θα μεταφερθεί στην Αθήνα, στο Μουσείο Μπενάκη (24 Ιουνίου-26 Ιουλίου) και,
στη συνέχεια, στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη (1-31 Αυγούστου).
Τις σελίδες που ακολουθούν δημοσιεύονται ορισμένα κείμενα που γράφτηκαν ειδικά για το αφιέρωμα
αυτό και προδημοσιεύονται άλλα που περιλαμβάνονται στον κατάλογο που θα κυκλοφορήσει όταν
ανοίξει η έκθεση. Οι σελίδες αυτές ας λογιστούν ως φόρος τιμής στη μνήμη του διαλεκτού φίλου και
συνεργάτη μας, Νίκου Γιανναδάκη.

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ

Ἡ γέννηση τῆς ιδέας

Τὸ γράμμα ποὺ ἀκολοῦθεῖ ἔστειλε ὁ Νίκος Γιανναδάκης στὴν Εὐφροσύνη Δοξιάδη λίγες μέρες μετὰ τὴ συνάντησή τους (26.12.1996) καὶ ἐκθέτει τὴν ιδέα του γιὰ τὴν ἐκθέση τῶν Φαγιούμ καὶ τῆς πρωτοχριστιανικῆς τέχνης. Ἀναδεικνύονται ἐδῶ ὅλες οἱ ιδέες τοῦ Ν.Χ.Γ. γιὰ τὸ πῶς ἔβλεπε τὴν πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐκθέσης ποὺ θὰ ἀνοίξει τὸν ἐπόμενο μῆνα στὸ Ἡράκλειο.

Ἀγαπητὴ φίλη,

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, θὰ ἤθελα ξανά νὰ ἐκφράσω τὴν μεγάλη χαρὰ ποὺ μοῦ ἔδωσε τὸ γεγονὸς τῆς γνωριμίας μας – ἓνα γεγονός ποὺ ἔρχεται σὰν ἄλλο, παρόμοιο μὲ τὸ χθεσινὸ καὶ με-
στο ἐλπίδος, ἀστεράκι νὰ σταθεῖ στὸν ἀδιόρατο ὁρίζοντα τοῦ γεμάτου ἐρημιά καὶ ξηρασία τοπίου τῆς σύγχρονης ζωῆς. Τὴν ἴδια μεγάλη χαρὰ ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερη συγκίνηση αἰσθάνθηκα ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅτι εἶναι δυνατὴ – ἂν συντρέξουν κάποιες εὐνοϊκὲς προϋποθέσεις καὶ μὲ δεδομένο τὴν δική σου συνεργασία καὶ βοήθεια – ἡ πραγματοποίηση ἑνὸς σχεδίου ἰδιαίτερα σημαντικοῦ στὴν ὅλη ὑπόθεση τῆς προαγωγῆς τῆς γνώσης αὐτοῦ τοῦ τόπου στὰ θέματα τῆς διαδοχῆς τῶν διαφορῶν “στιγμῶν” στὴν ἱστορία τῆς νεώτερης (κοσμικῆς καὶ θρησκευ-
τικῆς) ἑλληνικῆς τέχνης μέσω τῆς ἀνίχνευσης τῶν ἀπώτερων καταβολῶν τῆς.

Καὶ ἐννοῶ ἐδῶ τὴν ἐκθεση μὲ τὴν ζωγραφικὴ τῶν πορτραί-
των τοῦ Φαγιούμ. Αὐτὴ ἡ ἐκθεση, τῆς ὁποίας ἡ πραγματοποίη-
ση γνωρίζουμε ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ εἶναι κάτι σὰν μιὰ πο-
ρεία πᾶνω σὲ ὁδὸ δύσκολη καὶ ἀνηφορικὴ, συμφωνήσαμε νὰ ἐδραστεῖ στίς ἐξῆς βασικὲς προϋποθέσεις:

1. Τὴν εὐθύνη τὴν ἐπιστημονικὴ ἀναλαμβάνεις ἐσὺ προσω-
πικά, ἐνῶ γιὰ ὅλα τὰ ὀργανωτικὰ καὶ οἰκονομικὰ θέματα ὑπεύθυνη θὰ εἶναι ἡ “Βικελαία Βιβλιοθήκη” τοῦ Δήμου Ἡρα-
κλείου (μέσω τοῦ ἐφόρου τῆς καὶ μιᾶς ὑπὸ τὴν ἐποπτεία του συγκροτουμένης “εἰδικῆς γραμματείας”).

2. Ἡ εὐθύνη σου ἡ ἐπιστημονικὴ συνίσταται στὸ ὅτι ἐσὺ θὰ ἔχεις τὸν πρῶτο καὶ τὸν τελευταῖο λόγο στὸ θέμα τῆς ἐπιλογῆς τῶν ἔργων ποὺ θὰ παρουσιασθοῦν στὴν ἐκθεση, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸ θέμα τῆς συγγραφῆς τῶν κειμένων τοῦ συνοδευτικοῦ τῆς ἐν λόγω ἐκθέσεως καταλόγου [...].

3. Ἡ ἐκθεση τῶν πορτραίτων τοῦ Φαγιούμ (ποὺ ὁ ἀριθμὸς τους θὰ κυμανθεῖ ἀπὸ τὰ 25 ἕως τὰ 35) θὰ συνοδευθεῖ μὲ τὴν παρουσίαση μιᾶς ἐπιλεγμένης μικρῆς σειρᾶς ἔργων τῆς πρω-
τοχριστιανικῆς τέχνης, τὸ θέμα δὲ τῆς σχέσεως αὐτῶν τῶν τε-
λευταίων μὲ τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ καὶ μὲ τὴν ἀρχαιοελ-
ληνικὴ τέχνη θὰ ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο ἑνὸς ἐπιστημονι-
κοῦ συμποσίου, τὸ ὁποῖον θὰ διοργανωθεῖ ἀπὸ τὴν “Βικελαία Βιβλιοθήκη” στὸ χρονικὸ διάστημα τῆς πραγματοποίησης τῆς ἐκθέσεως στὸ Ἡράκλειο.

4. Ἡ ἐκθεση θὰ ἐγκαινiasθεῖ καὶ θὰ λειτουργήσῃ στὸ Ἡρά-
κλειο τὴν ἀνοίξη ἢ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1998, κατόπιν δὲ θὰ με-
ταφερθεῖ, μὲ τὴν εὐθύνη τῆς “Βικελαίας Βιβλιοθήκης”, στὴν Ἀθήνα καὶ, ἐνδεχομένως, στὴν Θεσσαλονίκη.

5. Γιὰ τὴν καλύτερη διοργάνωση τῆς ἐκθέσεως καὶ τοῦ συνα-
φοῦς μὲ αὐτὴν ἐπιστημονικοῦ συμποσίου, ἡ “Βικελαία Βιβλιο-
θήκη” θὰ συνεργαστεῖ μὲ ὅλα τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητα φυ-
σικὰ ἢ συλλογικὰ πρόσωπα (Μουσεῖο Καΐρου, Βρετανικὸ

Μουσεῖο, Μουσεῖο Λούβρου, Μονὴ Σινᾶ, Μουσεῖο Μπενάκη, Μουσεῖο Πούσκιν, Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, Ἀγγλι-
κὴ, Γαλλικὴ καὶ Ἰταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή, Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου, Ἐφορία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης κ.ἄ.).

6. Στὸ πλαίσιο ἢ στὰ περιθώρια τῆς ἐκθέσεως καὶ τοῦ συνα-
φοῦς μὲ αὐτὴν ἐπιστημονικοῦ συμποσίου, θὰ ἐπιδιωχθεῖ, μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ἡ συ-
γκρότηση μιᾶς μικρῆς συλλογῆς μινωικῶν ἀρχαιοτήτων, ποὺ θὰ ἐκτεθεῖ διαδοχικὰ στὰ μουσεῖα ἐκεῖνα ποὺ θὰ προσφερ-
θοῦν νὰ δανείσουν πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ, καθὼς καὶ νὰ πα-
ραγγεληθεῖ καὶ νὰ γυριστεῖ, γιὰ λογαριασμὸ τῆς “Βικελαίας Βι-
βλιοθήκης”, ἓνα ντοκυμαντέρ μὲ θέμα τὰ διάφορα ἱστορικὰ
τῶν τόπων καὶ τῶν συντελεστῶν τῆς ἀνέυρεσης τῶν πορτραί-
των τοῦ Φαγιούμ – ἑνὸς ντοκυμαντέρ, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιστη-
μονικὴ ἐπιμέλεια θὰ ἔχεις ἐπίσης ἐσὺ.

Αὐτὰ, ἀγαπητὴ φίλη, συζητήθηκαν καὶ αὐτὰ συμφωνήθη-
καν στὴ συνάντησή μας στὸ σπίτι σου, στίς 21 Δεκεμβρίου τοῦ
1996. Θὰ σὲ παρακαλοῦσα δέ, ἐφόσον καὶ ἐσὺ δὲν ἔχεις καμιά
οὐσιαστικὴ ἀντίρρηση γιὰ τὰ ἀναγραφόμενα σὲ αὐτὴν τὴν ἐπι-
στολή, νὰ προχωρήσεις τὶς ἡμέρες αὐτὲς στὴ σύνταξη καὶ τὴν
ἀποστολὴν στὴ “Βικελαία Βιβλιοθήκη” τοῦ καταλόγου τῶν
ἔργων ποὺ θεωρεῖς ἀπαραίτητο νὰ συγκαταλεχθοῦν στὴν
ἐκθεση, καθὼς καὶ τοῦ καταλόγου τῶν μουσείων ἢ τῶν συλ-
λογῶν ὅπου αὐτὰ τὰ ἔργα ἀπόκεινται. Ἐχοντας ἡ “Βικελαία
Βιβλιοθήκη” στὴ διάθεσή της τοὺς δύο αὐτοὺς καταλόγους
(μαζὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ἀφοροῦν στὰ ἔργα τῆς πρωτοχριστια-
νικῆς τέχνης καὶ ποὺ θὰ ζητηθοῦν ἀπὸ τὸν κ. Ἀγγελο Δεληβο-
ριά τοῦ Μουσείου Μπενάκη ἢ/καὶ τὸν κ. Μανόλη Μπορμπου-
δάκη τῆς Ἐφορίας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης), τὸ
ἐπόμενο βῆμα θὰ εἶναι ἡ συστηματικὴ διερεύνηση τῶν οἰκονο-
μικῶν προϋποθέσεων πραγματοποίησης τόσο τῆς ἐκθέσεως
ὅσον καὶ τοῦ συναφοῦς μὲ αὐτὴν ἐπιστημονικοῦ συμποσίου –
διερεύνηση ποὺ θὰ καταλήξῃ στὴ σύνταξη μιᾶς εἰδικῆς εἰση-
γήσεως πρὸς τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο Ἡρακλείου γιὰ τὴ λήψη
τῶν τελικῶν (ἐγκριτικῶν, ὅπως πιστεύω) ἀποφάσεων.

Μὲ τὶς καλύτερές μου εὐχὲς γιὰ εὐτυχισμένο καὶ δημιουρ-
γικὸ τὸ ἐπερχόμενο “νέον ἔτος” καὶ ἐκφράζοντας ἀπὸ τώρα
τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴν μεθ�υσμένη (ἀπολύτως δίκαιη)
βράβειυσή σου ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ξανά θέλω νὰ σὲ
διαβεβαιώσω ὅτι πιστεύω ἀπόλυτα στὴν εὐρυθυμία τῆς μόλις
ἐγκαινiasομένης συνεργασίας μας.

Μὲ πολλὴν ἀγάπη

Νίκος Γιανναδάκης

Ἐφορος τῆς “Βικελαίας Βιβλιοθήκης”

“ἐν τῷ μηνὶ Ἀθύρ...”: ἴσως λίγο πιὸ πρὶν

τοῦ Νίκου Χ. Γιανναδάκη

Τὸ κείμενο αὐτό, μὲ τὴν ὑπογραφή Ν.Χ.Γ., περιλαμβάνεται στὸν κατάλογο τῆς ἐκθεσης τῶν Φαγιούμ, ποὺ θὰ κυκλοφορήσει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκθεσης. Εἶναι τὸ τελευταῖο κείμενο ποὺ ἔγραψε ὁ Νίκος Γιανναδάκης καὶ ἔχει ἓναν προσωπικὸ ἐξομολογητικὸ χαρακτήρα.

Ητανε χειμῶνας τοῦ 1977. Ἦμουν στὸ Παρίσι γιὰ σπουδές. Μὲ συνόδευε ἡ τότε σύντροφός μου Εἰρήνη Μυλωνᾶ – τώρα μακρυνή, ἀλλὰ πάντοτε πολὺ ὁμορφη ἀνάμνηση. “Ἐνα πρωὶ πήγαμε στὸ Λουβρο. Κινιόμαστε ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον ὥρες στὶς κατάρκτες μὲ κάθε λογῆς ἔργα τέχνης αἰθουσες τοῦ ἀνακτόρου τῶν Λουδοβίκων. Πρὸς τὸ τέλος, βρεθήκαμε στὸν χώρο ὅπου ἦταν ἐκτεθειμένα τὰ “αἰγυπτιακά” καί, ἀνάμεσά τους, τὰ “κοπτικά” ποικιλμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μὲ τὴν παρουσία μιᾶς σειρᾶς πορτραίτων προερχομένων ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ Φαγιούμ τῆς Αἰγύπτου. Τὰ πρόσωπα αὐτά, ποὺ τὰ βλέμματά τους ἦσαν σὰν ἀκίνητοποιημένα στὴ θέαση καὶ τοῦ ἐδῶ καὶ τοῦ ἐπέκεινα, καθήλωσαν τὴν προσοχή μου καὶ ἡ μνήμη τους ἀπὸ τότε ποτὲ δὲν μὲ ἐγκατέλειψε. Ποτέ.

Πέρασαν εἴκοσι χρόνια. Πολλὰ συνέβησαν στὸ μεταξύ – ἄλλα καλὰ, ἄλλα δύσκολα. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅμως, ἀκόμα καὶ τὴν ἔκφραση τῶν παλαιῶν “ἐν χαλεποῖς καιροῖς” καταφέραμε νὰ τὴν νιώσουμε ἐπὶ χρόνια πολλὰ καὶ νὰ ἐξέλθουμε ἀπὸ τὸν κύκλο τους

Γύψινη νεκρική μάσκα, σύγχρονη τῶν πορτραίτων τοῦ Φαγιούμ, νέου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, 100-200 μ.Χ.

μὲ λίγα, ἀπ’ ὅσο μπορούμε νὰ ξέρουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, “τραύματα”. Σὲ ὅλη, ὅμως, αὐτὴ τὴ διαδρομὴ ἡ μνήμη αὐτῶν τῶν πορτραίτων ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ Φαγιούμ εἶχε μέσα μου τὴν δική της, ἰδιαίτερη θέση.

Μιὰ μέρα –τὸ 1983– ἀνέλαβα, χάρις στὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ δημάρχου Μανόλη Καρέλλη, τὴν κεντρικὴ εὐθύνη τῆς “Βικελαίας Βιβλιοθήκης” τοῦ Δήμου Ἡρακλείου. Χωρὶς νὰ ἔχω καμιὰ πείρα ἀπὸ βιβλιοθήκες. Βρέθηκα, ὡστόσο, σὲ ἓνα περιβάλλον συναδέλφων –στὶς ἀρχές λίγων, ἀργότερα περισσότερων– ποὺ μὲ ἀγκάλιασαν μὲ ἐμπιστοσύνη καὶ ἀφοσιωθήκαμε στὴ δουλειὰ ἀναδιοργανώνοντας, ἐμπλουτίζοντας καὶ ἐπεκτείνοντας πρὸς διάφορες κατευθύνσεις τὴν “Βικελαία Βιβλιοθήκη”, δημιουργώντας στὸ πλαίσιο της καὶ μιὰ βασικὴ ὑποδομὴ γιὰ τὴν πραγματοποίηση καὶ ἄλλων μὴ τυπικῶν γιὰ μιὰ παραδοσιακὴ βιβλιοθήκη ἔργων.

Φθάνουμε ἔτσι στὰ 1990. “Υστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ δημάρχου Μανόλη Καρέλλη καὶ ἀφοῦ ἐξασφαλίζεται ἡ ἐπιστημονικὴ συνεργασία τοῦ καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης κ. Νίκου Χατζηνικολάου, διοργανώ-

νεται ἀπὸ τὴν “Βικελαία Βιβλιοθήκη” ἢ “Ἐκθεση γιὰ τὰ “450 Χρόνια ἀπὸ τὴ Γέννηση τοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου” – ἔκθεση ποὺ ἡ σημασία της ἀναγνωρίστηκε τότε πανελληνίως. Ἐπίσης, τρία χρόνια ἀργότερα, πάλι ἡ “Βικελαία Βιβλιοθήκη”, ἀλλὰ τούτη τὴ φορά μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ συνεργασία τοῦ Μανόλη Μπορμπουδάκη, ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Κρήτης, διοργανώνει μεγάλη ἔκθεση καὶ συναφὲς μὲ αὐτὴν ἐπιστημονικὸ συμπόσιο μὲ τίτλο “Οἱ Εἰκόνες τῆς Κρητικῆς Σχολῆς”. Καὶ αὐτὴ ἡ ἔκθεση συγκέντρωσε τὸ πανελλήνιο ἐνδιαφέρον, πράγμα ποὺ ὁδήγησε στὴν ἀνάγκη νὰ μεταφερθεῖ στὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη καὶ νὰ μείνει ἐκεῖ ἄλλους τρεῖς μῆνες.

Καὶ οἱ δύο ἐκθέσεις γιὰ μένα προσωπικά δὲν εἶχαν ἄλλο νόημα παρὰ ἐκεῖνο τῆς ἀναζήτησης τῆς ἱστορικῆς καὶ πολιτιστικῆς μας αὐτοσυνείδησης. Δὲν εἶμαι εἰδικὸς οὔτε μπορῶ νὰ περιπλανῶμαι στοὺς πολυδαίδαλους δρόμους τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραφῶν καὶ τῶν λεπτομερῶν βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν. Ἔτσι αὐτὸ ποὺ ἀναζητοῦσα δὲν μποροῦσα νὰ τὸ ἐντοπίσω. Φευγαλέα σκιά ἦταν, ὅλο ἄπιαστη. Στὶς πρωταρχεῖς τῶν μετὰ Χριστὸν αἰώνων θὰ πρέπει νὰ εἶχε πάρει κάποια “ἐνυλὴ” μορφή. Ἔτσι σκέφτηκα. Ἡ πρωτοχριστιανικὴ τέχνη καὶ ἡ παράδοση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς, ποὺ κάπου τότε θὰ ἔσμιζαν, ἴσως νὰ ἔκρυβαν τὴν ἀπάντησι.

Ἐδῶ, ἡ ὥρα τῶν πορτραῖτων τοῦ Φαγιούμ εἶχε φτάσει. Ἐκεῖ στὴ μνήμη μου κάπου συνδέθηκε μὲ τὶς εἰκόνες τὶς βυζαντινές, κάπου μὲ τὴ διαίσθησή μου καταλάβαινα ὅτι τὸ πορτραῖτο φώτιζε ἐσωτερικὰ τὸ συγκεκριμένο πρωτοχριστιανικὸ ἔργο. Τὴ σχέση ἀνάμεσα στὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ καὶ τὴν πρωτοχριστιανικὴ τέχνη – ποὺ ἦταν κάτι σὰν ἓνα σταθερὸ ἀνάλογο ἀνάμεσα στὸν ἀρχαιοελληνικὸ φιλοσοφικὸ λόγο καὶ στὴ διαμόρφωσι τῶν βασικῶν κατηγοριῶν τῆς μυστικῆς χριστιανικῆς θεολογίας, ποὺ ἐμένα, τὸν ἐρασιτέχνη, πάντα μὲ ἐνοιαζε – ἓνα πολὺ ὁμορφο βιβλίο, τῆς **Εὐφροσύνης Κ. Δοξιάδη**, ἦλθε σχεδὸν νὰ μοῦ τὴν ἐπιβεβαιώσει. Ἔτσι, ὁ κύβος εἶχε πιά ριχτεῖ.

Λίγος καιρὸς εἶχε περάσει ἀπὸ τότε ποὺ τὸ βιβλίο της “**Τὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ**” (Ἐκδόσεις Ἀδάμι) εἶχε πέσει στὰ

χέρια μου. Τότε, ὁ ἀγαπημένος μου φίλος **Γιάννης Τσαμπαλάκης** μὲ πῆγε στὸ σπίτι της στὴν Ἑκάλη γιὰ νὰ γνωριστοῦμε. Ἦταν Δεκέμβριος τοῦ 1996. Καὶ τότε ἄρχισαν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ κατέληξαν στὴν ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἡρακλείου καὶ μὲ τὴν εὐθύνη τῆς “Βικελαίας Βιβλιοθήκης” διοργάνωσι τῆς “Ἐκθεσεῖς «**Απὸ τὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ στὶς Ἀπαρχὲς τῆς Τέχνης τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων**”». Ἦτανε μιὰ διαδρομὴ περίπλοκη ποὺ σὲ κάθε δύσκολο σημεῖο τῆς στεκόταν ἡ γεμάτη παιδικὴ καλωσύνη καὶ ἡρεμία μορφῆ τῆς **Εὐφροσύνης**, ποὺ μὲ φρόνησι ἔδειχνε σὲ μένα τὶς ὅποιες “ὁδοὺς” σωτήριας διαφυγῆς, ἦτανε μιὰ διαδρομὴ κατὰ τὴν ὁποία μὲ τὶς

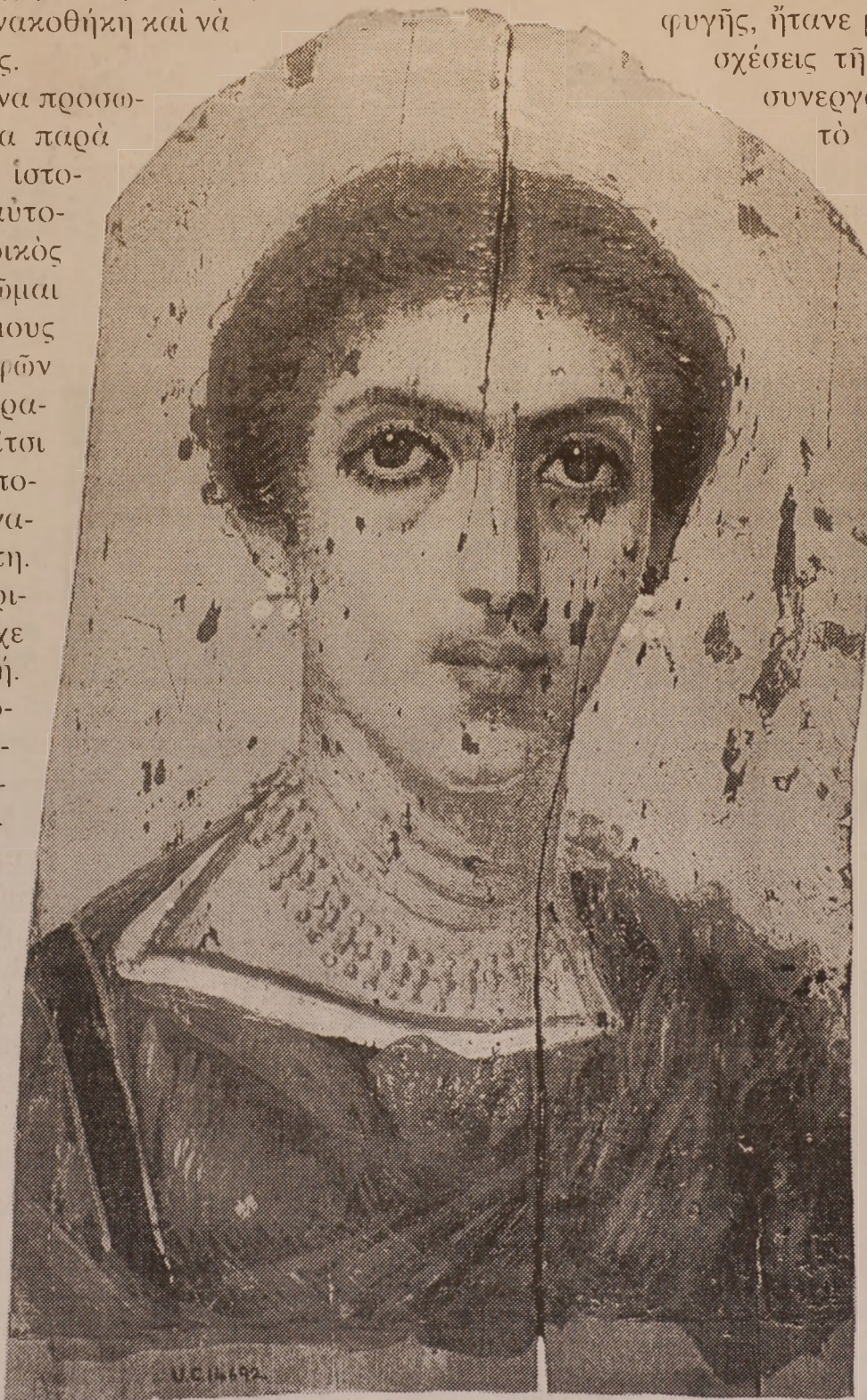
σχέσεις τῆς **Εὐφροσύνης** κυρίως φθάσαμε σὲ συνεργασίες με τὸ “Βρετανικὸ Μουσεῖο”, μὲ

τὸ “Μουσεῖο Petrie”, μὲ τὸ “Μουσεῖο Μπενάκη” καὶ μὲ τὸ “Μουσεῖο Βυ-

ζαντινοῦ Πολιτισμοῦ”, ἦτανε μιὰ διαδρομὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ **Εὐφροσύνη** σὲ κάθε στιγμὴ, εἴτε παρούσα εἴτε ἀπούσα, συνεργοῦσε ἀποφασιστικὰ στὴν ἐπίλυσι δυσεπίλυτων προβλημάτων, ὅπως ὁ σχεδιασμὸς τῶν προθηκῶν καὶ ἡ διευθέτησι τῶν χώρων τῆς “Βασιλικῆς τοῦ Ἀγίου Μάρκου”, καθὼς καὶ ἡ ὅλη ἀνακαίνισή της, κ.λπ. κ.λπ. – μιὰ διαδρομὴ, ποὺ ὅμως, πάνω ἀπ’ ὅλα, προσέφερε σὲ μένα προσωπικά πολλὰ πολύτιμα μαθήματα καὶ ἓνα ἀνεκτίμητο “δῶρο”: τὴν τῆς **Εὐφροσύνης** φιλία καὶ ἀγάπη.

Σήμερα ἐδῶ, στὴ ζεστὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀπομονωμένου μου δωματίου, κάθομαι μόνος καὶ τὰ σκέφτομαι ὅλα αὐτά. Καὶ πολλὰ ἄλλα. Ζῶ μιὰ μοναξιά παράξενη. Γεμάτη ἀμφιβολίες, γεμάτη στιγμὲς ἀγάπης – ἀπὸ δικούς καὶ φίλους – γεμάτη μικρὰ γαλάζια φῶτα καὶ ἀδιόρατες σκιὲς ποὺ ὅλο ἀπειλοῦν ὅτι θὰ γυρίσουν σὲ βαθὺ σκοτάδι καὶ θὰ καταπιοῦν τὰ πάντα. Ἐν τούτοις, κάτι ἔρχεται συνεχῶς καὶ μοῦ λέει ψιθυριστὰ ὅτι καλὰ ἔκανα καὶ ὅτι ὅλα τελικῶς θὰ πᾶνε καλὰ. Καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ συνδέουν τὴ ζωὴ μου μὲ τοῦτο τὸν κόσμον καὶ τὴ στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία θὰ γίνῃ ἡ “συνεπαφὴ” μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ παντοινὰ ἀπλησίαστα μὲ τὰ ὁποῖα ἀργὰ ἢ γρήγορα ὅλοι θὰ συναντηθοῦμε –

καὶ ποὺ εἶναι ὁ «ἄλλος»... Ὡστόσο, σὲ τέτοιας λογῆς ἐπαφές, αὐτοῦ ποὺ εἶναι «κρυμμένο» καὶ ποὺ ἔχει ἀποκτήσει, κάποτε, αὐτὴ ἢ τὴν ἄλλη «ἐκφραση», μὲ ὅ,τι σήμερα σκαρῶνουμε ἢ ἀναζητοῦμε ἐμεῖς οἱ ζωντανοί, σὲ αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχουμε “πάντ’ ἀνοιχτά, πάντ’ ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας”.

Πορτραῖτο γυναίκας μὲ μπλὲ χιτῶνα, ἀπὸ τὴ Χαονάρα, Μουσεῖο Petrie, University College τοῦ Λονδίνου. Διαστάσεις 0,37x0,225x(περίπου)0,002 μ. Ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές τοῦ Petrie. Περίοδος Ἀντωνίνων (μέσα ἢ τέλος), 161-192 μ.Χ.

Ἀλλ' ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου

τοῦ Γιάννη Τσαρούχη

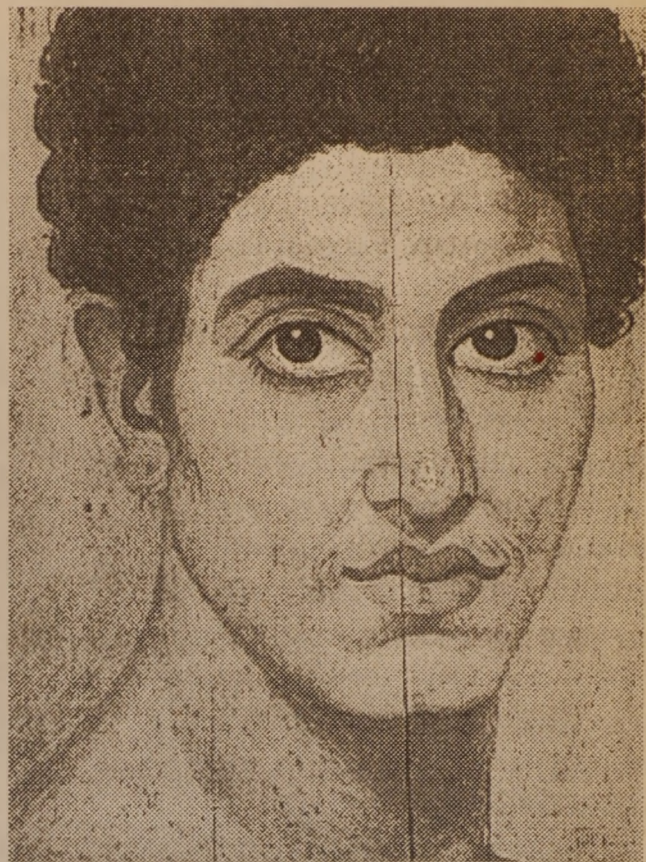
Η ἐπαφὴ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἡ συνάντησις μὲ τὸ θεῖο πρᾶγμα ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος, δημιουργεῖ τὴν κατάσταση αὐτή, τὸ “χάλι”, ποὺ στὰ τούρκικα σημαίνει “κατάτασις”, ποὺ προετοιμάζει τὸ ζωγράφο νὰ δῇ τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Τὸ νὰ λέπει κανεὶς τὸν ἄνθρωπο χωρὶς προϋποθέσεις, χωρὶς τὴν ἀπόφαση νὰ δῇ τὴν οἰκίαν του ἢ τὴν τάξιν του, τελείως γυνὸ ἀπὸ τὰ ὅπλα ποὺ δίνει ἡ κοινωνία, νὰ νὰ συνεννοηθεῖ μαζί του, χωρὶς ἐλπίδα καὶ χωρὶς ἄλλες ἀπαιτήσεις, προϋποθέτει μία κατάσταση τελείως ἀπελπισμένη καὶ ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε ἐμπόδιο. Οἱ Ἕλληνες ζωγράφιζαν τὰ πράγματα σὰν νὰ τὰ ἔβλεπαν γιὰ πρώτη φορά, καὶ τὰ ντέγραφαν, βέβαιοι ὅτι τὰ ἀποδίδουν, ὅπως νὰ θέλουν νὰ ἀποδώσουν τὸ βαρύτερο πνεῦμα τους. Ἀπ' ὅλους τοὺς ῥαίους, αὐτοὶ μόνον κατάφεραν νὰ ἀποδώσουν τὸ πρᾶγμα ὅπως τὸ βλέπουν – καὶ εἶναι τὰ μισὰ Φαγιούμ ἐλληνικά, καὶ τὰ καλύτερα.

Παράλληλα, ἔχουμε τὴν ἄλλη παράδοση, τὴν Αἰγυπτίαν, ποὺ ξέρουν νὰ κάνουν πορτραῖτα μὲ τὴ λαχτάρα μήπως ἐν τῷ πετύχουν καὶ γελαστεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ ἐκροῦ καὶ δὲν μπεῖ στὸ σῶμα στὸ ὁποῖο νῆκε. Αὐτὰ τὰ δύο ἐθνικὰ ταλέντα, τὸ ἐλληνικὸ καὶ τὸ αἰγυπτιακὸ, ἐνώνονται τὰ Φαγιούμ καὶ δημιουργοῦν τὸ θεῖο δημιούργημα ποῦ, εἴτε εἶναι λαϊκὸ, εἴτε εἶναι φιλοσοφικὸ, δίνει πάντοτε τὴν οὐσία τοῦ πράγματος ὅποια κι ἂν εἶναι αὐτή. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Αἰγυπτίων εἶναι μία ἀδιαφορία, καὶ αὐτὴ σὰν τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ποὺ ξεχνιέται αὐτὴ ἡ ἀσυνέπεια τῆς ἀδιαφορίας – ἡ τῆς ὑπερβολικῆς προσηλυτικῆς γιὰ τὸν ρεαλισμό – ἔχομε ἀποτυχημένα Φαγιούμ, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἀρνεῖται τὴν σημασία αὐτῆς τῆς παραδό-

σεως. Οἱ ἐμπορικοὶ ζωγράφοι τοῦ Φαγιούμ πρέπει νὰ σεβαστοῦν τὴν παράδοση ποὺ τοὺς δίνει τὴν ποιότητα.

Οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦν τὴ ζωγραφικὴ τόσο, ὥστε τὴν ἀνακατεύουν μὲ τὸ θάνατο. Στὴν Νεκρώσιμῃ Ἀκολουθίᾳ ἀναφέρεται ἡ λάμψη τῆς ὁμορφιάς τοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν γλυκασμὸ του, ποὺ κάνει νὰ δεχτεῖ τὸν πεθαμένο πιὸ ὁμορφα καὶ νὰ τὸν ἀναπαύσει πιὸ καλά, αὐτὸν ποὺ διάλεξε:

Ἄλλ' ἐν τῷ φωτὶ, Χριστέ, τοῦ προσώπου σου,
καὶ τῷ γλυκασμῷ τῆς σῆς ὥραιότητος
ὃν ἐξελέξω ἀνάπαυσον, ὡς φιλάνθρωπος.

Πορτραῖτο νέου ἀνδρα μὲ κερί, αὐγὸ καὶ λινέλαιο σὲ ξύλο. Βρετανικὸ Μουσεῖο. Διαστάσεις 0,31x0,28. Ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνασκαφὴ τοῦ Petrie, 1888. Περίοδος Φλαβίων ἢ Τραϊανοῦ, 81-117 μ.Χ.

Τσαρούχης καὶ ἀρχαία ἐλληνικὴ ζωγραφικὴ

Ὁ Γιάννης Τσαρούχης ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐμπλούτισε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν γνώση μας ὅσον ἀφορᾷ στὴν σχέση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς μὲ τὴν τέχνη τῶν Βυζαντινῶν εἰκόνων. Ἐχοντας μαθητεύσει κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ '30 κοντὰ στὸν Φώτη Κόντογλου (ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν, εἶχε ἀναβιώσει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Βυζαντινὴ ἀγιογραφία), κατεῖχε τέλεια τὴν βυζαντινὴν τεχνικὴ. Κατάλαβε τότε, σὲ πόσο προνομιούχα θέση βρισκόταν ὁ ἴδιος γιὰ νὰ βγάλει συμπεράσματα γύρω ἀπὸ τὸ πῶς θὰ πρέπει νὰ ἦταν φτιαγμένα τὰ χαμένα ἔργα τῆς μεγάλης ἀρχαίας ἐλληνικῆς παραδόσεως. Εἶχε παρατηρήσει, πῶς ἂν ἔστηνε ἀπέναντί του ἓνα μοντέλλο καὶ τὸ ζωγράφιζε μὲ τὴ βυζαντινὴν τεχνικὴ, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἔμοιαζε πολὺ μὲ τὰ ἀρχαῖα πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ καὶ μὲ τὴ ζωγραφικὴ τῆς Πομπηίας, δύο ὁμάδες ἔργων ποὺ εἶχε μελετήσει εἰς βάθος καὶ εἶχε κάνει ἀντίγραφα.

Θυμᾶμαι ποῦ μοῦ ἔλεγε: «Τὸ ἀπόγευμα ἔχω ἓνα μοντέλλο ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς ποζάρει. Ἔλα νὰ ζωγραφίσουμε μία βυζαντινὴ εἰκόνα ἐκ τοῦ φυσικοῦ.» Καὶ πράγματι, δὲν ἔχανα ποτὲ τὶς δελεαστικὰς αὐτὰς προσκλήσεις· πήγαινα καὶ παρακολουθοῦσα τὸ χέρι του νὰ χορεύει πάνω στὸ χαρτί ἐνώνοντας μὲ τὰ κλωθογυρίσματά του τὴν ἀρχαία ζωγραφικὴ μὲ τὴ Βυζαντινὴ, καὶ ζωντανεύοντας καὶ τὶς δύο στὴν ἄκρῃ τοῦ πινέλου του.

Τὰ ἀντίγραφα πορτραίτων τοῦ Φαγιούμ ποὺ ἔκανε ὁ Τσαρούχης σὲ διάφορες ἐποχὲς τῆς ζωῆς του δυνάμωσαν τὴν πεποίθησή του ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι εἶχαν κληρονομήσει τὴ γνώση τῆς τεχνικῆς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς καὶ ὅτι τὴν εἶχαν “κωδικοποιήσει” μετατρέποντάς τὴν σὲ μία πιὸ ἀπλὰ ἐφαρμόσιμη διαδικασίαν. Οἱ μοναχοί, ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τὸν κόσμον, μποροῦσαν νὰ πάρουν στὰ χέρια τους ἓνα κείμενον σὰν ἐκεῖνο τοῦ ἱερομονάχου Διονυσίου ἐκ Φουρνᾶ καί, ἀκολουθώντας ἀπλὲς συνταγὰς, νὰ ζωγραφίσουν μία εἰκόνα χωρὶς νὰ ἔχουν ἄλλη προπαίδεια.

Μὲ τὴ γενναιοδορίαν ποὺ τὸν διέκρινε, ὁ Τσαρούχης μοιραζόταν τὶς ἀνακαλύψεις του μὲ ἄλλους ζωγράφους καὶ ἀνάμεσά τους εἶχα τὴν τύχη νὰ εἶμαι καὶ ἐγώ. Πιστεύω ἀκράδαντα πῶς οἱ δικές του ἐρευνες φώτισαν τὴ σκοτεινὴ στιγμὴ στὴν ἱστορίαν ποὺ οἱ ἀρχαῖοι ζωγράφοι ἔδιναν τὴ σκυτάλη στοὺς πρώτους Βυζαντινοὺς ἀγιογράφους.

Εὐφροσύνη Κ. Δοξιάδη

• Τὸ ζεῖμένο γιὰ τὰ Φαγιούμ, τοῦ Γιάννη Τσαρούχη, ὑπαγορεύτηκε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1989, λίγες μέρες πρὶν πεθάνει, στὴν Εὐφροσύνη Δοξιάδη.

Πρόσωπα απόλυτα και ανέγγιχτα

του Θανάση Παπαζώτου

Οί προσωπογραφίες νεκρῶν τοῦ Φαγιούμ μένουν σιωπηλές μπροστά στο θεατή, ἀδυνατώντας νὰ πουν τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶπαν μιὰ φορὰ καλύπτοντας τὴ σιωπὴ τοῦ νεκροῦ σώματος. Μένουν ἀνυπεράσπιστες σὲ κάθε ἄδικο καὶ πρόστυχο φέρεσιμο. Καὶ ὁ ἐπιστήμονας ἀκόμη ὅταν βλέπει αὐτὰ τὰ ἔργα, ἂν εἶναι αἰσθαντικός ἄνθρωπος, ἐγκαταλείπει γιὰ μιὰ στιγμή τὸν θεωρητικὸ ἑαυτὸ του, γιατί ἁπλῶς δὲν μπορεῖ νὰ χαρεῖ τὴ δουλειὰ τοῦ καλλιτεχνήματος. Αὐτὰ τὰ πρόσωπα κεκοιμημένων ἐκφράζουν ἓναν ὁλόκληρο κόσμον καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ προσεγγίσει κανεὶς μόνο μέσα ἀπὸ ψυχρὰ ἐπιστημονικὰ ἐρωτήματα, καθὼς ἡ θέασί τους προξενεῖ ἓνα βαθύτατο αἶσθημα, ποὺ προσεγγίζει τὴν πίστι πρὸς τὸ Θεό ἢ τὴν οὐράνια μακαριότητα. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει μιὰ φύση, καθὼς ἡ ὑπόστασί του συνίσταται ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα καὶ μάρτυρας γι' αὐτὸ εἶναι ἡ διαίρεση τῶν δύο ποὺ προκαλεῖ ὁ θάνατος. «Σῶμα μὲν ἐντὸς γῆ κατέχει, τὴν σωφροσύνην δὲ τὴν σὴν οὐ κατέκλεψε τάφος», ἀναφέρει ἀττικὸ ἐπίγραμμα τοῦ 4ου χριστιανικοῦ αἰῶνα.

Ἡ ἰδέα αὐτὴ εἶχε τεκμηριωθεῖ εὐχερῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη, ἔτσι ὥστε νὰ ἀποτελεῖ κοινὸ λειτουργικὸ κανόνα

Τὸ κείμενο αὐτὸ τοῦ πρόωρα χαμένου Θανάση Παπαζώτου διαβάστηκε ἀπὸ τὴ σύζυγό του στὴν παρουσία τοῦ βιβλίου *Τὰ Πορτρέτα τοῦ Φαγιούμ* στὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη, στίς 26 Ἰουλίου 1997.

Πορτραῖτο νέου ἄνδρα (ἄθλητῆ), ἀπὸ τὴ Χαουάρα, Μουσεῖο Petrie, University College τοῦ Λονδίνου. Διαστάσεις 0,395x0,27x0,003-4 μ. Ἀπὸ τὴ δεύτερη ἀνασκαφὴ τοῦ Petrie, 1911. Περίοδος Ἀδριανοῦ, 117-138 μ.Χ.

χωριστά, γιὰ παράδειγμα τὸ χοντροκόκκινο, δὲν χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ζωγράφους ἐκεῖ ποὺ δὲν ταιριάζει. Ἡ ὑπόλοσμένη χρῆση καὶ μίξη τους, ἡ σύνθεση τῶν μερικῶν σὲ μιὰ ἑνότητα, προκαλοῦν τὴν ἀπόλυτη συγκίνηση στὴ θεὰ τοῦ καὶ ἔργου. Τὰ πρόσωπα μὲ τοὺς καλοσχηματισμένους ὄγκους τὴν ἐνότητα τῆς μορφῆς τους, μὲ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀπληρέαστη συνοχὴ τους, ἐμφανίζονται τόσο ἀπόλυτα καὶ ἀνι-

ένος πλούσιου σὲ θεωρίες κόσμου. Ἦταν μιὰ ἀλήθεια ποὺ τὴν γνώριζαν καλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ποιητὲς καὶ οἱ ζωγράφοι ποὺ ἐργάστηκαν γι' αὐτὴν μὲ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθεμία. Ἦξεραν νὰ ἀποφεύγουν τὸ χάος καὶ τὴν ἀμετρία καὶ νὰ ὑποτάσσου τὴν τέχνη τους στὸ μέτρο καὶ τὸ ρυθμὸ θέλοντας νὰ κλέψουν κάτι ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀποτυπώνοντάς το σὲ μιὰ σανίδα ἢ λινό, αἰῶνα συνοδεία τοῦ ταριχευμένου σώματος. Στοχάζονταν οὐσιαστικὰ τὰ πράγματα καὶ ὄχι συμπτωματικὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τῶν ἀτόμων. Ἦ ζωγραφικὴ τους δὲν μιμνῆται ἀπλὰ εἶδωλα. Οἱ ζωγράφοι τοῦ Φαγιούμ μοιάζουν μὲ ἀνθρώπους ποὺ κρατοῦν καθρέπτη καὶ τὸν στρέφουν κατὰ ντικρὺ στὴν ὑπόστασιν τῶν προτύπων τους, καὶ μὲ ὄπλο τὰ χρώματα κατορθώνουν νὰ ἀντιπροσωπεύσουν σὲ μὴ ἐπιφάνεια ὄχι μόνο τὴν μορφή ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς.

Τὸ πρῶτο βέβαιον πρᾶγμα ποὺ κἀν ἐντύπωση στὸν θεατὴ εἶναι ἡ χρῆση τῶν ὑλικῶν, στὴν προκείμενῃ περίπτωση χρώμα. Ὅσον ὁμορφὴ καὶ ἂν ἔχει κάθε χρῶ-

ηχτα, ὥστε σίγουρα ἡ ὁμορφιά τους δὲν εἶναι ἀπάτη ἀλλὰ κυ-
ριαρχὴ ἀλήθεια, στηριγμένη σὲ χρώματα. "Αν ἡ ὁμορφιά,
ὡς εἶναι αἰώνια καὶ ὑπερκόσμια, στεκόταν ἐκεῖ, χωρὶς νὰ
πικοινωνεῖ μαζί μας, θὰ μᾶς ἦταν ἄχρη-
στη καὶ συνεπῶς ἀσήμαντη. Τὰ πορ-
τραῖτα αὐτὰ ὅμως, μᾶς ἐπιτρέπουν ὡς

ἴεσο νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν παρουσία
αὐτῆς τῆς ὁμορφιάς, στοὺς τρεῖς
εὐρώτους μεταχριστιανικοὺς
αἰῶνες, ἐφόσον βέβαια μᾶς ἐνδια-
φέρει καὶ εἴμαστε σὲ θέση νὰ τὴν
καταλάβουμε. Οἱ προσωπο-
γραφίες τοῦ Φαγιούμ μετέ-
χουν τόσο πλούσια στὴν
ὁμορφιά, ὥστε νὰ εἶναι
πολὺ κοντὰ στὴν ἀπόλυ-
τὴ οὐσία αὐτῆς τῆς
νοίας. Μᾶς ἀναγκά-
ζουν κατὰ κάποιον τρόπο
νὰ σταθοῦμε μὲ
ὑπέβεια μπροστὰ στὴν
ὁμορφιά τῆς ζωγρα-
φικῆς, πού εἶναι κάτι
εὐρίπλοκο καὶ μεταβλη-
τό, χαρίζοντάς μας ἀκέ-
λαιη καὶ σίγουρη ἡδο-
νή. "Οταν πρὶν ἀπὸ λίγα
χρόνια βρέθηκε κοντὰ
στὴν Ἱεράπετρα τῆς
Κρήτης ἓνα γυναικεῖο
εἰκονομαχία, ἄψογα διατη-
ρημένο καὶ ἄρτιο καλ-
τεχνικά, οἱ γυναῖκες,
μπροστὰ σὲ αὐτὴ τὴ
σοφὴ σταυροκο-
μοῦνταν καὶ τὴν λά-
τρευαν πρὸς στιγμὴν
ἁγία. Εἶναι σίγουρο
ὅτι αὐτὲς οἱ λαϊκὲς γυ-
ναῖκες τοῦ 20οῦ αἰῶνα
δὲν μπορούσαν νὰ ταυ-
σούν μὲ ἁγίους
ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ πορ-
τραῖτα τοῦ Φαγιούμ.

Ἡ ὁμορφιά τῶν προ-
σωπογραφῶν τοῦ Φα-
γιούμ, πού προσεγγίζει
τὴν μεταφυσικὴ ἔννοια
τοῦ ὁμορφίου, καὶ πού εἶναι
ὁμορφιά τῶν πρὶν
ἀνθρώπων, ὅχι
παραίτητα ὡραίων,
ἀλλ' ὅποιους νομίζεις
πρὸς στιγμὴν ὅτι τοὺς

ἀντιλαμβάνεσαι ὡς γινώσκεις, καθίσταται μὲ τὴν μυστικὴ τέχνη
τῶν ζωγράφων ἡρωικὴ καὶ ἀθάνατη. Καὶ ἂν τὸ ἡρωικὸ στοι-
χεῖο καὶ ἡ ἀθανασία καλύπτουν τὴν ἐπιθυμία τοῦ προσκολλη-
θῆναι στὴν ἀρχαία νοοτροπία κόσμου, γιὰ τοὺς νεοφανεῖς τότε
χριστιανικοὺς "ὁ Θεὸς ἀναπλάττει τὸν ἄνθρωπο εἰς ἀθανα-

σίαν", ὅπως ἀναφέρουν οἱ ἱεροὶ κανόνες. Τὸ θεῖκό αὐτὸ δῶρο
τῆς ἀθανασίας συνίσταται στὴν δυνατότητα συμμετοχῆς τῶν
ἀνθρώπων στὴν ὡραιότητα, ἀτόμων πού μποροῦν νὰ μετα-

μορφωθοῦν μὲ τὴν πνευματικὴ ἄσκηση
καὶ νὰ ἐνωθοῦν στὸ τέλος μὲ τὴν θεϊκὴ
ὁμορφιά. "Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα δημι-
ούργημα πού ἔχει τὴν τάξη νὰ γίνῃ
Θεὸς κατὰ τὸν Γρηγόριο Θεολόγο
καὶ τὸν Μέγα Βασίλειο. "Ἡ ἀνύψω-
σις τοῦ χριστιανοῦ ἀνθρώπου
ἀναιρεῖ ἐντελῶς τὴν προοπτικὴ
τῆς πτώσεως καὶ ἐλευθερώνει
τὴ δημιουργία ἀπὸ τὴν ἀταξία
καὶ τὴ φθορά. "Ἐτσι ἡ ἀγιό-
τητα, ἡ ἡρωικὴ μὲ ἄλλα λό-
για φύση τῶν ὑποστάσε-

ων, ὁδηγεῖ στὴν ἀφθορη
ὡραιότητα, πού προ-
σεγγίζει τὴ θεϊκὴ,
αὐτὴν πού δὲν μπορεῖ
νὰ ἀναπαρασταθεῖ μὲ
ἄλλο τρόπο, παρὰ μόνο
μὲ τὴν λεπτότητα τοῦ
λόγου, καὶ φυσικὰ, τὴν
εἰκόνα. Γιὰ τὸν Μέγα
Βασίλειο ἡ ὄραση εἶναι
αὐτὴ πού καθιστᾷ
ἐναργέστατα καταλη-
πτό τὸν αἰσθητὸ κόσμον,
καὶ ἡ ζωγραφικὴ τὸ
γλωττοφόρο βιβλίον μὲ
τὴν συμβολικὴ γλώσσα
τῶν εἰκόνων τῆς. "Ἡ χρι-
στιανικὴ τέχνη εἶχε βρεῖ
στὴν τέχνη τοῦ Φαγιούμ
ἓναν ἐλπιδοφόρον σύμ-
μαχον, γιὰτὶ οἱ τεχνικὲς
τῆς ἐκάλυπταν μεγάλο
μέρος τῶν δικῶν τῆς θε-
ωρητικῶν ἀναζητήσεων.
Βέβαια ὁ χριστιανισμὸς
ἀπορροφᾷ ἀπὸ τὸν
ἀρχαῖον κόσμον κάθε τι
πού θὰ μπορούσε νὰ τοῦ
χρησιμεύσει ὡς ἐκφρα-
στικὸ μέσο, ἐνσωματώ-
νοντας στοιχεῖα καὶ τῆς
ρωμαϊκῆς καὶ τῆς ἀνατο-
λικῆς παράδοσης. "Ὅμως
ἡ "Αλεξάνδρεια ὑπῆρξε
μέχρι τὸν 7ο αἰῶνα ὁ θε-
ματοφύλακας τῆς ἑλληνι-
στικῆς σκέψης καὶ τέχνης
καὶ τῆς πρέπει μὴ μεγάλη

Ἡ Παναγία μὲ τὸν Χριστό, ἐγκανυστική, πρῶτο ἔκτο τοῦ ἔτου αἰῶνος, Κίεβο,
Μουσεῖο Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Τέχνης.

Διαστάσεις: 35.4 ἐκ. x 20.6 ἐκ. πάχος ξύλου 7-8 χιλιοστά.

μερίδα στὴ διαμόρφωση τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἴμαστε τυχεροὶ
πού στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς προμάχου "Αλεξάνδρειας, στὸ
Σινά, διασώθηκαν μερικὲς εἰκόνες τοῦ 6ου καὶ τοῦ 7ου αἰῶνα,
πού μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ κάνουμε τοὺς ἀπαραίτητους συσχετι-
σμούς.

Ἀπὸ τίς «Εἰκόνες» στὶς Εἰκόνες

τῆς Εὐφροσύνης Κ. Δοξιάδη

Ἅγιος Σέργιος καὶ Ἅγιος Βάχχος, ἐγκαυστική, 7ος αἰώνας. Κίεβο, Μουσεῖο Ἀνατ. καὶ Δυτ. Τέχνης. Διαστάσεις: 28.4 ἐκ. x 41.8 ἐκ., πάχος 5-6 χιλιοστά.

Η ἐκθεση τῶν Πορτραίτων τοῦ Φαγιούμ καὶ τῶν Πρωτοχριστιανικῶν Εἰκόνων θὰ γίνεи στὸ Ἡράκλειο, στὴ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, σὺν Θεῷ, στὶς 20 Μαΐου, ὅπως ὁ Νίκος τὴν ὀνειρεύτηκε. Ὅλοι, ὅσοι εἶχαμε τὴν τιμὴ καὶ τὴν τύχη νὰ ἀποτελοῦμε τὴν ὁμάδα τοῦ Νίκου Γιανναδάκη γιὰ τὴν ὁργάνωση τῆς ἐκθεσης «Ἀπὸ τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ στὶς Ἀπαρχές τῆς Τέχνης τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων» συνεχίζουμε τὸ ἔργο μαζί του μέχρι τὴν ὁλοκλήρωσή του. Μία ἐκθεση διεθνούς σημασίας καὶ μὲ διεθνή συνεργασία θὰ πραγματοποιηθεῖ στὴν Κρήτη

ἀπὸ τίς 20 Μαΐου μέχρι τίς 17 Ἰουνίου, ἐν συνεχείᾳ στὴν Ἀθήνα στὸ Μουσεῖο Μπενάκη ἀπὸ τίς 24 Ἰουνίου ὥς τίς 1 Ἰουλίου καὶ μετὰ στὴν Θεσσαλονίκη, στὸ Μουσεῖο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὴν 1η ὥς τίς 31 Αὐγούστου.

Τὸ θέμα τῆς ἐκθεσης αὐτῆς, ποὺ συνέλαβε καὶ σχεδίασε Νίκος Γιανναδάκης, ἐρευνᾷ τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς τῶν πορτραίτων τοῦ Φαγιούμ στὴ γέννηση τῆς τέχνης τῶν βυζαντινῶν εἰκόνων. Αὐτὴ ἡ μετάβαση λαμβάνει χώρα καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς περιόδου ποὺ εἶναι γνωστὴ ὡς «ὑστερὴ ἀρχαιότητα». Ἡ

ἡ καὶ τὸ τέλος αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι τόσο δυσδιάκριτα ὥστε καὶ ὁ χαρακτήρας τῶν πρώιμων χριστιανικῶν πρα-
τικῶν.

Τὴν κορωνίδα τῆς ἐκθεσης ἀποτελοῦν 3 μούμιες καὶ 36 πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ ἀπὸ τὸ Βρετανικὸ Μου-
σεῖο καὶ 7 πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ ἀπὸ τὸ
Μουσεῖο Petrie τοῦ Πανεπιστημίου
τοῦ Λονδίνου. Ἡ ἐκθεσίς μας προ-
τεγγίζει τὸ θέμα μέσα ἀπὸ μία ἰδι-
αίτερη ὀπτική γωνία. Θὰ συ-
μπεριλαμβάνει ἐπιπλέον τρεῖς
σημαντικότες εἰκόνες τοῦ
6ου καὶ 7ου αἰώνα ἀπὸ τὸ Σι-
νά, οἱ ὁποῖες τώρα φυλάσσο-
νται στὸ Μουσεῖο Ἀνατο-
λικῆς καὶ Δυτικῆς Τέχνης τοῦ
Κιέβου. Ἐπίσης, θὰ συμπεριλη-
φθοῦν 13 ἐκθέματα ἀπὸ τὸ Μου-
σεῖο Μπενάκη (πορτραῖτα τοῦ
Φαγιούμ καὶ πρωτοχριστιανικά
ἔργα) καθὼς καὶ 6 ἐκθέματα ἀπὸ
διωτικὲς συλλογές τῆς Ἑλλάδας
καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Στὸ πλαίσιο τῆς ἐκθεσης διοργα-
νῶνται ἐπίσης ἓνα διεθνῆ συνέ-
ριο. Σ' αὐτὸ ἔχουν προσκληθεῖ 25
Ἕλληνες καὶ ξένοι ὁμιλητές ποὺ θὰ
ἀντιλήθουν γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς με-
τάβασης «Ἀπὸ τὰ Πορτραῖτα τοῦ
Φαγιούμ στὶς Ἀπαρχές τῆς Τέχνης
τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων», ἀπὸ
διάφορες σκοπιές. Τὸ θέμα θὰ διε-
ρευνηθεῖ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ ἀρχαιολό-
γων, ἱστορικῶν τῆς τέχνης, αἰγυ-
τιολόγων, βυζαντινολόγων, κλασι-
κῶν φιλολόγων, ζωγράφων, ἀγιο-
γράφων καὶ συντηρητῶν.

Τὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ: τὰ τελευταῖα πορτραῖτα ἰδωλολατρῶν;

Τὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ εἶναι
τὸ πιὸ σημαντικό corpus τῆς ἀρχαί-
ας ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς ποὺ σώ-
θηκε χάρις στὸ μοναδικὰ στεγνὸ
κλίμα τῆς Αἰγύπτου. Δυστυχῶς
τὴν Ἑλλάδα ἡ ὑγρασία τοῦ χώμα-
τος δὲν ἔχει ἐπιτρέψει νὰ σωθοῦν τὰ
πλάσματα ἔργα τῶν μεγάλων ζωγρά-
φων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν ὅλα
καταστραφῇ ἀπὸ τὴν ὑγρασία. Ἡ Αἴγυ-
πτος μᾶς ἔκανε ἓνα μεγάλο δῶρο μὲ
αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο κλίμα της, μᾶς φύ-
λαξε στὶς στεγνὲς νεκροπόλεις της, θαμμένη, τὴν ἀρχαία
ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ.

Τὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ ἔχουν ζωγραφιστεῖ κατὰ τοὺς
πρώτους τρεῖς αἰῶνες μ.Χ. ἀπὸ ἐξελληνισμένους κατοίκους
τῆς Αἰγύπτου τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, οἱ ὁποῖοι διατήρησαν
τὰ τοπικὰ ταφικὰ ἔθιμα τῆς ταρίχευσης καὶ τοποθετοῦσαν

τὸ πορτραῖτο τοῦ νεκροῦ στὴ θέση τοῦ προσώπου του. Τὰ
περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ βρέθηκαν στὴν κοιλάδα τοῦ Φαγι-
ούμ, 60 χιλιόμετρα νότια ἀπὸ τὸ Κάιρο, καὶ ἔτσι ἐπικράτησε
ἡ ὀνομασία τους ὡς «Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ». «Περισσό-
τερα ἀπὸ 1.000 τέτοια πορτραῖτα ἔχουν ἀνακαλυφθεῖ

ὅπου ἀπεικονίζονται μορφές ἀνδρῶν, γυ-
ναικῶν καὶ παιδιῶν μὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ
ἀμεσότητα. Αὐτὰ τὰ ἔργα δὲν εἶναι
μόνον ἔργα τέχνης αὐτὰ καθεαυτά,
ἀλλὰ ἀποτελοῦν ἐπίσης καὶ πο-
λύτιμα ἱστορικὰ τεκμήρια, τὰ
ὁποῖα προσφέρουν μιὰν
ἐντελῶς μοναδικὴ γνώση γιὰ
πολλὲς λεπτομέρειες ποὺ ἀφο-
ροῦν στὴν ἀρχαία κοινωνία ἐν
γένει.» (Ν.Χ.Γ.) Ὅμως παρέ-
μειναν γιὰ χρόνια ἄγνωστα στὸ
εὐρὺ κοινὸ γιὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως
λόγους: Καταρχήν, τὰ περιβάλλει
μία «ἀνωνυμία» καθὼς οἱ καλλι-
τέχνες ποὺ τὰ ζωγράφισαν μᾶς
εἶναι ἄγνωστοι. Τὰ πορτραῖτα
βρέθηκαν σὲ διάφορες τοποθε-
σίες μὲ ἀποτέλεσμα ἀκόμη καὶ ὁ
ὅρος «Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ»

νὰ ἀμφισβητεῖται. Δεύτερον, εἶναι
διάσπαρτα σὲ μουσεῖα ἀνὰ τὸν κόσμον
καὶ συχνὰ ἀπαντῶνται καὶ σὲ διαφο-
ρετικὰ τμήματα τοῦ ἴδιου μουσεῖου,
ἄλλοτε ὡς δείγματα Ἑλληνικῆς τέ-
χνης, ἄλλοτε ὡς τμήματα Αἰγυ-
πτιακῆς μούμιας, καὶ ἄλλοτε ὡς κο-
πτικά ἢ Ρωμαϊκά ἐκθέματα.

Ὅμως, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ πορ-
τραῖτα βρέθηκαν σὲ Αἰγυπτιακὲς
μούμιες καὶ φέρουν ρωμαϊκὰ χτενί-
σματα καὶ ἐνδυμασία, τὰ ὠραιότερα
ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σαφῶς ἑλληνικῆς τε-
χνοτροπίας μὲ τὶς ὑφολογικὲς τοὺς ρί-
ζες στὴν Ἀλεξανδρινὴ σχολή. Οἱ ζω-
γράφοι τῆς Ἀλεξανδρείας, σημαντι-
κότερης πόλης τοῦ Ἑλληνιστικοῦ κό-
σμου, διατηροῦσαν ζωντανὴ τὴν μεγά-
λη παράδοση τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης,
μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν τοὺς πάθος γιὰ
τὴν ρεαλιστικὴ ἀπεικόνιση. Τὴν πε-
ρίοδο τῆς Ρωμαϊκῆς κατάκτησης, ἡ
τέχνη τῆς Αἰγύπτου, ὅπως καὶ ἡ ἐπί-
σημη γλῶσσα, παρέμεινε ἑλληνικὴ. Ὁ
Γιάννης Τσαρούχης ἔλεγε ὅτι τὸ νὰ
θεωροῦμε τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ
ρωμαϊκὴ τέχνη εἶναι ἐξίσου παράλο-
γο μὲ τὸ νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι οἱ πί-
νακες ποὺ ζωγράφισε ὁ ἴδιος στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς ἦταν
γερμανικὴ τέχνη!

Ἀπὸ τὴν «Εἰκόνα» στὴν Εἰκόνα

Τὰ κείμενα τῶν: Α. Grabar, Μ. Χατζηδάκη, Α. Stelkov, Ἀ.
Εὐγγόπουλου, Τ. Mathews καὶ ἄλλων, καθὼς καὶ τὸ ἔργο

Χρωματισμένη γυναικεία νεκρική μάσκα ἀπὸ γύψο,
γύρω στὰ 100-200 μ.Χ. Βρετανικὸ Μουσεῖο. Διαστάσεις:
0,345x0,20x0,28 μ. Βρέθηκε στὴν Αἴγυπτο.

τοῦ Γιάννη Τσαρούχη, μᾶς βοήθησαν νὰ κατανοήσουμε τὴν κεντρικὴ σημασίᾳ τῶν πορτραῖτων τοῦ Φαγιούμ ὡς ἀληθινῶν «προγόνων» τῶν πρώτων βυζαντινῶν εἰκόνων. Οἱ θεοὶ τῶν παγανιστῶν πρέπει νὰ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ δάνεισαν τὶς μορφές τους, ὥστε νὰ πάρουν σάρκα καὶ ὅσῃ οἱ εἰκόνες τῶν πρώτων χριστιανῶν ἁγίων. Ὅταν οἱ ζωγράφοι παγανιστικῶν θεοτήτων κλήθηκαν νὰ ζωγραφίσουν χριστιανικὲς εἰκόνες, τὸ ἔκαναν φυσικὰ μὲ τὸν μόνον τρόπο ποὺ ἤξεραν, δηλαδὴ μὲ τὸν παραδοσιακὸ τρόπο.

Πράγματι, γιὰ τὴν περίοδο μεταξὺ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα, ὅποτε ἡ παραγωγὴ πορτραῖτων τοῦ Φαγιούμ φθίνει, καὶ τοῦ 9ου αἰώνα, ὅποτε νομιμοποιεῖται ἡ φιλοτέχνησις εἰκόνων, βαδίζουμε στὸ σκοτάδι, μὴ ἔχοντας ἐπαρκὴ ἀριθμὸ εὐρημάτων γιὰ νὰ στηρίξουμε τὶς ὑποθέσεις μας, ἀφοῦ λίγες μόνον εἰκόνες ἐπέζησαν. Ἡ τέχνη τῆς ἀγιογραφίας δέχθηκε βαρὺ πλήγμα· οἱ πιὸ τυποποιημένες φορητὲς εἰκόνες ποὺ φιλοτεχνήθηκαν μετὰ τὸν 9ο αἰώνα, μαρτυροῦν ὅτι ἡ γνώση τῆς νατουραλιστικῆς ζωγραφικῆς τῶν ἀρχαίων εἶχε πιά χαθεῖ, ὅπως καὶ ἡ γνώση τῆς ἐγκαυστικῆς τεχνικῆς τῶν πορτραῖτων τοῦ Φαγιούμ ποὺ εἶχε ἐπιζήσει ὡς τὸν 7ο αἰώνα ὅπως μαρτυροῦν οἱ εἰκόνες μὲ ἐγκαυστικὴ τοῦ Σινᾶ. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς εἶναι ἐντυπωσιακὰ συγγενικὲς μὲ τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὸν βαθμὸ τοῦ νατουραλισμοῦ. Ἡ γνώση τῆς ρεαλιστικῆς ζωγραφικῆς τῶν πορτραῖτων, ἔτσι ὅπως ἐμφανίζεται στὰ Πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ, ἔδωσε στοὺς πρώτους χριστιανοὺς τὴ δυνατότητα, ἀφενὸς νὰ ἀποκτήσουν πιστὲς νατουραλιστικὲς ἀπεικονίσεις τῶν προσώπων τῶν ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων τους καί, ἀφετέρου, νὰ ἔχουν κοντὰ τους μία χειροπιαστὴ εἰκόνα, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ τὴ λατρεύουν. Ἡ γνώση τῆς ἀρχαίας τεχνικῆς ὑπῆρξε σίγουρα ἓνα ἀπὸ τὰ θύματα τοῦ εἰκονοκλαστικοῦ φαινομένου, ποὺ ἐκ τῶν πραγμάτων ὁδήγησε στὴν ἀπώλεια τῆς ἱκανότητος τῶν ζωγράφων νὰ ἀπεικονίζουν νατουραλιστικὰ τὰ θέματά τους. Ἡ μεταφυσικὴ ὑπόστασις ποὺ ἔχουν τὰ βλέμματα τῶν χρι-

στιανῶν ἁγίων στὶς βυζαντινὲς εἰκόνες ἐπιτεύχθηκε μέσῃ τῆς βαθμιαίας ἀποβολῆς ἐκ μέρους τῶν βυζαντινῶν ἀγιογράφων τῶν νατουραλιστικῶν στοιχείων τῆς ἀρχαίας ζωγραφικῆς.

Ἡ σταδιακὴ τυποποίηση τῶν εἰκόνων εἶναι, ἐπομένως, ἀποτέλεσμα ἐν μέρει τῆς τεχνητῆς διακοπῆς στὴ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς παράδοσης, λόγῳ τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ ἐν μέρει τῆς ἀνάγκης τῶν χριστιανῶν, καθὼς ὁ Χριστιανισμὸς ἀπλωνόταν σὲ ὁλόκληρη τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, νὰ ἐξοβελίσουν τὸ ρεαλισμὸ, τὸν ὁποῖον ταύτιζαν μὲ βλασφημία. Στὴν αὐστηρὰ τυποποιημένη βυζαντινὴ ζωγραφικὴ διασώθηκαν κρυμμένα, τὰ μυστικὰ τῶν ἀρχαίων ζωγράφων, γιὰ νὰ παραδοθῶν, μέσῳ αὐτῆς τῆς παράδοξης ὁδοῦ, στὴν Ἀναγέννηση. Ὁ Τσαρούχης πίστευε πὼς καὶ οἱ μεγάλοι βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι, ὅπως Μανουὴλ Πανσέληνος, βασιζόμενοι σὲ ζωντανὰ μοντέλα γιὰ νὰ φιλοτεχνήσουν τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων τους. Εἶχαν συναισθηθῇ ὅτι κανενὸς εἶδους τυποποιῆσιν δὲν μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσῃ τοὺς χυμοὺς τῆς φύσης. Ἡ Ἀναγέννηση ἐπέστρεψε στὴν παρατήρηση τῆς φύσης, μετὰ ἀπὸ ἐπὶ περίπου αἰῶνες, ξαναζωντανεύοντας τὴν πρακτικὴν ποὺ εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ζωγράφους.

Ἡ ζωγραφικὴ τῶν βυζαντινῶν εἰκόνων θὰ περισώσει τὰ μυστικὰ τῆς ζωγραφικῆς τῆς ἀρχαίας προσωπογραφίας, ὅπως αὐτὴ ἐμφανίζεται στὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ. Ἄν καὶ ἡ αὐθεντικὴ συνταγὴ γιὰ τὴν ἐγκαυστικὴ τεχνικὴ ἔχῃ χαθεῖ, ἡ πρακτικὴ νὰ ξεκινᾷ τὴ ζωγραφικὴ ἐνὸς προσώπου ὁ ζωγράφος ἀπὸ σκοῦρο ὑπόστρωμα καὶ νὰ προχωρᾷ σὲ ἀνοιχτότερο χρωματισμὸς ἔχει διατηρηθῇ ἀναλλοίωτη. Ἡ ὁρολογία ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι γιὰ νὰ περιγράψουν διάφορα μέρη τῆς εἰκόνας θὰ μπορούσε νὰ ἀναφέρεται ἐξ ἴσου καὶ

στὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ. Ἡ προετοιμασία σὲ χροῶμα, ποὺ χρησιμεύει ὡς ὑπόστρωμα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς σάρκας καὶ ποὺ τὴ συναντᾷμε ἤδη ὡς χαρακτηριστικότερο τῶν περισσότερων πορτραῖτων τοῦ Φαγιούμ, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸν προπλασμὸ τῶν βυζαντινῶν. φρόντο, ὁ κάμπος, τῶν βυζαντινῶν, ὑπάρχει καὶ στὰ πορ-

Πορτραῖτο γυναίκας μὲ στεφάνι ἀπὸ φύλλο χρυσοῦ. Ἐγκαυστικὴ σὲ ξύλο, Βρετανικὸ Μουσεῖο. Διαστάσεις: 0,44x0,20x0,005 μ. Περίοδος Ἀντωνίνων (μέσα ἢ τέλος), 161-192 μ.Χ.

Πορταῖτο ἀξιωματοῦχου, ἐγκαυστική σὲ ξύλο πιθανῶς ἀπὸ δρυ.
Βασιζό Μουσείο. Διαστάσεις: 0,437x0,165x0,0025-40 μ., 125-150 μ.Χ.

τραῖτα τοῦ Φαγιούμ, ὅπου εἶναι κατὰ κανόνα λιτὸς καὶ ἐπί-
πεδος, συχνὰ χρυσός. Τὸ σάρκωμα εἶναι ἡ ἐπιφάνεια τῆς
σάρκας ποὺ ἀντανεκλᾷ τὸ φῶς. Στὰ πρόσωπα τῶν βυζα-
ντινῶν ἀγίων ἐπιβιώνει ἡ παράδοση τῆς χρήσης τῆς τετρα-
χρωμίας γιὰ τὶς ἐπιφάνειες τῆς σάρκας. Ἡ χρήση αὐτῆς τῆς
περιορισμένης παλέτας ἐνδεχομένως νὰ συνδέεται μὲ τὴ
νεο-πλατωνικὴ φιλοσοφία (τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης). Ἡ βυζα-
ντινὴ ζωγραφικὴ, κατ' ἐξαιρεση, ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν εἰκονο-
γραφίαν τὶς αὐγὰς στὶς κόρες τῶν ματιῶν (αὐγὰς ἢ λάμπεις
εἶναι τὰ μικρὰ ἄσπρα «φῶτα» στὰ μάτια τοῦ/τῆς εἰκονιζόμε-
νου/ης). Συνοψίζοντας, οἱ βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι κληρονο-
μοῦν τὸ χρυσὸ φόντο, τὴ μετωπικὴ στάση τοῦ σώματος,
καθὼς καὶ τὸν τύπο εἰκόνας στὸν ὅποιο ὁ/ἡ εἰκονιζόμενος/ῃ
κρατᾷ στὸ ἓνα χέρι σταυρὸ ἐνῶ τὸ ἄλλο τὸ ἔχει σηκωμένο σὲ
θέση ποὺ ἐρμηνεύεται ὡς δέηση ἢ ὡς κίνηση ἀποτροπῆς τοῦ
κακοῦ. Τέλος, κληρονομοῦν τὴ συνήθεια τῆς ἐπένδυσης τῆς
εἰκόνας μὲ πολύτιμο μέταλλο: ἡ ἐπικάλυψη τῶν ταριχευμέ-
νων σωμάτων μὲ ἀνάγλυφο γύψινο περικάλυμμα, ὅπως
αὐτὸ τοῦ «Χρυσοῦ Κοριτσιοῦ», μετεξελίσσεται σὲ ἐπενδύ-
σεις τῆς βυζαντινῆς εἰκόνας μὲ χρυσὸ ἢ ἀσῆμι, ἀφήνοντας
ἀνοίγματα ἀπὸ τὰ ὅποια προβάλλουν, σὰν πίσω ἀπὸ ἀνοι-
χτὸ παράθυρο, οἱ μορφὲς τῶν ἀγίων.

Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ἀπὸ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1996, ποὺ
ὁ Νίκος μὲ τοὺς λίγους φίλους καὶ συνεργάτες δούλευε γιὰ
τὴν ἐκθεση καὶ τὸ συνέδριο, ὅλοι γύρω του νιώθαμε δέος καὶ
συγκίνηση γιὰ τὴν ἀπόλυτή του ἀφοσίωση στὴν πραγμάτωση
τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Δούλευε ἀσταμάτητα, ἐνῶ ἡ ὑγεία του ἦταν
ἤδη τόσο κλονισμένη ποὺ ὅποιοσδήποτε ἄλλος στὴ θέση του
θὰ εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐγκαταλείψει τὸν ἀγώνα. Κάποιες φορὲς
ποὺ τοῦ εἶχα προτείνει νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ μιὰ βαρεῖα
εὐθύνη, μοῦ ἀπαντοῦσε: «ὅταν ἐγὼ θὰ εἶμαι ἐκτὸς μάχης».
Συνεχίζουμε τὴ μάχη μαζί σου, Νίκο. Τὸ ἔργο σου, ὅπως καὶ
τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ, κέρδισε τὴν αἰωνιότητα.

Φοινικόδενδρα
καὶ διώρυγα
στὴ Χαονάρα
τοῦ Φαγιούμ,
δίπλα στὴ
Νεκρόπολη.

Τὰ Φαγιούμ καὶ ἡ ἑλληνικὴ τέχνη τῆς προσωπογραφίας

τοῦ Ἀλέκου Βλ. Λεβίδη

Η ἀκριβὴς χρονολόγησις τῶν Φαγιούμ* εἶναι προβληματική, οἱ περισσότεροι ὁμῶς μελετητὲς φαίνεται νὰ συμφωνοῦν ὅτι τὰ πρῶτα ἀνάγονται στὸν 1ο μ.Χ. αἰῶνα καὶ τὰ τελευταῖα στὸν 4ο μ.Χ. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μέσου Βασιλείου (περ. 2000 π.Χ.) τὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ τῆς μούμιαις γίνεται ἀνθρωπομορφικόν. Θεωρητικὰ, αὐτὰ τὰ προσωπεῖα, ὅπως καὶ τὰ προηγούμενά τους ταφικὰ ἀγάλματα, προορίζονταν γιὰ ἀτομικὰ πορτραῖτα τῶν νεκρῶν συνδεδεμένα μὲ τὶς δοξασίαις τῆς αἰώνιας ἐπιβίωσης. Παρ' ὅλο πὺν κάποτε τὰ πορτραῖτα αὐτὰ τείνουν πρὸς τὴν ἀναπαραγωγὴ συγκεκριμένων ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν, γενικὰ ὁ τυποποιημένος χαρακτήρας τοὺς ἐκφράζει τὸ οὐσιαστικὸ καὶ διαρκὲς πνευματικὸ στοιχεῖο τῶν ἀνθρώπων ὄντων καὶ ὅχι τὶς ἰδιαιτερότητες τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητος. Ἀπὸ τὴ φύσιν τοὺς αὐτὰ τὰ πορτραῖτα σκοπὸ ἔχουν νὰ παραστήσουν τὸν ἄνθρωπο sub specie aeternitatis.

Στὴν παραδοσιακὴ αἰγυπτιακὴ ζωγραφικὴ οὐδέποτε ἐπιχειρεῖται ἡ ἀπόδοσις ἔστω καὶ τυποποιημένων ἀτομικῶν χαρακτηριστικῶν. Ἀλλωστε, ποτὲ δὲν ἐγκαταλείπεται ὁ αὐστηρὰ τυποποιημένος κώδικας ἀναπαράστασις πὺν δὲν ἀφήνει κανένα περιθώριον «ρεαλιστικῆς» ἀπόδοσις τῆς φυσιογνωμίας.

Στὴν αἰγυπτιακὴ ἀντίληψιν καὶ τέχνῃ, ἡ εἰκόνα τοῦ νεκροῦ δὲν χρειάζεται νὰ μοιάζει μὲ τὸ νεκρό. Ἡ εἰκόνα συμβολίζει τὸ νεκρό, εἶναι ὁ νεκρός.

Ἀνάμεσα στὸ ἀναπαραστατικὸ σύμβολο καὶ στὴν εἰκόνα-ὁμοίωμα ὑπάρχει ἡ βαθειὰ τάφρος πὺν ὑπερπήδησε ἡ ἑλληνικὴ τέχνη. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ πορτραῖτο καὶ δὴ τὸ ζωγραφικὸ (γραπτὴ εἰκὼν) παρουσιάζεται πολὺ νωρὶς στὴν ἑλληνικὴ τέχνη, ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 7ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Πρόκειται γιὰ ἀναθηματικὰ πορτραῖτα προσκυνητῶν ἀφιερωμένα σὲ ναοὺς καὶ σπήλαια, ζωγραφισμένα σὲ πλάκες πήλινες ἢ σὲ ξύλινους πίνακες. Στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. ὁ Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ζωγραφιστῶν πορτραῖτων δημοσίων ἀνδρῶν ἀναρτημένων στὴν Ποικίλῃ Στοᾷ στὴν ἀγορὰ: «Τόσο πολὺν, λέει, εἶχε πὰ διαδοθεῖ ἡ χρῆσις τῶν χρωμάτων καὶ ἡ τέχνη εἶχε φτάσει σὲ τέτοια τελειότητα ὥστε λέγεται πὺς ἀπεικόνισε (ὁ Πάναινος, ὁ ἀδελφός τοῦ Φειδία) τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῆς τῆς μάχης (τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα), τὸν Μιλτιάδην, τὸν Καλλίμαχον καὶ τὸν Κυναίγειρον ἀπὸ

τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὸν Δάτη καὶ τὸν Ἀρταφέρνη ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους» (35, 57). Λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ Πολύγνωτος στὴν Ἰλίου Πέρσιν (ἄλωση τῆς Τροίας) πὺν ζωγράφισε γιὰ τὴν Ποικίλῃ Στοᾷ, ἔδωσε, κατὰ τὸν Πλούταρχον, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐρωμένης τοῦ Ἑλπινίκης στὴν θυγατέρα τοῦ Πριάμου Λαοδίκη (Πλουτ. *Κίμων*, 4). Ὅμως ἡ ἀνθησις τοῦ πορτραῖτου ζωγραφικοῦ καὶ γλυπτικοῦ, δημόσιου καὶ ἰδιωτικοῦ συντελεῖται στὸν 4ο αἰῶνα π.Χ. καὶ συνεχίζεται σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ζωγραφικῶν μέσων (τελειοποίησις τῆς τοπικῆς ζωγραφικῆς βασισμένης στὴ φωτοσκίασις, πλήρης καὶ τάνησις τῆς 3ης διάστασις, προοπτικὴ κ.λπ.) ἀλλὰ καὶ μιὰ μετατόπισις στὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα πὺν εὐνοοῦν μιὰ τῶν ἐσωστρέφειας καὶ ἓνα καινούργιον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐσχόλησι μὲ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ ἀποτελοῦν τὸ γόνιμον ἔδαφος πὺν τροφοδοτεῖ αὐτὴ τὴν ἀνάπτυξιν.

Ἡγετικὴ μορφή τοῦ 4ου αἰῶνα καὶ σ' αὐτὸ τὸ ζωγραφικὸ εἶδος ὁ Ἀπελλῆς, γιὰ τὸν ὁποῖον λέει ὁ Πλίνιος ὅτι: «ζωγράφισε προσωπογραφίαις τόσο ἀπαράλλακτες ἀπὸ τὸ πρότυπον ὥστε, πρᾶγμα ἀπίστευτον, ὁ Ἀπλίων ὁ γραμματικὸς... βεβαίως νεὶ ὅτι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς πὺν μαντεύουν τὸ μέλλον ἀπὸ τὸ προσωπο τῶν ἀνθρώπων καὶ πὺν τοὺς ὀνομάζουν «μετωποσκοποῦς», ἀπὸ τὶς προσωπογραφίαις αὐτὲς μποροῦσε νὰ μαντεύῃ πόσα χρόνια ἀκόμα μένουν στὸν εἰκονιζόμενον μέχρι τὸ θάνατό του ἢ πόσα ἔχει κιόλας ζήσει.» (35, 88).

Ὁ 4ος αἰῶνας π.Χ. μὲ τὸν Ἀλέξανδρον γνωρίζει τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βασιλικοῦ πορτραῖτου. Ὁ Ἀπελλῆς ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἀπεικονίζει ζωγραφικὰ καὶ τὸ ἀνστοιχο προνόμιον γιὰ τὴ γλυπτικὴ κατέχει ὁ Λύσιππος. Ποῖα αὐτὰ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸν Πλίνιον ὅτι καὶ ἄλλοι μεγάλοι ζωγράφοι σύγχρονοι τοῦ Ἀπελλῆ, ὁ Πρωτογένης, ὁ Ἀριστοδῆς, ὁ Ἀετίων, φιλοτέχνησαν εἰκόνες τοῦ βασιλῆα. Τὸ βασιλικὸ πορτραῖτον ἀναπτύχθηκε σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καὶ συνεχίστηκε μὲ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας μέχρι τὸν 4ο αἰῶνα μ.Χ.

Στὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο ἀκόμα γνωρίζουν μεγάλη διάδοσιν οἱ προσωπογραφίαις τῶν συγγραφέων, φιλοσόφων, ἡθοποιῶν καὶ ἀθλητῶν. Τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 1ο π.Χ. αἰῶνα καὶ ἴσως νωρίτερα ἡ εἰκόνα τῶν συγγραφέων στολίζει τὴν ἀρχὴν τῶν συγγραμμάτων τους.

Τὴν ἴδιαν ἐποχὴ ἀναπτύσσεται τὸ τιμητικὸ πορτραῖτον στὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Οἱ πόλεις ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ὀργανισμοὶ ἀποδίδουν τιμητικὰς διακρίσεις σὲ πολῖτες πὺν ἔχουν προσφέρει ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας ἢ σὲ εὐεργέτες. Ἀνάμεσα σὲ αὐτὲς τὶς τιμητικὰς διακρίσεις ὑπάρχει καὶ τὸ ζωγραφικὸ πορτραῖτον, ἢ γραπτὴ εἰκόνα, τῶν τιμητῶν βέβαια τάξεως ἀπὸ τὸν ἀνδριάντα ἢ τὴν προτομήν. Ἀλλὰ, στίς εἰκόνες, στὰ πορτραῖτα ὑπάρχουν διακρίσεις. Ἀπλῶς

* Ὁ ὅρος «Φαγιούμ» ἢ «πορτραῖτον Φαγιούμ» δὲν εἶναι ἐπιστημονικὰ ὀρθὸς καθ' ὅτι νεκρικὰ πορτραῖτα εὐρέθησαν καὶ ἄλλου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Φαγιούμ. Ὡστόσο, γιὰ τὴ γενιὰ μου, τὸν ὅρον τὸν ἔχει ἐπιβάλλει ἡ γοητεία τῆς πρώτης ἀνακάλυψις, τὰ λόγια καὶ τὰ γραπτὰ τοῦ Τσαρούχη, οἱ συζητήσεις μὲ φίλους.

τερη μορφή είναι ἡ «γραφτὴ εἰκῶν», προσωπογραφία μικρότερη τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, ακολουθεῖ ἡ «εἰκῶν γραπτὴ τελεία» ἴδια μὲν προηγούμενη ἀλλὰ σὲ φυσικὸ μέγεθος, ἡ «εἰκῶν γραπτὴ ἐπίχρυσος» μὲ χρυσωμένο φόντο, ἡ «εἰκῶν γραπτὴ ὁλοσώματος», τὸ ὁλόσωμο πορτραῖτο, «εἰκῶν γραπτὴ ἐν ὄπλῳ» καὶ ἡ «εἰκῶν γραπτὴ ἐν ὄπλῳ ἐπιχρυσῶς», τὸ πορτραῖτο σὲ στρογγυλὸ πλαίσιο ποὺ μιμνῆται τὴν ἀσπίδα. Τὰ πορτραῖτα αὐτὰ μιμνῆσαν τὰ δημόσια κτήρια ναοῦ, γυμνάσια, παλαῖστρες, στοές, βουλευτήρια.

Πλὴν ὅμως στὶς δημόσιες προσωπογραφίες μεγάλη εἶναι καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἰδιωτικοῦ πορτραίτου. Πέρα ἀπὸ τὸν διακοσμητικὸ τοῦ ρόλου μαρτυρεῖ τὴν ἐλληνικὴ παιδεία τῶν ἰδιοκτητῶν, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὸ ὑψηλὸ ἐκπαιδευτικὸ τους ἐπίπεδο.

Παράδειγματα τέτοιων πορτραίτων πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἡ προσωπογραφία ἀπὸ ψηφιδωτὸ τῆς Ντόμινας τοῦ 1ου αἰώνα π.Χ. ποὺ βρέθηκε ἐν Πομπηΐα, ἡ τὸ ξεῦγος ποὺ εἰκονίζεται σὲ τοιχογραφία τοῦ 1ου αἰώνα μ.Χ. ἀπὸ τὴν Πομπηΐα. Εἶναι σημαντικὸ νὰ τονίσουμε τὴ στενὴ μορφολογικὴ σχέση τῶν πορτραίτων αὐτῶν μὲ ἐκεῖνα τοῦ Φαγιούμ.

Ὁ Πλίνιος πάλι ἀναφέρει τὴ ζωγραφία τοῦ Ἰαΐα (35, 47) ποὺ πρέπει νὰ ἴσως τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 1ου αἰώνα μ.Χ. Ἦταν εἰδικευμένη σὲ πορτραῖτα γυναικῶν ποὺ φιλοτέλεσε μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς ἐγκαυτικῆς σὲ μικροὺς πίνακες ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο, κάτι σὰν τὶς μινιατοῦρες τοῦ περασμένου αἰώνα. Ἦσαν τόσο καλὴ ὥστε τὰ ἔργα τῆς πωλοῦνταν ἀκριβότερα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Διονύσιου τοῦ ἐπονομαζόμενου «ἀντιπογράφου» καὶ τοῦ Σόπολι ποὺ εἶναι δύο σύγχρονοί τῆς ἀπὸ τῶν ἀριστῶν προσωπογράφων, προφανῶς Ἕλληνες ἐγκατεστημένοι ἐν τῇ Ρώμῃ. Ὁ «ρεαλισμὸς» φαίνεται ἦταν ἐντονότερος στὰ πορτραῖτα παρὰ στὰ δημόσια πορτραῖτα.

Ἐν τῇ Αἴγυπτῳ τῶν Πτολεμαίων ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ Ρωμαϊκὴ κυριαρχία γίνεται εὐρέως χρῆσις τοῦ ζωγραφικοῦ πορτραίτου, τοῦ δημοτικοῦ καὶ δημοσίου. Πληροφορούμαστε π.χ. ὅτι στὴν Ὀξύρυνχο, κάπου μεταξὺ τοῦ 140 καὶ τοῦ 160 μ.Χ., ἕνας γυμνασιάρχης ποὺ χορήγησε παραστάσεις θεατρικῆς καὶ συνέβαλε στὴν ἀποκατάστασις τῶν λουτρῶν τῆς πόλεως τιμήθηκε σ' ἀνταπόδοσιν ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ τὸ δημοτικὸ συμβούλιον μὲ ἕνα ἄγαλμα καὶ μίαν «εἰκόνα γραπτὴν ὁλοσώματος» (P.Oxy III, 473). Καὶ πιθανὸν ὁ ἴδιος πλανόδιος ζωγράφος ποὺ ἐξετέλεσε τὴν ἀντιγραφήν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, τὸν ἐπόμενο μῆνα περὶ τῆς ἀπορίας ἀπὸ μὴ ἀπὸ τίς πόλεις τῆς ὁδοῦ τοῦ Φαγιούμ ἢ ἂν εἶχε ἀπολυθῇ τὴν ἀντίθετη διαδρομὴν στὴν Ἀντινοόπολιν, νὰ ζωγράφιζε ἕνα ἔφηβο ἢ μὴ δέσποινα. Περισσότερο ἀπὸ πιθανό,

Πορτραῖτο ἀνδρῶν (ἀθλητῆ), ἐγκαυστικὴ σὲ ξύλο ἀπὸ φτελιά, Βρετανικὸ Μουσεῖο. Διαστάσεις: 0,26x0,16x0,002-4 μ.

Ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνασκαφὴ τοῦ Petrie, 1888.

Περίοδος Τραϊανῶν, 98-117 μ.Χ.

σχεδὸν σίγουρο, εἶναι ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πορτραῖτα ποὺ βρέθηκαν πάνω σὲ μούμιες ζωγραφίστηκαν ὅταν τὸ ἀπεικονιζόμενο πρόσωπο ἦταν ἀκόμα ζωντανὸ καὶ μάλιστα σὲ νέα ἡλικία. Σὲ μία τουλάχιστον περίπτωση ἔχει ἀποδειχθεῖ, ὅστερα ἀπὸ ἐξέτασι τῆς μούμιαι, ὅτι ἐνῶ ἡ εἰκόνα τοῦ νεκροῦ τὸν παριστάνει νέο, ὁ ἴδιος ὁ ταριχευμένος νεκρὸς εἶναι μεγάλης ἡλικίας (Corcoran, *Portrait Mummies From Roman Egypt*, 1995, σ. 17). Ἀκόμα ξέρουμε ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ νεκρικὰ πορτραῖτα πρὶν μποῦν στὸν τάφο εἶχαν ἐκτεθεῖ. Ὁ Petrie ὑποστηρίζει ὅτι οἱ μούμιες μὲ τὰ πορτραῖτα φυλάσσονταν καὶ ἐξετίθεντο στὰ σπίτια γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα. Ἐκτὸς ἀπὸ μαρτυρίες κειμένων ὑπάρχουν καὶ πολλὲς ἐνδείξεις στὰ ἴδια τὰ εὐρήματα ποὺ φαίνεται νὰ τεκμηριώνουν αὐτὴ τὴν ἄποψη. Ὅμως, ἄλλες ἐνδείξεις μᾶς ὁδηγοῦν σὲ πιὸ οἰκείες γιὰ τὰ ἐλληνιστικὰ ἢ θηροχρήσεις τῶν ἰδιωτικῶν πορτραίτων. Τὰ περισσότερα πορτραῖτα φέρουν σημάδια φανερά, μᾶς προηγούμενης χρήσις: τρύπες ἀπὸ καρφία, ὑπόλοιπα κόλλας, κόψιμο τῶν ἄκρων γιὰ νὰ ταιριάξουν οἱ πίνακες στὸ σχῆμα τῆς μούμιαι. Πάνω ἀπ' ὅλα ὅμως ἡ ἀνεύρεσις πλάι σὲ μὴ μούμια ἐνὸς πορτραίτου μέσα στὸ κάδρο του, ἕνα ξύλινο κάδρο μὲ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ σπάγγου ποὺ χρησίμευε γιὰ τὴν ἀνάρτησίν του στὸν τοῖχο πιστοποιεῖ ὅτι ἂν ὄχι ὅλα, πολλὰ ἀπὸ τὰ πορτραῖτα κατασκευάστηκαν ἀπὸ τοὺς κατόχους τοὺς ἐν ζωῇ γιὰ νὰ ἐκτεθοῦν στὰ σπίτια τοὺς καὶ χρησιμοποιήθηκαν ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς νεκρικὰ προσωπεῖα. Σίγουρα

μὴ σειρὰ πορτραίτων ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσίν τους προορίζονταν γιὰ ταφικὴ χρῆσις. Ὁ Parlaska ἀναφέρει αὐτὰ ποὺ εἶναι ζωγραφισμένα σὲ πανί, αὐτὰ ποὺ ἔχουν κυκλικὸ σχῆμα, ὅσα ἀναπαριστοῦν τὸ νεκρὸ μὲ θεϊκὴ μορφή, ὅσα ἀναπαριστοῦν τὸ νεκρὸ μὲ ἀντικείμενα σχετικὰ μὲ τὴ λατρεία τῶν νεκρῶν ὅπως στέφανα, ρόδια, κύπελλα κ.λπ.

Εἶναι δύσκολο νὰ δώσῃ κανεὶς μὴ τελεσίδικη ἀπάντησις γιὰ τὸ ποιὸς ἦταν ὁ ἀρχικὸς προορισμὸς τῶν Φαγιούμ καὶ χρειάζεται μὴ μελέτη βαθύτερη τῶν ἰδίων τῶν πορτραίτων καὶ τοῦ περιγυροῦ τοὺς γιὰ νὰ καταλήξῃ κανεὶς σὲ κάποια συμπεράσματα γιὰ τὴ φύσιν τῶν Φαγιούμ, τὶς σχέσεις μὲ τοὺς ἄλλους τύπους πορτραίτων.

Ὅμως πιστεύω ὅτι μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ὑπαρξὴ τους δὲν εἶναι ἕνα μεμονωμένο φαινόμενο ἀλλὰ μὴ ἀπὸ τίς ὁψεις τῆς τέχνης τῆς προσωπογραφίας ποὺ ἀναπτύχθηκε στὸ χῶρο τῆς Μεσογείου μὲ ρίζες στὴν ἐλληνικὴ ζωγραφικὴ παράδοσι, τὴν κλασσικὴ καὶ τὴν ἐλληνιστικὴ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησις τοῦ ἐλληνικοῦ πάθους γιὰ τὴν ἀνθρώπιν μορφή, τὸ «ζωτικὸν φαίνεσθαι» μὲ τὴν αἰώνια μεταφυσικὴ διάστασι τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης.

Ένα όραμα νεοελληνικής ζωγραφικής

Ο ζωγράφος **Γιώργος Μαυροΐδης**, πρώην πρότανης της ΑΣΚΤ και από τους διαπρεπέστερους εκπροσώπους της γενιάς του '30, καλλιτέχνης μάλιστα που έχει ζωγραφίσει με την εγκανστική τεχνική και είναι κάτοχος δύο έργων φαγιούμ, τα οποία θα εκτεθούν στην έκθεση της Βικελαίας, συνομιλεί με τον **Μάνο Στεφανίδη**, επιμελητή της Εθνικής Πινακοθήκης, με θέμα τα φαγιούμ και η νεοελληνική ζωγραφική.

• Κύριε Μαυροΐδη, δάσκαλε, έχετε ζωγραφίσει σε κάποια συγκεκριμένη περίοδο της ζωής σας ακολουθώντας την εγκανστική τεχνική. Γιατί την επιλέξατε;

— Γιατί είναι μια τεχνική στέρεη, μια γλώσσα συμπαγής που δεν χαλάει ποτέ, ασχέτως της επιφάνειας που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει.

• Σε ποια χρονική περιόδό σας ανάγοται αυτοί οι πίνακες, τα δικά σας φαγιούμ;

— Μεταξύ των ετών 1950 και 1965, όταν δηλαδή ήμουν ανάμεσα στα σαράντα και τα πενήντα χρόνια της ζωής μου.

• Δεν μπορώ πάντως να πιστέψω ότι καταπιαστήκατε μ' αυτήν την πανάρχαιη και κάπως ιδιότυπη τεχνική μόνο και μόνο επειδή αναζητούσατε τη στερεότητα.

Είμαι βέβαιος ότι υποσυνείδητα ερευνούσατε μέσα απ' τις δικές σας συνθέσεις την τόσο ιδιαίτερη φόρμα των φαγιούμ.

— Κατ' αρχάς δεν καταλαβαίνω τι εννοείτε με τη φράση «η ιδιαίτερη φόρμα των φαγιούμ». Στη συνέχεια θέλω να πω ότι κάθε υλικό το χρησιμοποιεί κανείς δοκιμαστικά, ξεκινώντας από έναν λόγο και έπεται η δικαίωση ή όχι του υλικού. Σας βεβαιώ, λοιπόν, ότι η εγκανστική έχει περισσότερα από ένα πλεονεκτήματα ως ύλη για το ζωγραφικό έργο ώστε να την προτιμήσω σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

• Επιτρέψτε μου να σας διευκρινίσω τι εννοώ με τη φράση «ιδιαίτερη φόρμα των φαγιούμ». Κατ' αρχάς, υπαινίσσομαι την μετωπικότητα των μορφών που προαναγγέλλει την τυπολογία των βυζαντινών εικόνων, τη χρήση μιας άμεσης, ανάγλυφης πινελιάς συχνά χωρίς το κλασικό προσχέδιο, την έλλειψη σκιαγραφίας, τα θερμά έντονα χρώματα και, τέλος, την ιδιάζουσα εκφραστικότητα των προσώπων. Αυτά μάλιστα τα χαρακτηριστικά εντοπίζονται και στα δικά σας έργα. Ελπίζω λοιπόν ότι θα συμφωνήσετε πως όλα

τα παραπάνω γνωρίσματα συγκροτούν με εξαιρετικό τρόπο την ιδιαίτερη μορφολογία των φαγιούμ.

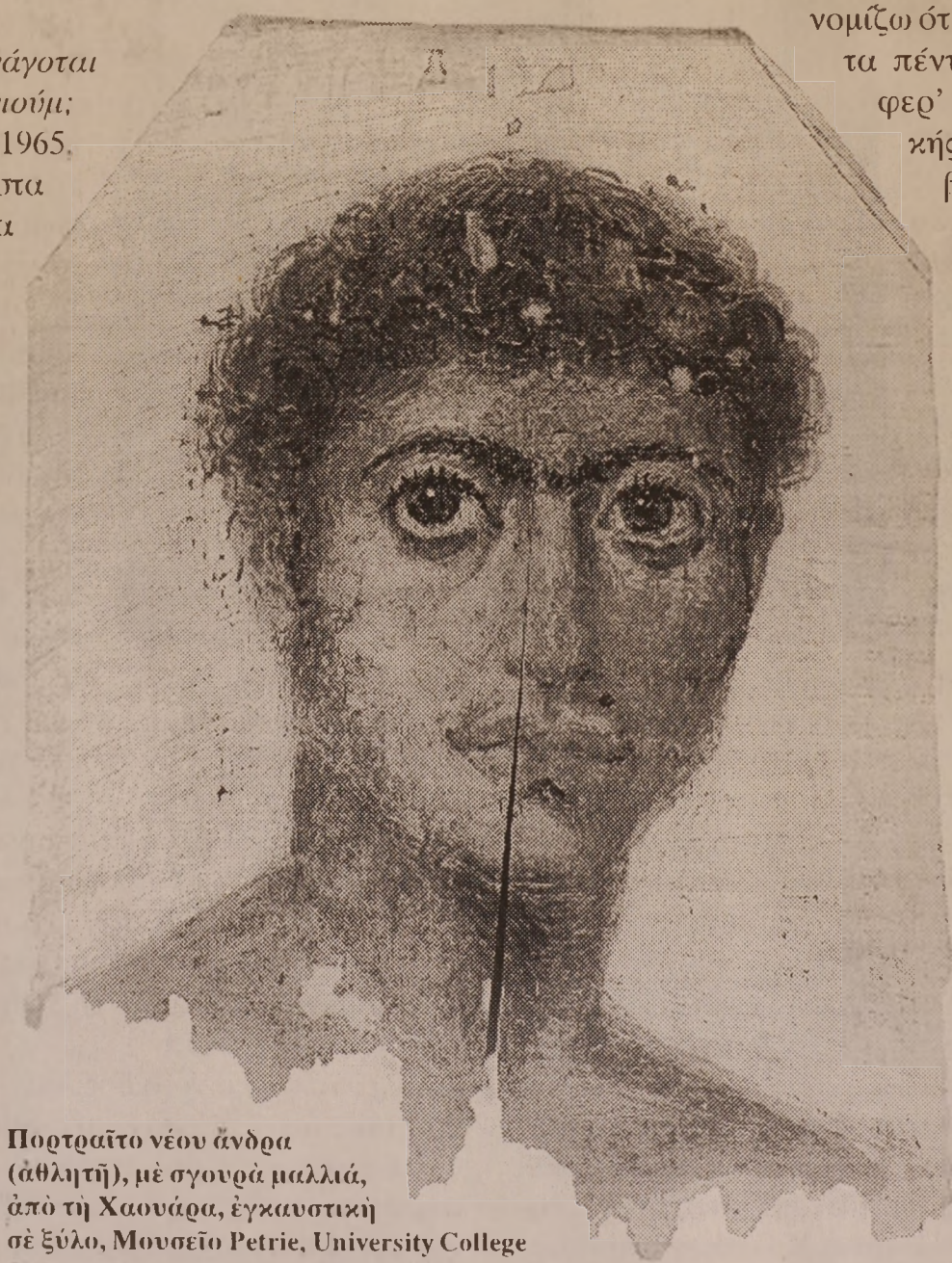
— Θα έλεγα με τη σειρά μου ότι, πράγματι, τα πέντε αυτά χαρακτηριστικά που αναφέρατε θα μπορούσαν ν' αποτελέσουν τη βάση, κι επομένως το περιεχόμενο, μιας ιδιαίτερης φόρμας, αλλά νομίζω ότι κατά βάθος δεν ισχύει κανένα από τα πέντε. Και να γιατί: η μετωπικότητα φερ' ειπείν, στα πορträίτα της ζωγραφικής αφορά πρωτίστως στη φορά του βλέμματος. Εκείνα λοιπόν από

φαγιούμ που είναι αριστουργήματα —όπως για παράδειγμα και ποια από το Μουσείο του Καΐρου που είχα την τύχη να επισκεφθώ κοιτάζουν πλάγια. Αυτό είναι πολύ χαρακτηριστικό. Δεύτερο νομίζω ότι διαβλέπω κάθε φορά μέσα εις το μεγαλείο των πινάκων αυτών την ύπαρξη μιας σιωπαστικής προμελέτης όπως αιτεκμαίρεται από τα συμβατικά τυποποιημένα περιγράμματα. Τρίτον, και σχετικά με την έλλειψη σκιών, αν εννοείτε εδώ τον αναγεννησιακό τρόπο, έχετε καιο. Στην προκειμένη περίπτωση όμως έχουμε τις σκιές που έβλεπαν όλοι οι προ των φαγιούμ λαοί. Τέλος, επιθυμούσα να υπογραμμίσω ότι ένας σκιοφωτισμός τιθασειμένος έτσι ώστε να ξεπερνά τα όρια της καλής γραφικής υφίστατο σταθερά στους ανατολικούς λαούς, όπως υφίστατο και στον ελληνικό χώρο έως την πτώση του Βυζαντίου. παραλαβή πάλι της ανάγλυφης σκιοφωτισμού από τότε

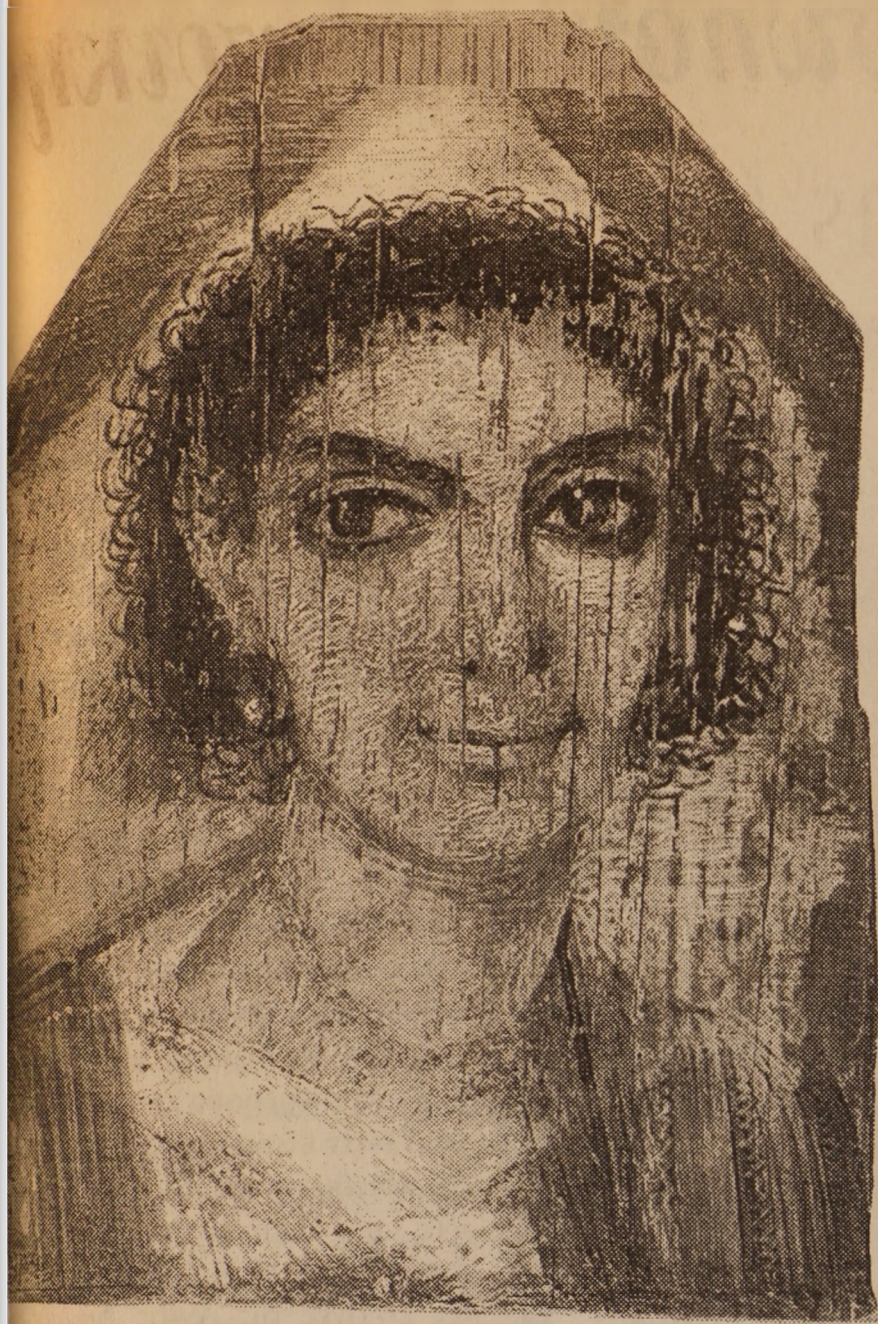
εντεύθεν εγένετο στην Αναγέννηση και μάλιστα κατά τρόπο αστροφο... Εκεί είχαμε την αγωνία για ρεαλισμό.

Αυτός είναι ο λόγος που πιστεύω στην ανάγκη εξάλλου διαφοράς μεταξύ ελληνικής τέχνης και δυτικής παράδοσης... τα πορträίτα πρέπει να είναι κι όχι να φαίνονται.

• Καλά όλα αυτά, αλλά τι συμβαίνει με τα θερμά χρώματα και ιδιάζουσα εκφραστικότητα των προσώπων;

Πορträίτο νέου άνδρα (άθλητή), με σγουρά μαλλιά, από τη Χαονάρα, εγκανστική σέ ξύλο, Μουσείο Petrie, University College του Λονδίνου. Διαστάσεις 0,30x0,225x(περίπου) 0,002 μ. 'Από τη δεύτερη ανασκαφή του Petrie, 1911. Περίοδος 'Αδριανού, 117-138 μ.Χ.

Πορταῖτο γυναίκας, εγκαυστική σε ξύλο από φτελιά, Βρετανικό Μουσείο. Διαστάσεις 0,27x0,19x0,0025 μ. Από την πρώτη ανασκαφή του 1888. Περίοδος Σεβήρων, 193-235 μ.Χ.

Καθ' όσον αφορά στα χρώματα, νομίζω ότι σας επηρεάζει η φύση ή τους κλίμακα η οποία δεν περιείχε –παρά ίσως επεισοδιακά– γαιώδη χρώματα. Τώρα, σχετικά με την εκφραστικότητα των φαγιούμ, θα είχα να σας πω ότι αυτό είναι το μόνο στοιχείο –το τόσο σημαντικό– ώστε να με συγκινεί βαθιά κάθε φορά που βλέπω φαγιούμ.

Γιάννης Τσαρούχης, ο φίλος σας, έλεγε ότι με τα φαγιούμ και τις ιππιανές τοιχογραφίες αρχίζει ουσιαστικά η νεοελληνική γραφική. Επειδή ξέρω ότι υπήρξατε και οι δύο εν πολλοίς υδραίες, θα ήθελα να σχολιάσετε αυτή τη θέση.

Νεν ξέρω. Τι μπορούμε να θεωρήσουμε ως αρχή της νεοελληνικής ζωγραφικής ώστε να τη συγκρίνουμε με την Πομπηία, ή τα φαγιούμ. Ένα όραμα νεοελληνικής ζωγραφικής θα μπορούσε πράγματι ανταποκρίνεται προς τ' ανωτέρω. Η ακριβέστερη όμως –και πλέον ενδελεχής– μελέτη των έργων της νεοελληνικής τέχνης νομίζω ότι περιτρώως αποδεικνύει το αντίθετο. Δυστυχώς.

Νω πάντως θα συστοίχιζα τα εγκαυστικά έργα σας –αλλά και τ' ιστορία του Τσαρούχη– με τα όψιμα, λαϊκά φαγιούμ όπως της και με κάποιες εικόνες της μεσοβυζαντινής ζωγραφικής επιζώντας εκλεκτικές συγγένειες. Εν πάση περιπτώσει, γιατί τ' προσωπικά, δάσκαλε, θεωρείτε τη ζωγραφική των φαγιούμ ως καιση και συγκινησιακή τέχνη;

Πρώτον, γιατί υπάγονται εις τον χώρο που απεκάλεσα «ελληνική», και δεύτερον, διότι –χωρίς τούτο να έχει προκύψει εσκεμμένα– τα έργα αυτά απέκτησαν περιφανή ένταση στην έκφρασή τους.

• Δεν πιστεύω πάντως ότι δεν είναι συνειδητή η εκφραστικότητα, η οποία μάλιστα επιδιώκεται ως *marka depositata*. Θα ήθελα πάντως να συμπληρώσω ότι, παρά τις ειδικές έρευνες, παραμένουν εισέτι πολλές πτυχές άγνωστες σχετικά με την εκτέλεση των φαγιούμ.

Εσείς ως ζωγράφος-μελετητής τους τι ιδιαίτερο πλεονέκτημα θα τους αναγνωρίζετε και σε τι συμπέρασμα θα καταλήγατε;

– Υποθέτω ότι τα νεανικά πορτραῖτα φαγιούμ γινόντουσαν από διαφόρους καλλιτέχνες, οι οποίοι δεν φαίνεται ν' αποτελούσαν ιδιαίτερες ομάδες ή σχολές. Αυτό τουλάχιστον συμπεραίνω από τον σχετικά μικρό αριθμό των έργων που μας έχουν διασωθεί. Τούτο με κάμνει, σε συνδυασμό με τη με-

γάλη ζήτηση του είδους, να

υποθέσω ότι δεν απο-

κλείεται τα έργα αυτά

να εξετίθεντο σε

διάφορες προθή-

κες καταστημά-

των προς πώλη-

σιν. Έτσι, ο αγο-

ραστής –είτε ήταν

συγγενής είτε ο

ίδιος ο επίδοξος

νεκρός– να βρί-

σκει από τα τυπο-

ποιημένα πρόσω-

πα το καταλληλό-

τερο και πιο πρό-

σφορο, για τη συ-

γκεκριμένη του

χρεία, πρόσω-

πο. Ίσως, μάλι-

στα, στη συνέ-

χεια να εξατο-

μικεύοντο πε-

ραιτέρω τα χα-

ρακτηριστικά

του.

• Και τώρα η

τελευταία

ερώτηση:

Είθισται

καλλιτεχνικές

εκφράσεις που

έχουν τοπική,

περιφερειακή

ισχύ αλλά και

αναγνώριση

δυσανάλογα

ευρεία να

χαρακτηρίζονται υστερόχρονα και συλλήβδην ως αυτόνομες

εκδηλώσεις μοντερνισμού. Εσείς προσωπικά θεωρείτε τα φαγιούμ

μοντέρνα τέχνη;

– Αν εξαρτιόταν αυτή η κρίση που υποθετικά διατυπώνετε από τις

ανωτέρω προϋποθέσεις, θ' απαντούσα αρνητικά. Εάν, όμως, τα φα-

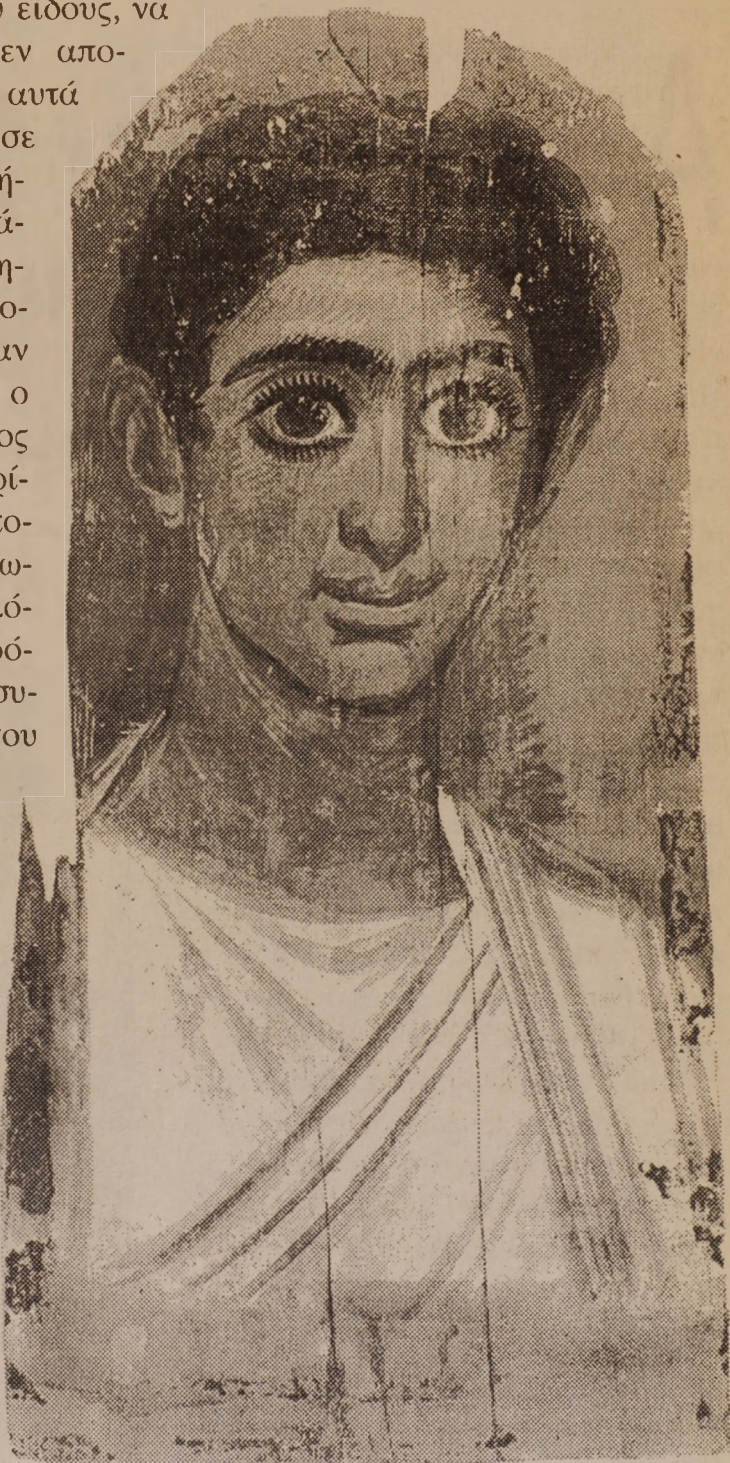
γιούμ είναι στην πραγματικότητα –κι όχι στη θεωρία– μοντέρνα,

αυτό θα οφείλεται σε όλους εκείνους τους λόγους από τους οποίους

προκύπτει ο εικαστικός κι όχι ο κατασκευασμένος μοντερνισμός.

Προσωπικά, θεωρώ τα φαγιούμ τόσο διαχρονικά όσο και καθημε-

ρινά έργα τέχνης...

Πορτραῖτο νέου από μούμια, τέμπρα σε ξύλο, Βρετανικό Μουσείο. Διαστάσεις 0,38x0,19x0,3 μ. 110-180 μ.Χ.

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

ΟΛΑ ΤΑ ΟΣΚΑΡ ΣΤΟΝ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟ!

Υπάρχουν πολιτιστικές εκφράσεις που επαναλαμβάνονται, χρόνια και χρόνια, που αβύσσους να είναι κλασικές και γίνονται ρουτίνα. Μουσικοί ρυθμοί που «ντύνουν» αρόμοιους στίχους, κινηματογραφικές «γλώσσες» που λένε τα ίδια λόγια, θεατρικές παραστάσεις που, θαρρείς, δεν αλλάζουν σκηνικά. Θεατές και καλλιτέχνες αναζητούν νέα ματιά, τη διαφορετική προσέγγιση, την άλλη ανάγνωση. Όταν το πετυχαίνουν πρωτοπορούν, κι αυτό σημαίνει –ιδιαίτερα όταν πρόκειται για κλασικά έργα– ότι παφέρουν να προσεγγίσουν με τη γλώσσα του σήμερα τους δημιουργικούς ρυθμούς μιας άλλης εποχής.

Η πρωτοπορία δεν ταιριάζει με τον εφησυχασμό, παρ' όλο που κάνει θαυμάσια παρέα με τη φαντασία, όχι όμως με τον εντυπωσιασμό. Έχει τους δικούς της κανόνες που τους βγαίνει, και, όταν πείθει, παραπέμπει σε στάση ζωής. Στον καλλιτεχνικό χώρο υπάρχουν άνθρωποι που άλλοτε θεωρούν και άλλοτε θεωρείται ότι υπηρετούν το νέο της τέχνης. Που άλλοτε η «πρωτοπορία» γίνεται κέλυφος κενότητας και άλλοτε οδηγός δημιουργίας. Που άλλοτε γίνονται γνωστοί –βοηθούντων των Μέσων και των καλών συνδέσεων– και άλλοτε παραμένουν συντροφιά με τη μοναξιά που έχουν οι ήσυχες διαδρομές.

Η παράσταση του «Αμλετ» έγινε αφορμή γι' αυτές τις σκέψεις. Τη δεύτερη το φετινού θεατρικού χειμώνα, στο θέατρο «Θησείων» από τον Μιχαήλ Μαρμαρινό. Τα ρεπορτάζ ούσαν για πρωτοποριακή παράσταση. Την υπηρέτησε με αφοσίωση ο Μαρμαρινός με «πρωτοποριακή» προσέγγιση, αρχής γενομένης από το πρόγραμμα της παράστασης: ένα μεγάλο ντοσιέ από ανακυκλωμένο χαρτί, που εκτός από τους κειμενιστές του έργου περιείχε πλήθος επιστολών, μια σαΐτα, ένα τηλεγράφημα πιστρέφω με το πρωινό τρένο των 12.30. Stop. Συνάντησή μας ματαιώνεται λόγω συγκινητικών γεγονότων που ξέρεις. Stop. Αμλετ), μια κάρτα κλειδαρά κι ένα κείμενο: «Ο Αμλετ δεν είναι ένα θεατρικό έργο. Δεν μ' ενδιαφέρει ένα θεατρικό έργο... Οι άνθρωποι είναι συγκρότημα heavy metal που πήρε τ' όνομά του από ένα καταφύγιο ατύχημα (sic!)...».

Η παράσταση –είπαν οι ειδικοί– στηρίχτηκε στη δράση και στις σιωπές παρά στο λόγο. Η δράση εντάσσεται και η κίνηση στους δρόμους του Ψυρρή του σκηνοθέτη-σκηνογράφου, μέρος της παράστασης κι αυτή!

Έχοντας από την παράσταση σκεφτόμουν ότι η πρωτοπορία σκοπό έχει να προβληματίσει, σίγουρα όμως όχι να εκνευρίσει.

ΟΛΓΑ ΣΕΛΜΑ

Ο Ντάριο Φο, αμέσως μετά την απονομή του Όσκαρ, είχε υποσχεθεί να διακινήσει όλα τα βραβεία για την υπόθεση των Αντόνιο Σόφρι, Ροζέτσιο Πετροστεφάνι και Οβίντιο Μπομπεντίνι –και δεν αθέτησε το λόγο του. Οι τρεις καταδικασμένοι σε 22 χρόνια κάθειρξη για τη δολοφονία του αστυνομικού επιθεωρητή Λουίτζι Καμπρέζι –που είχε θεωρηθεί υπεύθυνος για τη δολοφονία του αναρχικού Πινέλλι– αποτελούν τα βασικά απομεινάρια των μολυβένιων χρόνων. Ο Φο, ο αλληπάλληλος φορέας μέσα σε λίγους μήνες, ο πρόεδρος της δημοκρατίας κ. Σκάλφαρο, ο οποίος ήθελε να τους δώσει χάρη. Αλλά ο Φο δεν

σιώπησε. Μίλησε για τον παραλογισμό της ιταλικής δικαιοσύνης με το ίδιο πάθος που μιλούσε και πριν από μια εικοσαετία. Χωρίς να «μαϊντανολογείται» απ' τα ΜΜΕ, χωρίς να κατακυλίσει στη γραφικότητα. Και συνεχώς με μια παράσταση σε κεντρικό θέατρο της Ρώμης. Πρωταγωνίστησε ο ίδιος μιλώντας ακατάπαυστα για ένα δίωρο. Τον συνόδευσε η γυναίκα του, Φράνκα Ράμε, και οι χαρτονένιες μορφές των τριών καταδικασθέντων. Η καλλιτεχνική αξία του έργου; Δεν ξέρω.. Εκείνο που ξέρω είναι ότι η πρόθεση μετράει...

Α.Β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• **Δείτε:** Την έκθεση του Χρόνη Μπότσογλου που με τίτλο Σπουδές στη μοναξιά ξεκίνησε από την Τρίτη, 7 Απριλίου,

στην γκαλερί Ζουμπουλάκη. Μέσα από 55 έργα (ακουαρέλες, ανάγλυφα σε γύψο, χαλκογραφίες), ο ζωγράφος εισδύει στον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπων, στους φόβους και τις ελπίδες τους. Στην πίσω πλευρά των ανθρώπινων προσωπειών... Ός το τέλος του μήνα.

• **Δείτε:** Την *Ιφιγένεια στη χώρα των ταύρων*, όπως ξανανεβαίνει (χαρά στο κουράγιο της) από την Άννα Κοκκίνου στο θέατρο Σφενδόνη – με εντελώς καινούργια διανομή και πολλές σκηνοθετικές αλλαγές. Η δραματουργική ανάλυση είναι του Βασίλη Διοσκουριδή και τους ρόλους ερμηνεύουν, εκτός από την Άννα Κοκκίνου, οι Χρ. Πανούτσος, Κ. Χατζηδημητρίου, Κ. Αβαρικιώτης, Φ. Δίπλας, Δ. Ήμελλος, Αλ. Αβδελοπούλου. Στο χορό συμμετέχουν οι Δ. Γκλιάτη, Γ. Ιωαννίδου, Μ. Καστάνη, Μ. Κοκκινογένη.

• **Διαβάστε:** Τη *Χειραγώγηση των μαζών*, μια σειρά συνεντεύξεις του αμερικανού αντισυμβατικού διανοούμενου Νόαμ Τσόμσκι στον Νταϊνβιντ Μπαρσαμιάν. «Δημοκρατικό σύστημα επικοινωνιών θα ήταν εκείνο στο οποίο θα υπήρχε λαϊκή συμμετοχή σε μεγάλη κλίμακα, και το οποίο από τη μια πλευρά θα αντικατόπτριζε το δημόσιο συμφέρον και από την άλλη πλευρά πραγματικές αξίες, όπως η αλήθεια, η ακεραιότητα, η ανακάλυψη κ.ο.κ.» – να μια άποψη του Τσόμσκι για την κοινωνία των πληροφοριών. Μετάφραση Θ. Βουλγαρίδη, εκδ. Scripta.

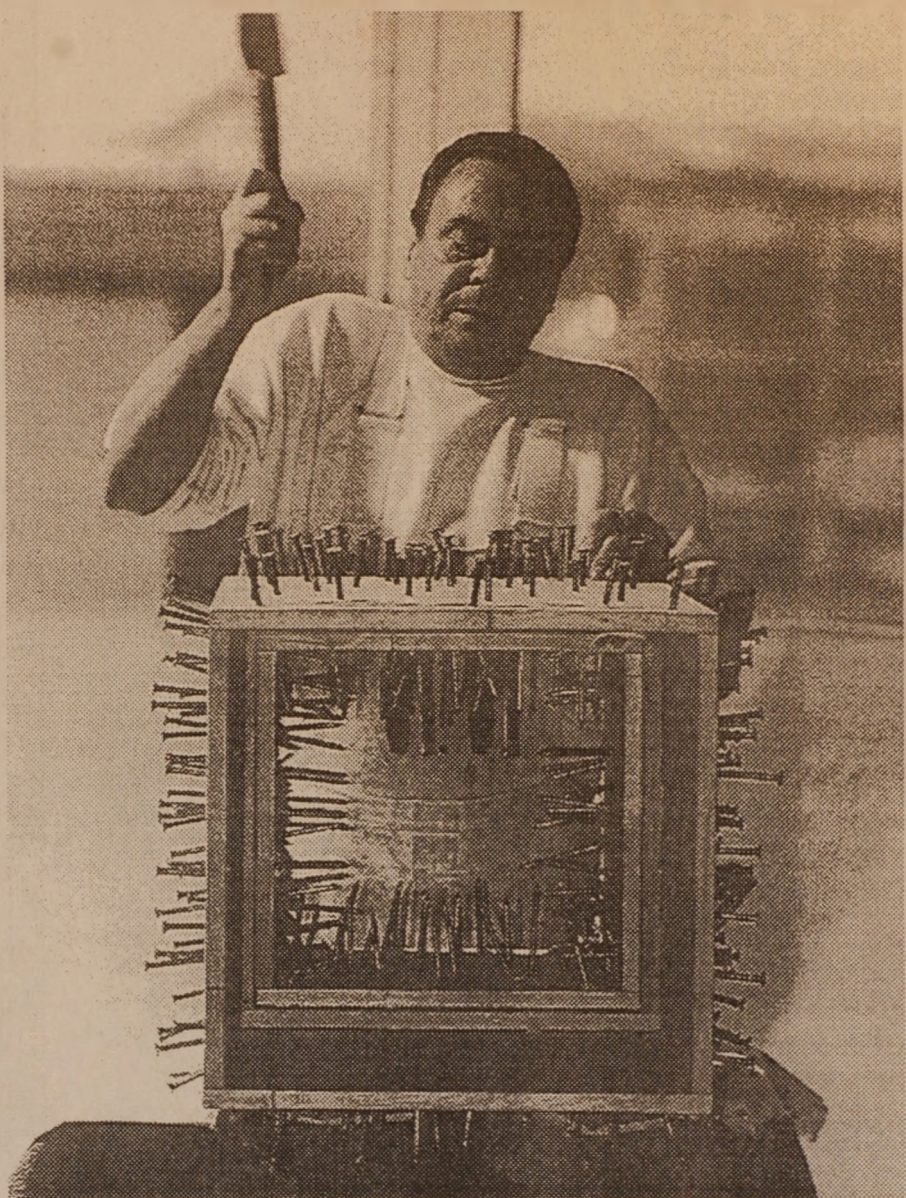
• **Δείτε:** Τις φωτογραφίες της Κλεοπάτρας Χαρίτου που, με τίτλο *Μισό κιλό σεξ απήλ*, παρακαλώ, παρουσιάζονται στο χώρο της Βαβέλ (Σόλωνος και Ζωοδόχου Πηγής). Το γυμνό ανδρικό σώμα στο κέντρο του φακού – και η δύναμη των εικόνων που ξέρουν να κρύβουν όσο και να δείχνουν δεν αφήνουν περιθώρια για υπονοούμενα. Ός τις 2 Μαΐου.

GÜNTHER Uecker: Ο ΒΑΣΑΝΙΣΜΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΞΕΚΙΝΗΣΕ, ΣΤΙΣ 3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, η έκθεση του γερμανού εξπρεσιονιστή καλλιτέχνη Γκύντερ Έγκερ που, με τίτλο *Ο βασανισμένος άνθρωπος*, παρουσιάζεται στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης ως το τέλος του μήνα. Ο καλλιτέχνης παρουσιάζει «14 απολυτρωμένα κατασκευάσματα».

Ο Γκύντερ Έγκερ (γενν. το 1930 στο Μέκλενμπουργκ), δημιούργησε την καλλιτεχνική ενότητα *Ο βασανισμένος άνθρωπος* από το φθινόπωρο του 1992 ως την άνοιξη του 1993 στο εργαστήριό του, μια παλιά αποθήκη στο λιμάνι του Ντύσσελτορφ. Το γεγονός ότι *Ο βασανισμένος άνθρωπος* δεν έμεινε απλώς και μόνον ένας αυτοκαθορισμός οφείλεται στην εποχή μας και στις καταστάσεις που προκαλούν βαθιά ανησυχία στον καλλιτέχνη. Γι' αυτό και θέμα αυτού του έργου του δεν είναι μόνο η τέχνη, αλλά και η δική του αντίδραση στη βία κατά των αλλοδαπών στη Γερμανία, στην ξενοφοβία, στο διασυρμό των διαφορετικά σκεπτόμενων. Με τα 14 αντικείμενά του ή κατασκευάσματα –όπως τα ονομάζει ο ίδιος– απεικονίζει με τη μορφή εσωτερικού

γές. Έτσι το θέμα της έκθεσης έγινε ο *βασανισμένος άνθρωπος* που τελικά είναι ο ίδιος ο καλλιτέχνης.

πορτραίτου το όραμα της ζωής του και τα πάθη του, επεξεργάζεται εμπειρίες, καταγράφει βιώματα και προσπαθεί, στέλνοντας ευαίσθητα σήματα, να ξεσκεπάσει τις βασικές δυνάμεις του πραγματικού –επιθετικότητα, καταστροφικότητα, πλήγωμα–, στις οποίες τεντρίζει χέρι συμφιλώσης και σωτηρίας. Ο τυχαίος αριθμός των 14 αντικειμένων θυμίζει τελικά τα πάθη του Χριστού. Από τότε που υπάρχουν άνθρωποι, υπάρχουν και λέξεις για την επιθετικότητα. Ο Έγκερ πήρε τις περισσότερες από τη Βίβλο, τις έγραψε με γραφή που μοιάζει να δακρύζει, στην αρχή στα γερμανικά, σαν ομολογία ενοχής, και κατόπιν σ' όλες τις γλώσσες των χωρών που παρουσιάζεται η έκθεση. Η δουλειά του κατά τη δημιουργία αυτού του έργου έχει καταγραφεί σε πολλές φωτογραφίες και σ' ένα βίντεο που συνοδεύει την έκθεση και δείχνει τον καλλιτέχνη την ώρα που δουλεύει, που τραυματίζεται, που δένει τις πλ

BOMBIDIA ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΦΑΣΙΑΣ

• Πώς λέγεται ένας ιστορικός της τέχνης χωρίς διδακτορικό;

• Δόκτωρ No!

• Ο κ. Βενιζέλος προσφάτως έκανε δηλώσεις για την εγκληματικότητα στο πόδι του κ. Ρωμαίου.

• Άνθρωπος για όλες τις δουλειές ή δόκτωρ Τζέκυλ και κύριος Χάυντ;

• Εξαιρετική η έκθεση «Θησαυροί από την Αρμενία» στο Μέγαρο Μουσικής, το οποίο αργά αλλά σταθερά αφαιρεί το σημαντικότερο κομμάτι της εικαστικής πίτας από την Εθνική Πινακοθήκη. Την έκθεση επιμελήθηκε η Έφη Ανδρεάδη.

• Χάνιμπαλ Λέκτερ.

• Και πώς ονομάζεται η στάση εν γένει της καλλιτεχνικής κοινότητας και των διανοουμένων της σχετικά με τα όσα τραγελαφικά συμβαίνουν στον εικαστικό χώρο; Η Σιωπή των Αμνών!

• Η δωρεά του ζεύγους Μπεκιάρη, ήδη από το 1985, για να δημιουργηθεί γλυπτοθήκη στην Πινακοθήκη, εδώ και δύο χρόνια έχει μετατραπεί σε αποθήκες πινάκων. Ντύθηκαν μάλιστα τα υαλοστάσια των δύο αιθουσών με λαμαρίνες για ασφάλεια. Κι έτσι ο Χαλεπός δεν εκτίθεται πια. Έτσι είναι;

• Δεν έχει συμπληρώσει εικοσαήμερο το

νέο μυθιστόρημα –χιουμοριστικό– του Παύλου Μάτεσι και διανύει ήδη την τέταρτη έκδοση. Καλοτάξιδο.

• Κι άλλα ευχάριστα: τελειώνει η έκθεση του Τζεφιρέλλι και το ειδικό δεκαήμερο της εορτής του Ευάγγελου Γιαννόπουλου.

• Εκσυγχρονισμός και Δεξιά; Α πα πα πα!

• Δικαιωθήκαμε: Μετά από καταγγελία του συνεργάτη μας Μάνου Στεφανίδη σχετικά με την ύπαρξη ελληνικών πλαστών πινάκων στην δημοπρασία των Sotheby's της 1ης Απριλίου στο Λονδίνο, ο έγκυρος οίκος απέσυρε αυτοβούλως τα ελεγχόμενα έργα, όπως επιβάλλει η διεθνής δεοντολογία. Η καταγγελία έγινε στην οικονομική εφημερίδα Έξυπνο Χρήμα και στον δημοσιογράφο Γιάννη Μπασκόζο.

Μανωλάκης ο Βομβιστής

ΜΟΥΣΙΚΗ

του ΒΑΣΙΛΗ ΡΟΥΒΑΛΗ

Θέμα των ημερών αποτελεί η υποτίμηση της δραχμής, κι όσον αφορά τη μουσική, δίδεται το εμπόριο δίσκων καδότη το ακριβότερο δολλάριο θα επηρεάσει άμεσα το κόστος παραγωγής, εισαγωγής και διακίνησης. Έτσι, είναι βέβαιη η ανατίμηση στην αγορά της δισκογραφίας, θα κριθεί επιβεβλημένη η αύξηση της τιμής των εισιτηρίων σε συναυλίες καλλιτεχνών από το εξωτερικό, και για άλλη μια φορά το κοινό θα πειδαναγκαστεί να βιώσει την... πολυτέλεια του «ακούειν κι απολαμβάνειν». Με τις υγείες μας!

WEET HEREAFTER

ST

Οι ταινίες του **Ατόμ Εγκογιάν** έχουν την ιδιότυπη ικανότητα να εντυφλούν στα μελίσσια και αδήλωτα του ανθρώπινου

οχισμού. Οι χαρακτήρες ξεδιπλώνονται, αποκαλύπτοντας το νοσηρό τους υπόβαθρο είτε τη χαρισματική αλλά κρυφή τους αυτότητα. Η μουσική του **Mychael Anna** ακολουθεί επακριβώς τη φιλική φιλοσοφία του καναδοαρμένιου σκηνοθέτη, αποτυπώνοντας λιτά και χαμηλότονο τις συναισθηματικές αιχμές από το δράμα της μικρής κοινότητας αλλά και καταδεικνύοντας τη μεγαλοσύνη του χαραϊού και αναπότρεπτου. Η Σάρα Όλλεϋ, εκτός από την υποδειγματική εργασία της στο ρόλο της νεαρής διασωθείσης από το τραγικό ατύχημα, αναδεικνύει με τη φωνή της το ιδιαίτερο κλίμα της ταινίας, ερμηνεύοντας όλα τα κομμάτια με αισθαντικότητα και λυρισμό.

ALPHA

Come From Heaven

Η εταιρεία Melankolic ανήκει στον «περγυρο» των δανδήδων **Massive Attack**, μελυστώντας στη δημιουργία ενός διόλου έκφρασης για μουσικούς που ναι εν κινούνται στο περιθώριο της ηλεκτρονικής μουσικής αλλά δεν συγκαταλέγονται μεταξύ των χορευτικών σχημάτων

ή των πειραματιστών των στούντιο. Οι **Alpha** αναδεύουν βαθυγάλανα κι ασημίζοντα τοπία με τη μελαγχολία της ηχητικής τους φόρμουλας: χαμηλοί τόνοι, αχνές τραγουδιστικές εναλλαγές, ενορχηστρώσεις κλασικίζουσες και βρήθουσες εγχόρδων ξεδιπλώνονται ήπια και τόσο σαγηνευτικά στον ανυποψίαστο (κι όσο εμβρόντητο) ακροατή.

Η αποκάλυψη ενδόμυχων ιστοριών πονεμένου έρωτα σε ποιητικό τέμπο, στην πιο γκριζα αποψη της ζωής, προτείνεται από τούτους τους ευφάνταστους μινιμαλιστές. Εκ παραλλήλου κινούμενοι με τους μοναδικούς **Portishead**, αποτελούν βέβαιη πρόκληση – απ' τις ελάχιστες – για την επερχόμενη δεκαετία και ειδοποιό διαφορά για σκεπτόμενους και «αλύτρωτους» της μεταβιομηχανικής εποχής.

AMISTAD

OST

Οι ταινίες του **Στήβεν Σπύλμπεργκ** έχουν το χάρισμα της παραμυθικής αποτύπωσης του εκάστοτε σεναρίου, ώστε να αποδίδουν τα μέγιστα (φυσικά) στα ταμεία της παγκόσμιας αγοράς. Ο χρυσοφόρος εγκέφαλος

του Χόλλυγουντ διαπραγματεύεται – οιο-νεί συνήγορος είτε έμπιστος αποτυπωτής – το δουλεμπόριο μαύρων στον Νέο Κόσμο τον προηγούμενο αιώνα με καλό κάστινγκ και παραγωγή στα μέτρα της αμερικανικής εμπορικής συνταγής. Μετά τη *Λίστα του Σίντλερ* και το *Τζουράσικ Παρκ*, η επιτυχία θα ήταν βέβαιη (αν μη τι άλλο) χωρίς την επέλαση του «ογκόλιθου» *Τιτανικού*. Η μουσική επένδυση δεν ξεφεύγει από τούτη την προοπτική, αποσκοπώντας στη συγκινησιακή φόρτιση και στο ντύσιμο της εικόνας κατά τα ειωθότα των προηγούμενων συνεργασιών του συνθέτη **Τζων Ουίλλιαμς** με τον σκηνοθέτη. Ο πολυβραβευμένος **Ουίλλιαμς** δεν απέφυγε όμως τη φλυαρία και στάθηκε αυτή τη φορά μάλλον διστακτικός και αμήχανος στο ζητούμενο της δουλειάς του, συμπαρασυρόμενος στη γενική μετριότητα που χαρακτήρισε το φιλμ.

SENER

Asylum

Είναι η δεύτερη και ίσως καθοριστική δισκογραφική παρουσία των **Λονδρέζων Sener** με τούτο το άλμπουμ. Γιατί αν το ση-

μερινό rock ιδίωμα πάσχει ενίοτε από «νευρική ανορεξία», συνθετική αδυναμία και ανέμπνευστη διαπραγμάτευση κλασικών σχημάτων, υπάρχουν κάμποσοι φορείς του που επιδιώκουν να χρησιμοποιούν τα παραδεδεγμένα πλην όμως εύπλαστα μοτίβα για να δημιουργήσουν το δικό τους εκφραστικό όχημα. Η μπάντα των **Sener** λογίζονται μεταξύ αυτών που αποφαίνονται ενδιαφέρουσες και τρέφουν αρκετές πιθανότητες να διαμορφώσουν στο μέλλον μια ιδιαίτερη καλλιτεχνική ταυτότητα. Χωρίς ιδιαίτερες τυμπανοκρουσίες, εμπλέκουν στα ακόρντα και τις μελωδίες τους κιθαριστικές εξάρσεις (φτάνοντας κάποτε στα όρια του ήχου των **Metallica**), χορευτικά κρεσέντο, σκράτσινγκ, ηλεκτρονικούς βερμπαλισμούς α λα **Prodigy** και **Bjork**, και υπεράνω όλων τη φωνή της τραγουδίστριας **Kerstin Haigh** (γιατί όχι δίπλα στη **Shirley Manson** των **Garbage**), που κάνει τη διαφορά με τη μεστή και βαθιά αισθαντική ερμηνεία της σε κομμάτια που μιλούν για βρώμικο έρωτα, θανατερές εικόνες της πόλης, γοητευτικούς δαίμονες, απευαισθητοποίηση και αδρεναλίνη στο παράδοξο και την τρέλα της εποχής.

Τα δίκτυα πάνω από την πόλη

«Πολιτιστικάριοι όλων των χώρων δικτυωθείτε»

του Ν. Φωτίου

«ΑΡΧΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ονομάτων επίσκεψις» αποφαίνεται παλαιά τις ρήσις. Εμείς, παρ' όλο τον υποκρυπτόμενο νομιναλισμό, θα ξεκινήσουμε αυτό το σημείωμα κάνοντας επιλεκτική χρήση του ανωτέρω αποφθέγματος.

Δίκτυο το, ουσ. 1. ... 2. ... 3. οργανωμένος τρόπος για τη διευθέτηση, τη λειτουργία ή τη διακίνηση υπηρεσίας ή εργασίας (συνών. κύκλωμα).

Δίκτυο το, ουσ. 1. πλέγμα από νήματα ή σύρματα που χρησιμοποιείται για την παγίδευση πουλιών ή ψαριών. 2. κάθε παρόμοιο πλέγμα: δίκτυο της αράχνης (= ιστός της αράχνης). 3. (μτφ.) παγίδα, πλεκτάνη: Τα δίκτυα της αγάπης· φρ. πέφτω ή πιάνομαι στα δίκτυα κάποιου. 4. δικτυωτός σάκος για ψώνια (συνών. ζεμπίλι). (Νέο Ελληνικό Λεξικό, Ε. Κριαρά, Αθήνα, 1995).

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Σε παλαιότερο σημείωμά μας (Αυγή, «Ενθέματα», 20.4.97) καταλήγαμε:

«... Η περιπέτεια της Θεσσαλονίκης ως πολιτιστικής πρωτεύουσας θα ακολουθήσει την προδιαγεγραμμένη πορεία της. Η μεγάλη ευκαιρία που προσέφεραν ο θεσμός και τα δισεκατομμύρια παρόντος. Το πνευματικό-καλλιτεχνικό δυναμικό της πόλης αλλά και οι πολίτες της δεν θα αντλήσουν το μέγιστο όφελος που δικαιούνταν και ανέμεναν. Η βαλκανική και ευρωπαϊκή δυναμική και η εμβέλεια του θεσμού εξαντλούνται το πλείστον σε τοπικής κλίμακας γεγονότα. Η αντίσταση της πόλης, των συλλογικών της σχημάτων, της τοπικής και της πνευματικής της ηγεσίας (πλην ολίγων εξαιρέσεων) υπήρξε μέχρι στιγμής κατώτερη των περιστάσεων.

»Και ίσως το χειρότερο εξ όλων: Το πλέγμα του χρήματος, της εξουσίας και των πελατειακών σχέσεων εκτός από τη διαφθορά που παράγουν και διαχέουν φαίνεται να αναδεικνύουν και μια ομάδα ισχυρών ανδρών που θα επιχειρήσουν να εδραιώσουν την πολιτική-πολιτιστική κυ-

Ευ. Βενιζέλος, υπουργός Πολιτισμού:
Μονά-ζυγά δικά του;

ριαρχία τους στην πόλη για τα επόμενα χρόνια.

»Ο ΟΠΠΕ είναι στρεβλός εκ γενετής, δεν διορθώνεται και δεν αναμορφώνεται ριζικά, αφού το καθεστώς που τον παρήγαγε δεν είναι ανα(σ)τρέψιμο. Άρα, δεν μπορεί να γίνει καμιά συζήτηση για οποιοδήποτε μέλλον του. Οφείλει να διαλυθεί το ταχύτερο μετά την 1.1.98. Είναι όμως ανάγκη να ανοίξει από τώρα μια συζήτηση για το μέλλον της διαχείρισης της περιουσίας και των θεσμών που αφήνει πίσω του...».

ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ...

Σχεδόν κάθε δημόσια αναφορά στον ΥΠΠΟ κ. Βενιζέλο αρχίζει θεωρώντας αδιαμφισβήτητη την πνευματική ευφυΐα, τη ρητορική δεινότητα, την πολιτική ευστροφία και το γενικότερο τάλαντό του σε σχέση με ό,τι πράττει, δηλώνει ή παραλείπει.

Ο ΥΠΠΟ, λοιπόν, αναλαμβάνει άμεση δράση και, επιβεβαιώνοντας τις παραπάνω αρετές του, κάνει τρεις κινήσεις στην πολιτική-πολιτιστική σκακιέρα:

Κίνηση Α: Ο ΥΠΠΟ διαλύει την «Α.Ε. Πολιτιστική» ανταποκρινόμενος στο κοινό αίσθημα αλλά και συνομολογώντας εμμέσως πλην σαφώς την αποτυχία της. Με μια κίνηση καθαρίζει πύργους, τρελούς και στρατιώτες, καταφέρνει να απεμπλακεί από τις πολιτικές, ηθικές, οικονομικές και άλλες ουρές που θα άφηνε η συνέχιση

της ζωής του εν πολλαίς αμαρτίαις περιπεσόντος ΟΠΠΕ και καθίσταται ο κύριος του παιχνιδιού.

Κίνηση Β: Με τον ίδιο νόμο (2557-24.12.97) διά του οποίου λύεται η Α.Ε. ΟΠΠΕΘ, διαμερίζονται και τα μιάτια της με κύριο παραλήπτη το ΥΠΠΟ. Πάει και η βασίλισσα!

Όλοι οι θεσμοί που ιδρύθηκαν επί του «επαράτου» ΟΠΠΕΘ υπάγονται αυτοδικαίως και αυτομάτως στο ΥΠΠΟ (Λογατεχνικό Αρχείο, Μουσεία Σύγχρονης Τέχνης, Φωτογραφίας και Κινηματογράφου, Όπερα Δωματίου, Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών Μνημείων). Οι παραπάνω οργανισμοί μαζί με τις ρυθμίσεις και τις αναδιαρθρώσεις του Κρατικού Θεάτρου Β.Ε., του Φεστιβάλ Κινηματογράφου, της Κρατικής Ορχήστρας, του Κρατικού Ωδείου και του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού αποτελούν το πακέτο παλαιών και νέων θεσμών για οποίους στο κείμενο του νόμου «ηχεί» στερεότυπα και μονότονα επωδός «το Δ.Σ., ο πρόεδρος, ο διευθυντής διορίζονται με απόφαση του υπουργού. Τα περιουσιακά στοιχεία που ανήκαν στον ΟΠΠΕΘ μεταβιβάζονται στον υπό ίδρυση οργανισμό».

Κίνηση Γ: Ρουά ε ματ. Σε σύσκεψη που προκάλεσε ο κ. Βενιζέλος (8.3.98 στο «Ολύμπιον») με συμμετοχή «εκπροσώπων πολιτιστικών φορέων», εισηγήθηκε τα εξής:

Ι. Τη χάραξη «επικοινωνιακής στρατηγικής» των πολιτιστικών φορέων της Θεσσαλονίκης.

ΙΙ. Τη συνεργασία μεταξύ αυτών των φορέων/θεσμών με τη δημιουργία μιας αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας.

ΙΙΙ. Τη δημιουργία και καθιέρωση ενός νέου θεσμού που ως περιεχόμενο θα έχει τη διενέργεια εκδηλώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς, θα ονομάζεται «Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης» και φορέας του θα είναι η παραπάνω αστική εταιρεία.

Ειδικότερα:

1. Πρότεινε πέντε τομείς και αντίστοιχους φορείς-συντονιστές, που θα αποτελούν τον πυρήνα των πολιτιστικών δραστηριοτήτων: α. Θέατρο: Συντονιστής το

ΚΘΒΕ, β. Εικαστικά: Συντονιστής το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, γ. Μουσική: Συντονιστής η Κρατική Ορχήστρα, δ. Κινηματογράφος: Συντονιστής το Φεστιβάλ Κινηματογράφου, ε. Φωτογραφία: Συντονιστής το Μουσείο Φωτογραφίας.

2. Οι φορείς που θα συμμετάσχουν στην εταιρεία θα συντονίζονται «επικοινωνιακά» και έτσι θα προκύπτουν «μεγάλα γεγονότα» (συνδιοργανώσεις).

3. Όλοι οι φορείς-συντονιστές υπάγονται άμεσα στο ΥΠΠΟ και οι διευθυντές τους διορίζονται από τον κ. Βενιζέλο. Ο κύκλος έκλεισε!

ΤΑ ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΧΤΥΑ Ή LA CULTURE C'EST (à) MOI

Ας προσπαθήσουμε τώρα να δικαιολογήσουμε τον τίτλο και την εισαγωγή αυτού του σημειώματος, αφού αναγνωρίσουμε ευθέως ότι υπήρχαν –και υπάρχουν– σοβαρά προβλήματα «νοικοκυρέματος», οικονομικής επιβίωσης και λειτουργίας των θεσμών που κατέλιπε ο ΟΠΠΕΘ στη Θεσσαλονίκη, κατάσταση που επιβαρύνεται από την αναξιопιστία και την ανικανότητα της νυν δημοτικής αρχής. Όμως:

1. Καμιά δημόσια, υπεύθυνη και ευρεία συζήτηση δεν άνοιξε το ΥΠΠΟ για το μέλλον της διαχείρισης της περιουσίας και των θεσμών που αφήνει πίσω του ο ΟΠΠΕΘ, αλλά και για τον γενικότερο σχεδιασμό της πολιτιστικής πολιτικής στην πόλη. Ούτε καν ζητήθηκαν δημοσίως σκέψεις, ιδέες ή προτάσεις για τα παραπάνω. Ακόμα και η σύσκεψη που προκάλεσε ο κ. Βενιζέλος στο «Ολύμπιον», η σύνθεση των «εκπροσώπων» που συμμετείχαν ήταν καταφανώς πολιτικοδιοικητική παρά καλλιτεχνική (υπουργοί, γεν. γραμματείς, βουλευτές, νομάρχης, δήμαρχος, αντιδήμαρχοι κ.ά. (± 60), πρόεδροι Δ.Σ. οργανισμών είτε ακραιφνώς κρατικών (22) είτε με προγραμματική σύνδεση προς το ΥΠΠΟ (14)).

2. Το στήσιμο της «εταιρείας» μεθοδεύεται έτσι ώστε να φαίνεται ότι ανατίθεται η «ανθρώπους και δυνάμεις της πόλης» η διαχείριση των του οίκου τους. Στην ουσία, οι αυτοδιοικητικοί θεσμοί της πόλης, το μη εξαρτημένο από το ΥΠΠΟ καλλιτεχνικό/πολιτιστικό δυναμικό και οι οργανωμένες πρωτοβουλίες ομάδων πολιτών εξοβελίζονται σχεδόν πλήρως και αποκλείονται θεσμικά από τα προτεινόμενα σχήματα που θα είναι και ουσιαστικά κέντρα λήψης αποφάσεων. Γενικότερα, φαίνεται να μην υπάρχει εμπιστοσύνη στην πόλη και στην ικανότητά της να διαχειρίζεται τα πολιτισμικά της πράγματα χωρίς κηδεμόνες, συ-

ντονιστές και πολιτιστικάριους.

3. Ολοκληρώνεται ο ουσιαστικός και ασφυκτικός έλεγχος μέσω των φορέων-συντονιστών (που όλοι υπάγονται στο ΥΠΠΟ) και μέσω των ανθρώπων που ο ίδιος ο ΥΠΠΟ επιλέγει για τις διευθυντικές θέσεις αυτών των φορέων.

4. Αρχίζει να διαφαίνεται η διαπλοκή των αξιωματούχων του ΟΠΠΕΘ και των μελλοντικών διαχειριστών του πολιτισμού της ρωμαϊκής επαρχίας Θεσσαλονίκης. Οι άνθρωποι της «Πολιτιστικής» επανέρχονται μετά δόξης αναβαπτισθέντες στην καθαρτήρια κολυμβήθρα του Σιλβάμ με νομό τον ΥΠΠΟ. Η «ώσμωση» άρχισε με το διορισμό του κ. **Σαλπιστή** ως προέδρου του Δ.Σ. του ΚΘΒΕ (το πρώτο δείγμα γραφής του ανδρός οδήγησε ήδη σε –μόλις αποσοβηθείσα– παραίτηση τον προσφάτως επιλεγέντα καλλιτεχνικό διευθυντή του ΚΘΒΕ κ. **Τσιάνο**) και του κ. **Φατούρου** ως προέδρου του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης (προς τιμήν του οι πρώτες αντιρρήσεις για το σχήμα. Αναμένεται συνέχεια).

5. Ο ΥΠΠΟ συγκεντρώνει τεράστιες εξουσίες και το σύστημα της διαχείρισης του πολιτισμού, γενικότερα, συγκεντροποιείται ισχυρά και γραφειοκρατικοποιείται, αν ληφθεί υπόψη και το Ενιαίο Εθνικό Δίκτυο Πολιτισμού της «Επικράτειας Πολιτισμού». Φαίνεται να τείνουμε όλο και περισσότερο στην ταύτιση Πολιτισμός = υπουργείο Πολιτισμού. Αντιδράσεις μείζονες δεν υπήρξαν πλην εξαιρέσεων (περιοδικά *Εξώστης*, *Ποντίκι*).

6. Η ένδοξη παράδοση του ΟΠΠΕΘ συνεχίζεται, δηλαδή, η επιβολή ενός πολιτικού/διοικητικού μοντέλου με τους ίδιους λίγο πολύ ανθρώπους στα πολιτιστικά πράγματα της πόλης. Ποιος παροικών την Ιερουσαλήμ αγνοεί ότι το «Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης» θα παίξει κυρίαρχο και αποφασιστικό ρόλο; Ότι εν όψει και της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» θα ανοίξουν δουλειές με φούντες και θα ρεύσουν (ή δεν θα ρεύσουν) κονδύλια και επιχορηγήσεις των οποίων τη στρόφιγγα θα κρατάει πρώτα και κύρια ο (εκάστοτε) ΥΠΠΟ και μετά οι διορισμένοι από αυτόν «δικτυωμένοι συντονιστές». Φύλλο δεν θα κουνιέται, αν δεν φουσήξουν οι παραπάνω!

Με τι μοιάζει, λοιπόν, το «πλέγμα» των θεσμών που απλώνεται πάνω από την πόλη:

α. με «δίκτυο», όπου όλοι οι «δικτυωμένοι κόμβοι» είναι ισότιμοι, χωρίς πυραμίδες εξουσίας, χωρίς δικτυάρχη και εντεταλμένους υποδικτυάρχες;

β. με δίκτυ, όπου –ας μην πούμε η αρά-

χνη–, οι δικτυοθήρες θα κάνουν (μετά την ψαριά) ισότιμη συζήτηση με το αλίευμα για τα πολιτιστικά δικαιώματά του;

γ. με τα δίκτυα της αγάπης ή με ζεμπίλι για κάθε είδους ψώνια;

ΤΑ ΣΕΝΑΡΙΑ

Τους αποκαλύψαμε, τους καταγγείλαμε, τους ψεκάσαμε με επαναστατικό κριτικό υγρό. Τελειώσαμε, όμως;

Σενάριο Α: Αύριο το πρωί υπουργοί και διευθυντάδες γονατιστοί και γεμάτοι ενοχές μπροστά στο ογκωμένο και οργισμένο λαϊκό πολιτιστικό κίνημα υπόσχονται κλαίγοντας διάλογο, δημοκρατία, διαφάνεια, αποκέντρωση και ελεύθερη δημιουργία για το λαό και τον καλλιτέχνη, προκειμένου να σώσουν το πολιτιστικό τους κεφάλι. Και το κίνημα, οργισμένο αλλά ώριμο και μεγαλόψυχο, τους απαντάει: «Καλά, καλά, θα το σκεφτώ. Πάντως, να μην το ξανακάνετε». Κι ύστερα ξυπνήσαμε!

Σενάριο Β: Αύριο το πρωί –άντε μεθαύριο– όσοι εκκινούν από την αφετηρία για ελεύθερη και ακηδεμόνευτη δημιουργία, όσοι ενδιαφέρονται για την προοπτική των πολιτιστικών πραγμάτων της πόλης από τη σκοπιά της αποσυγκέντρωσης, της ισότιμης συμμετοχής και της πρωτοβουλίας, όσοι πιστεύουν πως ο πολιτισμός δεν είναι κυρίως θέμα υπουργείων, κρατικών φορέων, Δ.Σ. και ΦΧΨ αλλά κοινωνικών διαδικασιών, ομάδων πολιτών, μικρών και μεγάλων πρωτοβουλιών και κυρίως ανιδιοτελούς μόχθου και προσπάθειας, (πω πω, αριστεροσύνες!) ξεκινούν (ή συνεχίζουν) το κοπιαστικό εγχείρημα να βρεθούν, να κουβεντιάσουν, να συγκρουστούν, να προτείνουν, να σχεδιάσουν (ενόψει και δημοτικών εκλογών). Ο πολιτισμός στη Θεσσαλονίκη δεν χρειάζεται να αρχίσει από το μηδέν, ούτε να εγκλειστεί σε ένα σχήμα. Έχει ανθρώπους και ιστορία, έχει δυνατότητες και προοπτικές. Ας τις αξιοποιήσει και ας ακολουθήσουν και τα υπουργεία και τα Δ.Σ. και τα ΦΧΨ, στηρίζοντας και βοηθώντας κι όχι απλώνοντας δίκτυα και παραγάδια.

Είμεθα καταστροφολόγοι, εμπαθείς, μίζεροι και μεμψίμοιροι; Ίσως· πάντως καλύτερα αυτό, παρά δικτυάλωτοι ιχθύες εις τας δικτυοκλώστους σπείρας αυτών, οι οποίοι «φελλοί δ' ως άγουσι δίκτυον» = σαν φελλοί κρατούν το δίκτυ (Αισχύλος *Χοηφόροι*, 506, μτφρ. Γρυπάρη).

ΥΓ. Οι αθηναίοι αναγνώστες να μη μειδούν. Ο κ. Βενιζέλος δήλωσε ότι θα μεταφέρει το «μοντέλο» της δικτυοθηρευτικής τέχνης και στην Αθήνα. Γρηγορείτε και προσεύχεσθε!

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Αυτές τις μέρες παρουσιάζονται στην Ανωτάτη σχολή Καλών Τεχνών (Πειραιώς

It's my party

256) έργα νέων διδασκόντων της. Ανάμεσά τους, ξεχωρίζει η περίπτωση του Γιώργου Καζάζη.

...και τότε αυτός ο οπερατικός ήχος από συνθεσάιζερ μοιάζει να γίνεται τρισδιάστατος και συνειδητοποιώ ότι ανεβαίνω πολύ γρήγορα προς τα πάνω καθώς αυτό το αόρατο χέρι με γραπώνει και με πετάει στο ταβάνι γιατί η μουσική είναι μέσα μου γύρω μου και παντού, λες και στάζει από το κορμί μου, αυτό είναι το παιχνίδι και κοιτάζω γύρω και όλοι ξεφυσάμε και τα μάτια μας είναι κάτι μεγάλες μαύρες λίμνες αγάπης και ενέργειας και τα σωθικά μου γυρίζουν καθώς η ναντία διαπερνά το σώμα μου και πέφτουμε στο πάτωμα ένας ένας...

Irvine Welsh, *Ecstasy*

Αυτή την εποχή στις κινηματογραφικές αίθουσες παίζεται η ταινία *Jackie Brown* του Ταρραντίνο. Η funky ατμόσφαιρα και ο φλασάτος ερωτισμός της δεκαετίας του '70 έχουν εκεί την τιμητική τους μοιάζοντας ταυτόχρονα σαν ένα από τα πιο σύγχρονα πράγματα που έχουμε δει τελευταία. Μια εικαστική δουλειά που εκτίθεται τις ίδιες μέρες φαίνεται να κάνει (σχεδόν) το ίδιο. Υπάρχουν καλλιτέχνες με συχνή εκθεσιακή παρουσία και άλλοι με σπάνια. Ο Γιώργος Καζάζης (γ. 1958) ανήκει ανεπιφύλακτα στη δεύτερη κατηγορία αν και το εκθεσιακό του ιστορικό αγγίζει περίπου τα δεκαπέντε χρόνια. Ως αποτέλεσμα αυτής του της τακτικής, έχει

εξελιχτεί σε ένα είδος cult καλλιτέχνη, τον οποίο μνημονεύουν οι «ειδικοί», κριτικοί και καλλιτέχνες, ως έναν από τους πιο σημαντικούς ζωγράφους τετάρτου στην Ελλάδα σήμερα. Ίσως το καλύτερο παράδειγμα για το πώς η δεύτερη μετά-το-μοντέρνο γενιά ελλήνων εικαστικών δίνει λύσεις στο πρόβλημα (που λέει ο λόγος) της ζωγραφικότητας. Έτσι, η αφορμή της έκθεσης στην ΑΣΚΤ είναι μια εξαιρετική ευκαιρία για να έρθει κάποιος σε επαφή με τη δουλειά του. Όποιος θα το κάνει για πρώτη φορά, καλό είναι να γνωρίζει ότι τα στοιχεία που θα αναγνωρίσει ως εξαιρετικά επίκαιρα ή μοδάτα μετά τον πρόσφατο βομβαρδισμό από τη «Νέα Βρετανική Τέχνη» έχουν την παρουσία τους στη δουλειά του καλλιτέχνη εδώ και σχεδόν

δέκα χρόνια. Ποια στοιχεία, δηλαδή; Παντελής έλλειψη σοβαροφάνειας από τους τίτλους μέχρι τη θεματολογία, σαρκαστικό χιούμορ, ένα παιχνίδι μεταξύ παράστασης και αφαίρεσης με έντονα διακοσμητική διάθεση και έντονα -funky- χρώματα, χρήση των πιο μπανάλ ή νεανικών αναφορών, διάλογος με την ποπ μουσική.

Από την προτελευταία έκθεσή του στην γκαλερί Μέδουσα, πριν από έξι χρόνια, υπάρχουν σήμερα πολλές διαφοροποιήσεις. Οι ανοιχτά (;) σεξουαλικές αναφορές της δουλειάς και (πολύ περισσότερο) των τίτλων της περιόδου 1989-1992 έδωσαν τη θέση τους σε πιο κρυπτικές αναπαραστάσεις, όπου -παρ' όλα αυτά- ο ερωτισμός παραμονεύει σαν ένα απαγορευμένο παιχνίδι. Οι ανοιχτά περιγραφικοί, συχνά βωμολοχικοί τίτλοι έδωσαν κι αυτοί με τη σειρά τους τη θέση σε ένα μονότονα επαναληπτικό "άτιτλο". Είναι λογικό: Η επιφάνεια της ζωγραφικής του Καζάζη έχει αρχίσει να λέει υπερβολικά πολλά για να περιγραφούν λεκτικά. Για την ακρίβεια, η επιφάνεια μοιάζει να είναι το Α και το Ω της καλλιτεχνικής πράξης. Μοιάζει. Ο Καζάζης γνωρίζει πολύ καλά τη λαγνεία της

Καζάζης: Ατίτλο.

εποχής με την αισθητική της κενότητας και σπήνει μαζί της ένα μακιαβελικό παιχνίδι. Αφαίρεση και Διακοσμητικότητα είναι φαινομενικά τα κυρίαρχα θέματα εδώ. Ανάμεσά τους όμως ανασύρεται όλη η ποτατισμική ιστορία των τελευταίων τριάντα χρόνων. Από την ψυχεδελική κουλτούρα μέχρι τις κυβερνοπάνκ περιπλανήσεις. Το πλαίσιο το οποίο επανέρχεται σταθερά είναι η συμμετρία. Όλα τα θέματα, αναγνωρίσιμα ή μη, ξεδιπλώνονται σαν καλειδοσκοπικές συνθέσεις ή δυτικοποιημένα μαπάλας. Σαν ελάχιστα αναγνωρίσιμους χάρτες αγνώστων, εξωγήινων περιοχών. Τα τελάρα, όλα σχεδόν στην πανομοιότυπη διάσταση 2x2,20 μέτρα, γεμίζουν με επαναλαμβανόμενα, παραισθητικά σχήματα που ακροβατούν μεταξύ της διακοσμητικότητας ενός χαρτιού περιτυλίγματος και της εκρηκτικότητας ενός bad trip. Έχοντας κανείς αυτά κατά νου, θα υπέθετε μια όψιμη χίπιζκη χαλάρωση. Αντιθέτως, ο Καζάξης εισάγει και τον ηλεκτρονικό παράγοντα (τα έργα συχνά συντίθενται στον υπολογιστή πριν μεταφερθούν στο τελάρο) και την αισθητική των pixels, λιγότερο εμφανή πάντως σήμερα απ' ό,τι στην τελευταία του έκθεση πριν από τρία χρόνια. Έτσι, ανάμεσα στα καλειδοσκοπία απλέκονται μνήμες από το ιστορικό ηλεκτρονικό παιχνίδι Pac Man και όλη τη νεότερη παράδοση των video games που

ό,τι αντιρρήσεις και αν προβάλλουν οι προστάτες της ζωγραφικής παράδοσης, έχουν αφήσει ανεξίτηλες οπτικές μνήμες στο συλλογικό ασυνείδητο.

Κάποιος αόρατος κάνναβος φαίνεται να κρατάει τα πάντα σε τάξη με τον ίδιο τρόπο που το κάνει η ποπ αρχιτεκτονικότητα των κύβων Lego. Και η θεματολογία; Εδώ κανείς κινδυνεύει να τρελαθεί. Ξεκινώντας από ανέμελες (;) φιγούρες πουλιών, ζώων, κεράτων (!), αυτοκινήτων, τσιμεντομηχανών, μαχαιροπήρουνων (πόσοι έλληνες καλλιτέχνες θα απεμπολούσαν τόσο απροκάλυπτα τη σοβαροφάνειά τους;) θα φτάσει σε δυσοίωνες, δυσυπόστατες φιγούρες ερωτικών χορών που θα μπορούσαν να ανασύρουν στον πονηρεμένο βιβλιοθήκες ολόκληρες από kama sutra εικόνες. Εξάλλου, ποιος θα σκεφτόταν πριν δει τη ζωγραφική του Καζάξη ότι η φόρμα των κλειδιών (της πόρτας) θα έδενε τόσο αρμονικά με τα λαχούρια και θα προκαλούσε το ίδιο ψυχεδελίζον αποτέλεσμα.

Ηδονισμός, ατμόσφαιρα πάρτυ, παραισθησιολογία, ταυτόχρονα, και καθημερινότητα, banalité και ανθρωπιά. Η ελληνική slacker κουλτούρα των 90s, σε όποιο βαθμό πραγματικά υπήρξε ή υπάρχει, μπορεί να βρει στη ζωγραφική του Καζάξη το τέλει μοτίβο. Μην το ξεχνάτε, είναι το μοτίβο που έχει πραγματικά σημασία. Μόνο το μοτίβο.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ

(Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη)

Β. ΓΚΑΦΟΥΡΟΦ

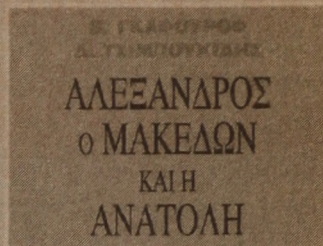
Δ. ΤΣΙΜΠΟΥΚΙΔΗ

Καθηγητές Πανεπιστημίου

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ο ΜΑΚΕΔΩΝ

ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΗ

Μετάφραση

Γ. Στεργίου

Με 736 σελίδες, 31 εικόνες,
9 σχεδιαγράμματα και 2 χάρτες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό

Ιπποκράτους 8 Αθήνα

Τηλ.: 36.27.318

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

της ΕΥΑΣ ΠΑΤΙΚΗ

Από την πίσω πόρτα μπαίνουν
στο σπίτι μου συχνά άνθρωποι
αδιάφοροι, άνθρωποι άγνωστοι,
γνωστοί, και άλλοι που
σηματοδοτούν την

Η αλήθεια είναι είδος πολλαπλής συναλλαγής

καθημερινότητά μου. Κάποιος
θα ήταν απ' αυτούς – ούτε και
έχει σημασία τώρα πια.

Αφησε στο σχεδιαστήριό μου ένα βιβλίο. Είναι πολύ καλό, θυμάμαι πως σχολίασε· διάβασέ το. Σε τι αναφέρεται; τον ρώτησα. Ποίηση, αποκρίθηκε· αξίζει. Δε διαβάζω ποιήματα, απάντησα· καμιά φορά ανοίγω τον Καβάφη...

Έμεινε μέρες το βιβλίο στην ίδια θέση, προστέθηκαν και άλλα, λογαριασμοί, περιοδικά, εφημερίδες, σκόνη που τα 'δενε σε σύνολο, κι ήρθε η ώρα η καλή να χρειαστώ κάποια στιγμή σχεδιαστήριο, στο σπίτι. Ξεσκόνισα αρπαχτά μ' ένα φτερό κι είπα να ξεχωρίσω ό,τι έμοιαζε για πέταμα.

Πήρα στο χέρι το ξεχασμένο το βιβλίο, το ξεφύλλισα, σταμάτησα στον τίτλο που δε μ' άρεσε – ωστόσο υπαινικτικός – *Κολοκύνθες της Ερήμου*, εκδ. Πλανόδιον, και ο δράστης της ποίησης γυναίκα· **Κική Κ. Κανάρη**.

Έπιασα να φυλλομετρώ το «έγκλημά» της· διάβασα στίχους, τίτλους πεταχτά και λίγο λίγο σταματούσα, ξαναδιάβαζα – ένιωθα να 'μαι μέσα σ' όλα αυτά, να με χαρποποιούν, να μου γελάνε σκωπτικά, να με πονούν γλυκά, να με εκφράζουν τρυφερά, σαν να τα ζήσαμε μαζί εγώ και κεί-

νη, η τόσο «γνώριμή» μου άγνωστη φωνή, που μου «μιλούσε», «μ' άκουγε», μ' έπαιρνε, με ταξίδευε, ακόμα και στον κάτω κόσμο με ταξίδευε και μ' έφερνε στην επιφάνεια ξανά, ξανά και στα «σταθερά».

• «Οι σταθερές μετοχές του θανάτου»: «(...) *Θάνατος ο Ερχόμενος / Και με φαντάζομαι σε μια φωτογραφία / ωραία, ζεστά μες στο γυαλί / (...) απ' έξω λίγη σκόνη που πάντα την ανέχτηκα – (...) / Κάποιο από τα παιδιά θα θυμηθεί / την παρ'*

ολίγο έμμονη ιδέα / Μια ορχιδέα αισθησιακή / μ' αρσενική και θηλυκή αγάπη / ωραία θα με βλέπει απ' το γυαλί (...)»

• «Το κάπνισμα βλάπτει τελικά τον έρωτα;»: «(...) *όλη αυτή η διαφορετική / καπνιστική μας συμπεριφορά / Ίσως αυτό το κάτι να μας χώρισε (...) / Κι έτσι καθώς το κάπνισμα εξασθενεί τη μνήμη, / δεν βρίσκω κάτι άλλο, δεν θυμάμαι / Πρέπει να 'ταν αυτό. Αν και / παραμείναμε διά βίου πιστοί / θέλω να πω, δεν αποχωριστήκαμε ποτέ / την κασετίνα του Καρέλια (...)»*

• «Στο όνομα της πίκρας μας»: «(...) *Σκληρούς καρπούς και πράσινους / αλύπητη / διαμπερώς τραυμάτισα (...) / και το 'καμα γλυκό / τον κουταλιού. / Στο όνομα της πίκρας μας.»*

• «Με ούζο Πλωμαρίου»: «(...) *Το μέλι το πανάκριβο το φύλαγες σαν φάρμακο / παλαιούς χειμώνες / τον παιδικό μας βήχα να γλυκαίνει Το νερό / το βρόχινο κάποιον καιρό συνέλεγες από την υδρορρόη (...) / Τον οίνο τον ημίγλυκο που αγόραζε ο πατέρας / τον έβρισκες υπέρμετρα γλυκό (...) / Θυμάμαι εγώ, πάντα το προτιμούσες / Θυμάμαι εγώ σαν έπαιρναν φωτιά τα μάγουλά σου (...) / "Εβίβα!", "Στην υγεία σου!" / Και μολονότι ασέβεια θα φανεί, / εσένα, Μητέρα, με ούζο Πλωμαρίου θα σου κάνω τις χοές / και δεν θα το νερώσω Θα το κάψω / το χόμα της ψυχής σου / Να ευφρανθεί.»*

• «Από των κρεμμυδιών τα φύλλα»: «*Πράσινα φασολάκια στον πάγκο της κουζίνας Το σπίτι σιωπηλό / Το δείπνο ετοιμάζω με*

ΚΙΚΗ Κ. ΚΑΝΑΡΗ

Κολοκύνθες
της 'Ερήμου

ΠΛΑΝΟΔΙΟΝ

φως νυκτερινό και συνοδευτικό / το ένα το Μπραμς κομσέρτο για βιολί και ορχήστρα Allegro / non troppo το μισό Αρχίζει σκοτεινό Μαχαίρι έχω στο χέρι / Κρεμμύδια θα θαρίζω και δακρύζω Δεν είμαι μια γυναίκα της Πρεβέξης / Μα η άηχη φωνή σου με εμπαιίζει "Δεν θα 'χουμε βαρύ χειμώνα εφέτος. / Να, κοίτα τα κρεμμύδια: γυμνά σχεδόν μονάχα ένα δυο φύλλα. / Το λέει η μητέρα μου που ξέρει..." (...)

• «Αν την ψυχή σου...»: «*Αν την ψυχή σου φλόγα δυνατή / ανάλωσε, / σου μένει η τέφρα / Δέξου την τιμή.»*

• «Νυκτερινό πλυντήριο στις χίλιες στροφές»: «(...) *Μάνα εξ αγχιστείας, τα σεντόνια σου – να μην ανησυχείς! / είν' όλα κατά σπρα είναι καλά χαίρουν άκρας υγείας (...) / Αλλά κι εσύ / δεν χάθηκες ολότελα σε βρόσχω / είν' εύκολο πολύ / στα έργα σου η όραση και η αφή / στον λόγο η μνήμη "Ετούτα είναι παλιά, απ' τη δική μου προίκα. / Το χραμουλάκι το μικρό / το ήκαμα τ' αντρού σου σαν ήτανε μωρό. (...) / κι άμποθάνω, να τα πετάξτε κάνε..." (...)*

Πρωτόβγαλτη η Κική Κ. Κανάρη στη πλήθη της ποίησης, μου φάνηκε όμως σιωπηλή «περπατημένη». Θέλω να πω γυναίκα εργαζόμενη, με σύζυγο, παιδιά, νοικοκυριό, κοντολογίς μια «Μαίρη Παναγιωταρά», κομίζει μέσ' στους στίχους της τρυφερή και περιπαιχτική οδύνη ωριμότητας οδύνη γυναίκας που «ξέρει», μιας «πολλαπλής» γυναίκας που στάθηκε και έσκυψε σε πράγματα «μικρά»· μικρά και καταλυτικά· αυτά που φέρνουνε στον κόσμο τη ζωή αυτά που την τροφοδοτούν, την ομορφαινούν, την κοσμούν, και όταν έρθει εκείνη πάντα αναμενόμενη και πάντοτε αναπάντεχη στιγμή «ξέρουν» ξανά, στοχαστικά να υποκλίνονται.

Δεν θα ασχοληθώ εδώ στα σοβαρά με αν

ρική και γυναικεία λογοτεχνία ή ποίηση, ανδρικό ή γυναικείο λόγο και τέτοια σχετικά. Δεν τα πιστεύω άλλωστε· πιστεύω σε ανθρώπινες ευαισθησίες και ερμαφροδίτες παχυδερμίες που σύνορα και γένη δεν ανωρίζουν. Ωστόσο, ο λόγος ερμηνεύεται υπερσπίζεται ή απορρίπτει συμπεριφορές, μεταφέρει λογικές και εμπειρίες,ιώματα, οράματα, ελπίδες. Και φυσικά, π' τη στιγμή που η ίδια μας η ύπαρξη θα ένει «αιώνια» ερώτημα αναπάντητο –ή στω μπορεί να προσεγγίζεται και με χιλιάδες μία απαντήσεις– γίνεται κιόλας καθό και αυτονόητο πως η «αλήθεια» είναι είδος πολλαπλής συναλλαγής. Δε λέω πως εμπορεύσιμο, λέω απλά διαπραγματεύσιμο. Το διαπραγματεύονται οι θύτες και τα θύματα, οι εξουσιαστές και οι εξουσιζόμενοι, οι καταπατητές κι οι καταπατημένοι, οι δίκαιοι κι οι άδικοι, οι θηλυκοί και οι αρσενικοί, οι γονείς και τα παιδιά, οι νέοι και οι γέροι, οι κολασμένοι και οι μωμοί, το διαπραγματεύεται ο οποιοσδήποτε Θεός κι ο Διάβολός του, ο πλούσιος κι ο φτωχός, το διαπραγματεύεται ο αθένας μας μ' αυτό που είναι ο εαυτός του. Ο όποιος γράφων το διαπραγματεύεται κι αυτός· από τη μια με το ατόφιο, το αυτούσιο γεγονός, κι από την άλλη με το άτι της ψυχής του· έτσι προκύπτει μια λοκή, μια απαράδεκτη εμπλοκή που μας παίζει· μας κοροϊδεύει πάει να πει. Αυτοί οι άνθρωποι του Αντί, απ' όσο τους διαβάζω δηλαδή, δεν τα ψηφάνε τόσο. Αυτοί με άλλα, πιο «μεγάλα» καταπιάνονται. Θα ήταν όμως σκόπιμο να αναρωτηθεί κανείς γιατί όλο και περισσότερο αναφέρεται η αρσενική αλαζονεία στις μέρες μας, όπως τόσο και περισσότερο έβγαινε άποτε στην επιφάνεια των γυναικών η κρίνεια. Κι ως μην ξεχνάμε βέβαια, όταν ανένανς δε σ' αμφισβητεί μπορείς να είσαι πράος, μεγαλόψυχος, πάντοτε «υπερήφανος», ένας μικρούλης πλανητάρχης χοιρινά και όχι βέβαια ένας μικρούλης πρίγκηπας όπως εκείνος, ο αλλιότικος, του αιντ Εξυπερύ. Στο μεταξύ εγώ –όπως και πρωτοφανέρωτη ποιήτρια Κική Κ. Καμινάκη– θ' απολαμβάνω όσο μπορώ ακόμα το πολύ την εξαισία ποιητική του χώρου της κουζίνας μου, θα βάζω σ' ένα νόστιμο αϊ την άγρια θλίψη μου, θα πλένω και τα καλάτα μου μ' αυτή, ακούγοντας ταυτόχρονα στο ραδιόφωνο τραγούδια ξεσηκωτικά. Στο όνομα της μάνας μου, στο όνομα της θείας μου, της μάνας μου εξ αγχιστείας παππού μου 'λεγε με ντροπαλό παράπονο: τις γυναίκες τις δουλειές τις τρώει πάντοτε η ότα!..

Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΕΤΡΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΡΕΣ του Αυγούστου του 1997 έφυγε από τη ζωή ο αγωνιστής διανοούμενος **Γιώργος Πετρήs (Σίμος)**, ο τεχνοκρίτης του περιοδικού της Αριστεράς *Επιθεώρηση Τέχνης* (1954-1967), όπως ήταν πιο πολύ γνωστός. Μικρασιατικής καταγωγής, γεννημένος στη Μυτιλήνη το 1916, νέος εργαζόταν υπάλληλος σε σαπωνοποιείο· παράλληλα κατατοπιζόταν μόνος του διαβάζοντας πολύ ό,τι σχετιζόταν με τη θεωρία και την ιστορία της τέχνης. Έμαθε τη γαλλική γλώσσα θέλοντας να ταξιδέψει στο Παρίσι, όπου θα συνέχιζε την εποχή της απριλιανής δικτατορίας τις σπουδές του ιστορίας της τέχνης συστηματικότερα. Δεν έμεινε όμως ο απλός εγκεφαλικός επιστήμων· εντάχτηκε νωρίς στην κομμουνιστική Αριστερά και στα χρόνια της Κατοχής, ως μέλος του ΕΑΜ Λέσβου, έλαβε ενεργό μέρος στην Εθνική Αντίσταση, ενώ έγραφε στις παράνομες εφημερίδες της Μυτιλήνης πολιτικά άρθρα. Ιδρυτικό μέλος της ΕΔΑ, εκλέχτηκε βουλευτής της, εξορίστηκε, φυλακίστηκε, βασανίστηκε. Από τον Ιούνιο του 1956 μέχρι τον Φεβρουάριο του 1967 κράτησε τη στήλη της τεχνοκριτικής στο περιοδικό *Επιθεώρηση Τέχνης*, δημοσιεύοντας με ευθύτητα τις απόψεις του για πρόσωπα και πράγματα της σύγχρονης ελληνικής τέχνης. Υπήρξε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Τεχνοκριτών, στην οποία πίστεψε και για την οποία κινητοποιήθηκε ιδιαίτερα. Τον τελευταίο καιρό, σοβαρά άρρωστος αλλά γενναίος, είχε αποτραβηχτεί από κάθε δραστηριότητα, ζώντας ήρεμα στο Παλαιό Φάληρο, με τη συντροφιά της αγαπημένης, πιστής του αδερφής Έλλης και των εικαστικών έργων που του είχαν χαρίσει ως ένδειξη εκτίμησης και ευγνωμοσύνης φίλοι καλλιτέχνες.

Αυτή τη συλλογή έργων ζωγραφικής, γλυπτικής και χαρακτικής Ελλήνων καλλιτεχνών ο Πετρήs αποφάσισε να τη δωρίσει στο Δήμο Μυτιλήνης, προκειμένου –αφού συντηρηθούν και αναρτηθούν τα έργα σε κατάλληλο χώρο– να παγιωθεί ικανός πυρήνας Δημοτικής Πινακοθήκης. Έτσι, στις 3 Φεβρουαρίου, επιτροπή που συγκροτήθηκε από το δήμαρχο Μυτιλήνης Θ. Χοχλάκα μετέφερε από την Αθήνα στη Μυτιλήνη πέντε κιβώτια με 101 πίνακες ζωγραφικής και χαρακτικής ελλήνων καλλιτεχνών. Ανάμεσά τους βρίσκονται έργα των Θεόφιλου (π. 1870-1934), Γιώργου Μπουζιάνη (1885-1959), Γιώργου Γουναρόπουλου (1889-1977), Αντώνη Πρωτοπάτση [Pazzi] (1897-1947), Τάκη Μάρθα (1905-1965), Ορέστη Κανέλλη (1910-1979), Γιάννη Τσαρούχη (1910-1989), Γιάννη Σπυρόπουλου (1912-1990), Α. Τάσσου (1914-1985), Βάσως Κατράκη (1914-1988), Γιώργου Σικελιώτη (1917-1984), Γιώργου Βακιρτζή (1923-1988) και Αλέκου Φασιανού (γ. 1934). Πολλά από τα έργα είχαν μπει στα εξώφυλλα τευχών της *Επιθεώρησης Τέχνης*.

Ο Γιώργος Πετρήs δεν ξεκινούσε από καμιά αόριστη ιδέα την τεχνοκριτική του. Ήξερε ο ίδιος να ζωγραφίζει – είχε μαθητεύσει κοντά στον Αντώνη Πρωτοπάτση, που του έλεγε ότι «η ζωγραφική είναι μάτι» και του συνιστούσε να κάνει υδατογραφίες.

Ο Πετρήs επιδίωξε και πρόβαλε μέσα από τις σελίδες της *Επιθεώρησης Τέχνης* τάσεις με ευρύτητα αντιπροσώπευσης, ερχόμενος συχνά σε αντίθεση με κυρίαρχες ιδεολογίες.

Ας ελπίσουμε ότι η συλλογή των εικαστικών έργων ελλήνων καλλιτεχνών, που ο Γιώργος Πετρήs πρόσφερε απλόχερα στη Μυτιλήνη, την οποίαν ένιωθε δεύτερη πατρίδα του, δεν θα αφεθεί σε κάποιο κτήριο, εξυπηρετώντας πρόσκαιρες πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά ότι θα αξιοποιηθεί σωστά. Θα μελετηθεί η σημασία της μέσα από εκθέσεις ενοτήτων της (κατά ζωγράφους, θέματα ή τεχνοτροπίες) και κυρίως μέσα από μια σχολιασμένη έκδοσή της. Μόνο τότε μπορεί να ειπωθεί πως έγινε πράξη η επιθυμία του δωρητή της: η ανάδειξη της συλλογής και η παιδευτική λειτουργία της.

Δημήτρης Παυλόπουλος
Ιστορικός τέχνης

ΘΕΑΤΡΟ

της ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΤΑΘΗ

Σκηνή από την παράσταση *Κρίμα που είναι πόρνη*, σε σκηνοθεσία Γιάννη Κακλέα

Ο Τζιοβάνι και η Ανναμπέλλα ερωτεύονται· είναι όμως αδέρφια. Ο αιμομικτικός τους έρωτας, ενάντιος στην ηθική και τους νόμους, δεν υποχωρεί ούτε λεπτό και τους οδηγεί με

Έρως και θάνατος

μαθηματική ακρίβεια στο θάνατο. Πάθη κρυμμένα μέσα τους και ανεξιχνίαστες δυνάμεις προκαλούν τη γέννηση εικόνων εφιαλτικών στο ασυνείδητο και εγκλημάτων αναιτιολόγητων στην επιφάνεια.

γική, αυτή με την οποία ο Τζιοβάνι προβαίνει στην αιτιολόγηση των συναισθημάτων που τρέφει για την αδελφή του: δεν είμαστε λοιπόν ακόμα πιο πολύ από τη φύση μας δεμένοι μεταξύ μας; Η φύση, για τον Τζιοβάνι, ζητάει αποκατάσταση. Οι ιδέες περί αναγκαιότητας αποκατάστασης της φύσης που επικαλείται, ανάγονται στην επίγνωση του συγγραφέα για τον βαθύ ανορθολογισμό κάθε μεγάλου πάθους, αλλά και ότι αμετάκλητες παραβάσεις όταν συντελεσθούν, πιο εύκολα ερμηνεύονται με όρους του πεπρωμένου.

Ο **Γιάννης Κακλέας**, σκηνοθέτης της παράστασης, συνέλαβε επιτυχώς τις προεκτάσεις που απαιτούσε η περιπλοκότητα του κειμένου, συγχωνεύοντας το σεξουαλικό ένστικτο με το ένστικτο της καταστροφής (έρως-θάνατος), μέσα σε μια ατμόσφαιρα παράφορα ερωτική. Μια ανάγνωση (και διασκευή του κειμένου του Φορντ) που δεν προσπερνάει τις ασύνειδες επιθυμίες (ψυχολογία), την ερωτική σκληρότητα και βιαιότητα, χωρίς όμως (ευτυχώς) να τις καθαγιάζει. Το μέσα γίνεται έξω. Ο μυστικός τόπος του ασυνείδητου αναδύεται όπως οι εφιαλτικές εικόνες του Γκόγια και του Μπος, όπως η διαύγεια της ονειρικής υπερπραγματικότητας των σουρρεαλιστών και της μεταφυσικής ζωγραφικής. Ο εφιάλτης λούζεται στο σκληρό φως μιας αθέατης πηγής. Όταν τελειώσει, ένας επιθανάτιος ρόγχος θα σκεπάσει όλα τα ακατασίγαστα πάθη και θα τα επιστρέψει στο σκοτάδι. Ο έρωτας κι ο θάνατος, δύο ένστικτα ενωμέ-

να, θα παραφυλάνε στους μυστικούς τόνους της λαθεμένης ζώνης.

Ο σκηνοθέτης αφουγκράζεται το κείμενο ακούγοντας τις κραυγές του και βλέπει τη τυχαία διάταξη των εικόνων του εφιάλτη οργανώνοντας την παράστασή του με μια αποσπασματική σκηνική οικονομία εικαστικών ακολουθιών, με ρυθμούς κινηματογραφικούς και επιμέρους φωτισμούς, που πυρπολούν την όραση.

Για τους λόγους αυτούς κίνησε τους ηθοποιούς του στο σκηνικό-πρόφαση του **Απόστολου Βέττα**, καθ' ολοκληρίαν ενεργό όπου ο χώρος κατακερματίζεται χωρίς να μπορεί να ορισθεί το πάνω, το κάτω, το μέσα ή το έξω. Ακόμα και το εμιλιάνικης αρχιτεκτονικής *κορτίλε* στο οποίο παραπλανείται, δεν εξυπηρετεί άλλο τι από την παρομπή. Συνεργάτες στο εγχείρημα οι ηθοποιοί, ευθυγραμμισμένοι στην ιδέα του σκηνοθέτη, υπηρετούν την εικόνα και τη συναισθηματική φόρτιση που προκαλεί αποποιούμενοι συμπεριφορές ηθογραφικού χαρακτήρα. Κινητικοί, παρόντες, αλλά σαν δυναμικές φιγούρες ενός μεταφυσικού πίνακα, με ένα λόγο γνώριμο στη σύγχρονη δραματουργία (σπλάτερ) όπου η έκρηξη της νοσηρής βίας δεν εξυπηρετεί τη δράση αλλά τα σμαινόμενα.

Υπερτονισμένο στοιχείο, η χρήση της μουσικής.

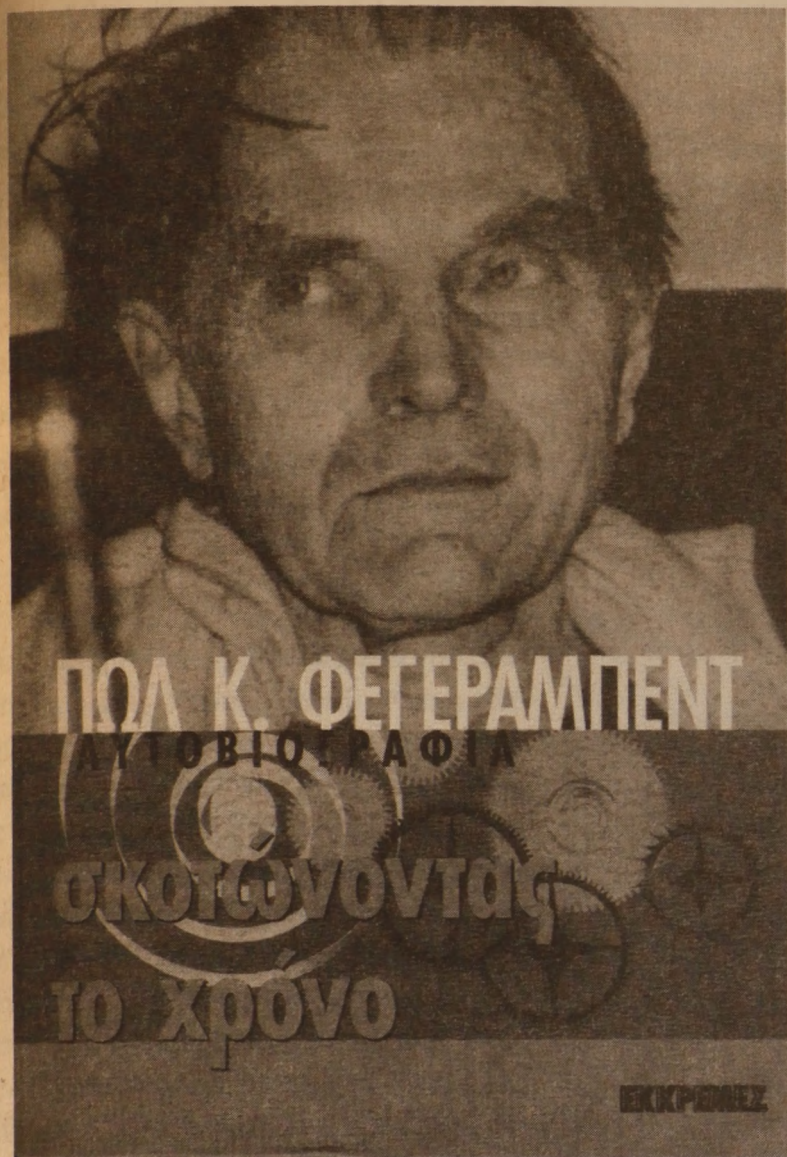
• Η παράσταση θα παίζεται μέχρι την Κυριακή 12.4.98, στον Τεχνοχώρο, Μαυρομάχη 161.

Ο Τζων Φορντ είναι ο μόνος συγγραφέας των τελευταίων ελισαβετιανών χρόνων, που κρατάει κάτι απ' την παλιά δύναμη. Με το *Κρίμα που είναι πόρνη* μπαίνει τολμηρά στο χώρο-ταμπού της αιμομιξίας. Παρουσιάζει επιδεικτικά σ' ένα κουρασμένο και αδιάφορο από τα τετριμμένα και ανούσια πάθη κοινό, ένα θέαμα που τα αντικαθιστά με τη φιληδονία. Είναι σίγουρο ότι ο Φορντ δεν είχε πρόθεση να παρουσιάσει στη σκηνή αφηρημένες έννοιες αλλά ανθρώπινα πλάσματα που ζουν, με την καρδιά τους, την εικόνα που έχουν για τη ζωή. Η αιμομιξία, αποτέλεσμα ενός πάθους, έχει τη δική της λο-

Αυτοβιογραφία

Σκοτώνοντας το χρόνο

Πωλ Κ. Φεγεράμπεντ

Ο Πωλ Κ. Φεγερέμπεντ, ένας από τους πιο πολυσυζητημένους και αμφιλεγόμενους φιλοσόφους της εποχής μας, ολοκλήρωσε την αυτοβιογραφία του τον τελευταίο μήνα της ζωής του.

Με ύφος διάφανο και παλλόμενο ο Φεγεράμπεντ θύματα την οικογένειά του, την ποδοσφαιρική του καριέρα, τα χρόνια του πολέμου, σκηνές του θεάτρου, της λυρικής και της φιλοσοφίας της επιστήμης, τις γυναίκες της ζωής του και τις σχέσεις του με τους πιο σημαντικούς διανοούμενους του 20ου αιώνα, από τον Μπρεχτ ως τον Βίτγκενστάιν και τον Πόπερ.

Πολύ πιο πλούσια από μια πνευματική βιογραφία, είναι μια έξυπνη ανθρώπινη ιστορία - ειρωνική, βαθιά και εξαιρετικά ειλικρινής.

Από τον Τρότσκυ στον Γκέντελ

Πολιτική, λογική και έρωτας

Η ζωή του Ζαν βαν Χάιγκενουρτ

Σωματοφύλακα και γραμματέα του Τρότσκυ

Ιστορικού της μαθηματικής λογικής

Προλεγόμενα: Σάββας Μιχαήλ, Γιάννης Μοσχοβάκης

Ο Ζαν βαν Χάιγκενουρτ σε ηλικία είκοσι ετών, εγκαταλείπει την επιστημονική καριέρα που ανοιγόταν μπροστά του για να ενώσει τις δυνάμεις του με τον Λέοντα Τρότσκι εξόριστο τότε στη Πρίγκηπο. Έγινε γραμματέας και σωματοφύλακάς του, ακολουθώντας κάθε βήμα και κάθε σκέψη του σε όλες τις περιπλανήσεις έγινε μάρτυρας και συνένοχος στη σκηνή της παγκόσμιας πολιτικής του '30. Μετά τη δολοφονία του Τρότσκι, παρέμεινε στις τάξεις των τροτσκιστών και συνέχισε τον πολιτικό του ακτιβισμό. Το 1948 όμως, απομακρύνεται από την πολιτική για να επιστρέψει σε ένα άλλο πεδίο, εκείνο της μαθηματικής λογικής και της ιστορίας της. Δίδαξε σε διάφορα πανεπιστήμια, ενώ ταυτόχρονα ήταν υπεύθυνος των αρχείων του Τρότσκι στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Μετά από πολλές θυελλώδεις σχέσεις και τέσσερις γάμους βρίσκει το θάνατο στην πόλη του Μεξικού από το χέρι της τελευταίας του συζύγου που αμέσως μετά αυτοκτονεί. Το βιβλίο της Ανίτα Μπέρντμαν Φέφερμαν είναι μια συναρπαστική αφήγηση, με ρυθμό, σασπένς και πολύ ζωντανά και άρτια σκιαγραφημένα πρόσωπα. Η πρώτη ολοκληρωμένη βιογραφία -πολιτικό θρίλερ- αυτής της αινιγματικής όσο και σαγηνευτικής φυσιογνωμίας.

Εκδόσεις
ΕΚΚΡΕΜΕΣ

ΑΡΧΟΝΤΙΚΗ ΔΕΞΙΩΣΗ 2

του Άλκη Αγγέλου

«Καὶ γίνεται σοι τῆς ζωῆς ἅπας ὁ χρόνος λόγος»

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΝΑΣΣΗΣ

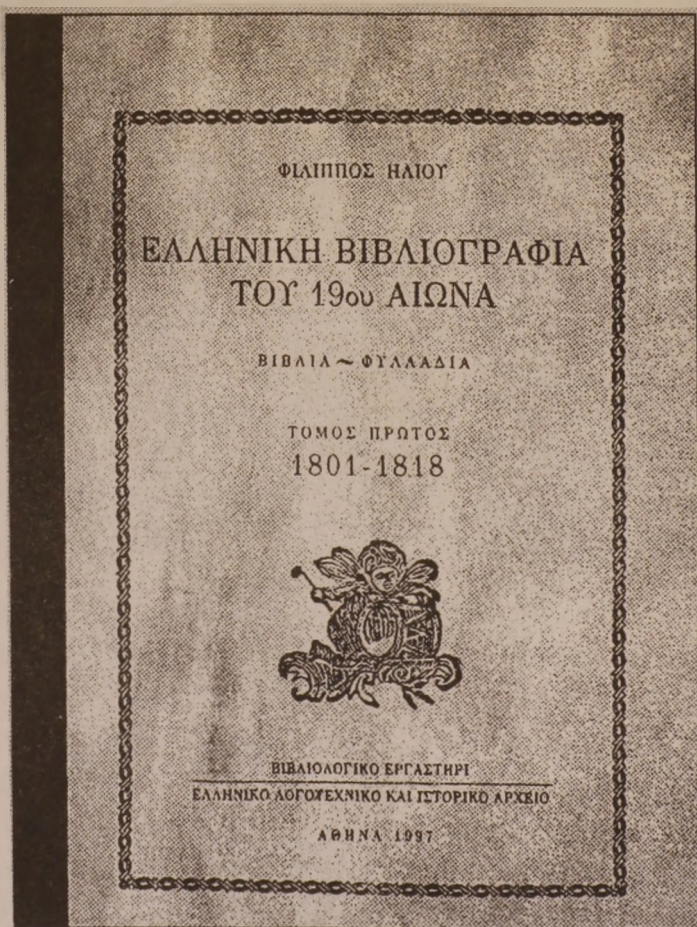
D'une haleine

Φίλιππος Ηλιού, *Ελληνική βιβλιογραφία του 19ου αιώνα. Βιβλία-φυλλάδια.*

Τόμος πρώτος (1801-1818). Βιβλιογραφικό Εργαστήρι. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, Αθήνα, 1997

Πριν από δέκα περίπου χρόνια είχα βρεθεί στην πολύ ευχάριστη θέση να χαιρετήσω με τον ίδιον αυτόν τίτλο ένα απρόσμετο επίτευγμα, βήμα γενναίο για να γνωρίσουμε ό,τι από καιρό ποθούσαμε αλλά δεν τολμούσαμε, την κοινωνική παιδεία του Νέου Ελληνισμού: ήταν οι *Χάρτινες Εικόνες* (Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτηριστικά, 1665-1899, τόμοι δύο) της Ντόρης Παπαστέφανου, ένα έργο το οποίο μαζί με τους Έλληνες ζωγράφους μετά την Άλωση (1450-1830) του Μανόλη Χατζηδάκη και τη συνεκόλουθη παρατήρηση του Μανόλη Χατζηγιακουμή ότι «η περιοχή της εκκλησιαστικής μουσικής υπήρξε μέχρι περίπου τα μέσα του περασμένου αιώνα η μόνη δυνατότητα έντεχνης μουσικής έκφρασης ενός ολόκληρου λαού» εδραίωναν αποδεικνύοντας πλέον την πεποίθηση ότι η θρησκεία είχε βάψει τα πάντα. Είναι γνωστός όμως ο διακριτικός ρόλος που έπαιξε ο Φ. Ηλιού στην προετοιμασία και έκδοση των *Χάρτινων Εικόνων*. Πώς λοιπόν να μη μπω στον πειρασμό να χαιρετήσω με τον ίδιον ακριβή τίτλο ένα έργο, που από την πρώτη κιόλας ματιά χαρακτηρίζεται από την ίδια ακριβώς αρχοντιά που εξαράχθηκε εκείνα

Αρχοντιά φαινομενικά αδικαιολόγητη για ένα έργο καθαρά χρηστικό. Θα μπορούσε να παρατηρήσει όποιος σηκώσει στα χέρια του το βιβλίο, εντυπωσιασμένος και από τον όγκο του και από τον κάθε λογής πλούτο του, και αναλογιζόμενος ποια θα είναι η παρουσία του με τους υπόλοιπους τόμους, όταν το έργο καταλήξει αισίως στην ολοκλήρωσή του. Φαινομενικά, ο όποιος αυτός έχει δίκιο, επειδή ξεκινάει από μια καλώς εδραιωμένη πεποίθηση ότι ο βιβλιογράφος εκτελεί κατά κανόνα έργο ουδέτερο, η “φιλοσοφία” του οποίου συμπυκνώνεται πολύ εύκολα, σε ένα δάνειο από την τρέχουσα αγορά αξιών, στο γνωστότατο: «Άλλοις υπηρετών αναλίσκομαι». Μια ρήση που γνωρίζουμε ότι μάλλον την εβεβαίωσε η τύχη του δευτέρου μέλους της ξυνωρίδας στην οποία και οφείλουμε τον βασικό κορμό της βιβλιογραφίας για την περίοδο έως το 1863. «Τον παρόντα πρόλογον ατυχώς δεν επέπρωτο να συνυπογράψω ο πολύκλαυστος συνεργάτης μου, ο πιστός και καλός φίλος, ο Βαλέριος Μέξας», θα παρατηρήσει ο Δημήτριος Γκίνης, για να ολοκληρώσει: «Ελέχθη και εγράφη μάλιστα ότι οι κόποι, εις ους υπεβλήθη κατά την σύνταξιν της βιβλιογραφίας... επέφερον το τέλος του. Δεν δύναμαι βεβαίως ούτε να επιβεβαιώσω ούτε να διαψεύσω την υπόνοιαν ταύτην».

Από την άλλη μεριά οφείλω να παρατηρήσω ότι ο λήγων αιώνας μάς έχει κληροδοτήσει μια πολύ μεγάλη υποθήκη: μας υπενθυμίζει δηλαδή ότι έχει παρέλθει “ανεπιστρεπτή”, όπως θα έλεγε παλαιότερος λόγιος, η εποχή των μεγάλων προσωπικών έργων, μοναχικά δηλαδή χελιδόνια που να φέρουν την άνοιξη, έχουν σταματήσει από καιρό να μας επισκέπτονται. Λεξικά, Βιβλιογραφίες, Ιστορίες κ.λπ. πολύ απέχουν

από την εποχή είτε ενός Benjamin Johnson είτε ενός Paul Émile Littré, είτε ενός Gibbon ακόμη, για να περιορισθώ σε μερικά τυχαία πολύ γνωστά ονόματα από τη συλλογική ομολογουμένως πλούσια σχετική διεθνή αγορά. Κι όσο για την ελληνική δύο και μόνον αρκούν: είναι ο Γάλλος Émile Légaré και ο ημέτερος Σπυρίδων Λάμπρος.

Ως ιδιοσυγκρασία ο Φ. Ηλιού αποκλείεται να χρησιμοποιήσει την ρήση που αναφέρω. Είναι ένας ιδιότυπος σύγχρονος Ιαννίνης Ιστορικής Γραμματείας μας. Το έργο του εκφράζει την βιβλιογραφική (αναφέρομαι, φυσικά, και στην προγενέστερη γόνιμη θητεία του στον χώρο, με την *Προσθήκες στην Ελληνική Βιβλιογραφία: 1. βιβλιογραφικά κατάλοιπα του Ε. Légaré και του Η. Pernot (1515-1799), 1973*) το έργο, το αντίθετο, τον στοχαστικό ερευνητή. Έτσι ακριβώς ξεκίνησε. Ο νεαρός γυναικείος απόφοιτος που παρουσιάζεται το 1953 (;) στους τότε υπεύθυνους για την έκδοση της Αλληλογραφίας του Κοραή, αν ζητώντας βοήθεια για να στεγάσει το πρώτο του, εντυπωσιακό όμως, δημοσίευμα: *Ανέκδοτα και ξεχασμένα γράμματα από την Αλληλογραφία του Κοραή*. «Η διασταύρωση διπλοπληροφοριών που έδιναν ο Ιω. Γεννάδης και ο Κ. Άμαντος με είχαν πείσει ότι ο Γεννάδειο Βιβλιοθήκη έπρεπε να υπάρχουν ανέκδοτα γράμματα του Κοραή», θα παρατηρήσει. Αυτό αρκούσε: πήγε στην Γενν

ιο και το αποτέλεσμα ήταν να ξεθάψει
α μικρό θησαυρό. Θα μπορούσε να στα-
τήσω εδώ· το δείγμα είναι αρκετό. Ο πει-
σμός όμως είναι μεγάλος ώστε να αποφύ-
ω να ολοκληρώσω την παρατήρησή μου
για τον “ιανικό” χαρακτήρα της δουλειάς
του. Το 1975 μάς χαρίζει ένα δημοσίευμα με
την ακόλουθο τίτλο: *Σημειώσεις για τα “τρα-
γμάτα” των ελληνικών βιβλίων τον 16ο αι-
α*. Θα περιορισθώ σε μία και μόνη παρα-
τήρηση για να επισημάνω την σπουδαιότητά
την, την ακόλουθη: Είμαι βέβαιος — γι’ αυ-
τήν — και δεν χρειάστηκε να μπω στον κόπο
να ρωτήσω σχετικά — πως το δημοσίευ-
μα αυτό του Φ. Ηλιού θεωρείται από καιρό
ανά την Επικράτεια Φιλοσοφικές Σχο-
λές (Φιλολογικά και Ιστορικά Τμήματα) ως
το βασικό υπόδειγμα αυστηρής μεθοδολο-
γικής εργασίας και ότι έχει γίνει το *vade-
mecum* για το μάθημα της φιλολογικής επι-
στημονικής μεθοδολογίας. Αν διαψευσθώ,
θα διστάσω να προσφύγω στον Κουμανού-
δη για να χαρακτηρίσω τις Σχολές αυ-
τές: Αποκολοκυνθωτήρια.

Ενώ λοιπόν θα μπορούσε να μην ανατρέ-
ξω εκείνο το “φαινομενικά” η “παρά-
δοξοκρίαν” Βιβλιογραφία του Ηλιού;
Αφελώς, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω,
έπληξε από μια σίγουρη βάση, την Βι-
βλιογραφία Γκίνη-Μέξια, η οποία είχε ενι-
σχυθεί σημαντικά από τις πλούσιες Προ-
λήκες και Διορθώσεις που είδαν το φως
μεταξύ διάστημα, κυρίως μάλιστα από
την στήλη του *Ερانيστή*, πρωταρχικό κίνη-
τρο για την έκδοση του οποίου υπήρξε
ριβώς αυτός ο στόχος. Και δικαίως εδώ
προσέχουμε να θυμηθούμε τα λόγια του Βολ-
φου: «Ο Boerhave είναι πιο χρήσιμος
όσον τον Ιπποκράτη, ο Newton από όλη την
χαιρότητα, ο Tasso από τον Όμηρο· η δό-
ξα όμως στους πρώτους». Εδώ όμως μας
χαιράει ένα μικρό αλλά. Εξηγούμαι.

Να καταπιασθείς να αναθεωρήσεις,
συμπληρώσεις, να οργανώσεις με δια-
κριτικό τρόπο ένα ήδη υπάρχον έργο
επιδίδεται καταρχήν «να υπάρξει μια συ-
στημική θέαση, η οποία θα μπορούσε να
πηγήσει προς την ιστορία του ελληνικού
βιβλίου, και, μέσα από αυτήν, προς την
ιστορία των συνολικών στάσεων, των συλ-
λογικών συνειδητήσεων και των συλλογικών
προσποιών». Δεν αρκεί συνεπώς να σκο-
πούμε απλώς στα “καλά εργαλεία” του
εργαλείου (δικός του ο χαρακτηρισμός)
αλλά, χρειάζονται και τα επιδέξια χέρια
να τα διαμορφώσουν. Και ο Φ. Ηλιού
έδειξε, όχι απλώς με τους προγραμματι-
σμούς στόχους που καταγράφει στην Εισα-
γωγή του, ότι αποτέλεσαν τους οδηγούς

του στην βιβλιογραφική καταγραφή των
έργων, αλλά και από το πλούσιο και κριτι-
κό νυμφοστόλισμα που τα συνοδεύει, πως
τα χέρια του ήταν ιδιαίτερος επιδέξια.
Όποιος αρέσκεται να επιδίδεται σε παρό-
μοιες αναγνώσεις, γοητευμένος από την
περίπτωση της *Συναγωγής* του Κουμανού-
δη, ας μη διστάσει· θα ανταμειφθεί πλου-
σιοπάροχα.

Τα χέρια όμως αυτά δεν αρκούσε να τα
καθοδηγεί μια διαφορετική ιδιοσυγκρα-
σία, ώστε να λειτουργήσουν αποδοτικά,
έπρεπε και η ίδια να έκρυβε και κάποια
“πάθη”. Ποιά είναι αυτά; Θα αναφερθώ
εδώ συγκριτικά και παραστατικά. Χρειά-
ζεται, καταρχήν, μια αμοιβαιότητα, μια
συναλληλία με τα βιβλία, την οποία περι-
γράφει π.χ. ο γνωστός κυνηγός χειρογρά-
φων του 15ου αιώνα Poggio Bracciolini
(1380-1459), ο οποίος «αφηγείται πολύ συ-
γκινητικά πώς τον κοιτούσαν τα βιβλία ζη-
τώντας του βοήθεια, λες και ήταν φίλοι
του, ζωντανοί, που βρίσκονταν στο νοσο-
κομείο ή στη φυλακή». Χρειάζεται, ακο-
λούθως, μια αφοσίωση, την οποία θεωρώ
πως την εξέφρασε ο Καβάφης με το ποίη-
μά του «Σαλώμη»:

Έπάνω σέ χρυσό σινί ή Σαλώμη φέρνει
τήν κεφαλή του Ίωάννη Βαπτιστή
στον νέον Έλληνα τόν σοφιστή
που από τόν έρωτα με άδιαφορία γέρνει.

«Σαλώμη την δική σου» απαντάει ό νέος
«ήθελα να με φέρουνε την κεφαλή».
΄Αστεινόμενος έτσι όμιλει.
Και την έπαύριον ένας δοϋλος της δρομαΐος

της Έρωμένης έρχεται την κεφαλή βαστώντας
όλόξανθη έπάνω σέ χρυσό σινί.
Πλήν την έπιθυμία του την χθεσινή
ό σοφιστής είχε ξεχάσει μελετώντας.

Τα αίματα που στάζουνε βλέπει κι’ άηδιάζει.
Τό αίματωμένο πράγμα αυτό να σηκωθεί
προστάζει από έμπροστά του, κ’ έξακολουθεί
του Πλάτωνος τούς διαλόγους να διαβάζει.

Χρειάζεται, τέλος, έπειτα μια περιφρόνη-
ση προς τον μόχθο. Ποιό μόχθο, όμως; Όχι
εκείνον που κατέβαλε ένας δάσκαλος στην
Αθήνα στην Τουρκοκρατία. «Είς εξ αυ-
τών», αφηγείται η σχετική παράδοση, «εν
Αθήναις εώρτασεν ευχαριστήρια επ’ εκ-
κλησίας, διότι εύρε νέαν εκδοχήν του μο-
ρίου ΚΑΙ, ανακαινίζων καλή τη πίστει επί
το χριστιανικώτερον το της περιφρήμου
εκατόμβης του Πυθαγόρου». Μάλλον τον
μόχθο που περιέχει η απάντηση που δίνει ο

σοφός μεγάλος φίλος στον μικρό ήρωα του
μυθιστορήματος του αδικολησμονημένου
Άγγλου συγγραφέα Charles Morgan, όταν ο
νέος τού παραπονείται ότι του λείπει ο χρό-
νος για να ανταποκριθεί στα διαβάσματά
του: «Μα δεν ξέρεις, νεαρέ, πως η ημέρα
έχει εικοσιτέσσερις ώρες;»

Την αξία όμως και το βάρος, θα επρόσθε-
τα εδώ και την γοητεία, αυτού του μόχθου,
λίγοι είναι όσοι μπορούν να τα εκτιμήσουν.
Γιατί; Εδώ χρειάζεται μια μικρή, σημαντική
όμως σε σπουδαιότητα διευκρίνιση. Κατά
κανόνα ο κοινότερος έπαινος που συνοδεύ-
ει παρόμοια έργα, αναφέρεται στον μόχθο
που κατέβαλε ο δημιουργός. Υπάρχει όμως
μόχθος και μόχθος. Στην Ελλάδα μοχθούν
[=υποφέρουν] κατά κανόνα κυρίως οι δη-
μόσιοι υπάλληλοι, «οι υπάλληλοι οι καημέ-
νοι» του Καρυωτάκη, που «όλοι λιώνουν
και τελειώνουν σαν στήλες δύο-δύο μες στα
γραφεία». Και υποφέρουν επειδή στην
πλειονότητά τους είναι ακατάλληλοι για το
έργο τους, αφού η θέση που επεδίωξαν εί-
ναι απλώς καταφύγιο. Τα μοχθηρά (με
απόλυτη ετυμολογική διαφάνεια, παρακα-
λώ) έργα του λογίου είναι εντελώς διαφο-
ρετικά. Κι όταν ακόμη καταγίνεται σε έργα
μάλλον ουδέτερα, ο μόχθος του αυτός αντι-
σταθμίζεται από την ευφροσύνη της δημι-
ουργίας. Αυτούς συνεπώς αφορά ο μόχθος
αυτός: είναι εκείνοι που περνάνε την ζωή
τους, από τα πρώτα επιστημονικά σκιρτή-
ματα έως το τέλος της, με την βιβλιογραφία
στο χέρι. Αυτόν τον μόχθο μπορούν τώρα
να τον αξιολογήσουν σωστά, επειδή έχουν
πλέον στην απόλυτη διάθεσή τους έναν στο-
χαστικό συμπαραστάτη που έρχεται με κά-
θε τρόπο να τους βοηθήσει με την θαυμα-
στή και καινοφανή πληρότητα που παρου-
σιάζουν τα λήμματα.

Και όμως, ο καθόλα ανατρεπτικός χαρα-
κτήρας του έργου δεν ολοκληρώνεται, πα-
ρά μόνον αν δεχθούμε πως τα πάθη που
αναφέραμε εμπνυχώνονται τελικά από ένα
πείσμα. Ένα πείσμα που διεπίστωσε ο
ίδιος ο Φ. Ηλιού στον πρωτοπόρο της
Ελληνικής Βιβλιογραφίας, τον Légrand,
ο οποίος, όπως σημειώνει ο ίδιος για το έρ-
γο του, πούλησε στον ελληνικό χώρο μό-
νον τέσσερα αντίτυπα της Βιβλιογραφίας
του ΙΖ αιώνα. Αν δεν είναι αυτό το “φωτι-
σμένο πείσμα”, όπως θα το χαρακτηρίσει
ο Φ. Ηλιού για τον πρόγονό του, τί άλλο
μπορεί να είναι, αφού στα 1972 καταλήγει
τον Πρόλογό του με την θλιβερή διαπίστω-
ση; «Τίποτε δεν δείχνει ότι στο μέλλον τα
πράγματα θα είναι διαφορετικά».

Αλήθεια, τί άλλο απομένει; Δεν θα δι-
στάσω να δώσω από την θέση αυτή, όσο

τουλάχιστον γνωρίζω τον άνδρα, τον χαρακτηρισμό που πρεσβεύω: καθαρή τρέλα. Ας μη βιασθεί ο αναγνώστης να κρίνει. Υπάρχουν, δηλαδή και εδώ, τρέλες και τρέλες. Για την περίπτωση μας πιστεύω πως ισχύει η αγαθοποιός τρέλα την οποία περιγράφει ο Γάλλος ζωγράφος Γκωγκέν αναφερόμενος στην Λίμα του Περού, στην οποία και έζησε.

«Υπήρχε μία συνήθεια που ήθελε την κοινωνία την ίδια να φροντίζει για τους φρενοβλαβείς της, όχι με τρόπο επίσημο, ούτε σε ένα άσυλο, αλλά σε μορφή οικογενειακής εισφοράς. Τους διαμοίραζαν σε όλα τα σπίτια των ευκατάστατων οικογενειών, που αναλάμβαναν υποχρεωτικά να τους φυλάνε και να τους συντηρούν. Συνήθιζαν να τους εγκαθιστούν στο υψηλότερο μέρος της κατοικίας, είτε σε μια σοφίτα είτε σε μια καμαρούλα στην ταράτσα. Ήταν όχι μόνο πυκνό, αλλά συνηθισμένο και φυσικό, να δημιουργείται ένας σύνδεσμος ανάμεσα στον φρενοβλαβή και στο υπηρετικό προσωπικό κάθε σπιτιού, ακόμη και με τα παιδιά. Αυτό μας οδηγεί να πιστέψουμε πως τα παιδιά έπρεπε να έβρισκαν στους παραλογισμούς του δυστυχισμένου ανθρώπου μια σταθερή ευκαιρία για ψυχαγωγία. Δεν είναι παράτολμο να σκεφθούμε πως σε περίπτωση ήρεμης παραφροσύνης στον τρελό εμπιστεύονταν περισσότερο να φυλάξει τους μικρούς του φίλους. Από το σημείο αυτό, έως το σημείο να μπορέσουμε να μιλήσουμε για παιδαγωγό τρελό είναι ένα βήμα. Πόσα θαυμαστά πράγματα στην κουβέντα αυτών των φρενοβλαβών! Ποιά πλούσια τροφή από παραμύθια, όνειρα, φαντάσματα! Και στον χώρο της κίνησης, ποιά φυσική ευκολία για τα σκιρτήματα, την μιμική, τα χοροπηδήματα! Το παιδί του αριστοκράτη που απαυδούσε (μπάφιαζε) με τον παιδαγωγό στην βιβλιοθήκη έτρεχε μετά στην ταράτσα για να βρει κοντά στον τρελό ένα αντιστάθμισμα...»

Μπορούσε όμως να φτουρίσει παρόμοια τρέλα χωρίς ανάλογη συμπαράσταση; Δεν το πιστεύω. Ο Μάνος Χαριτάτος ευτυχώς δεν προέρχεται από τον χώρο της αδρανούς, κατά κανόνα, λογισύνης, και έτσι όταν μπήκε — μάλλον εισέβαλε — στα χωράφια μας, μας αναστάτωσε, κυριολεκτικά. Διέθετε και πείσμα και τρέλα. Αυτός ο ευτυχής συνδυασμός — αν διαθέτεις μόνο πείσμα, απλώς γίνεσαι πρωθυπουργός — μας echάρισε την θαυμαστή σε λαμπρότητα και δικαιολογημένη σε σπατάλη έκδοση. Δύσκολοι, πολύ δύσκολοι, σήμερα, παρόμοιοι γάμοι.

Ο ιστορικός Λέανδρος Βρανούσης στην Αντίσταση

Ο Λέανδρος Βρανούσης, αντάρτης στα βουνά της Ηπείρου.

περιοδικών και εντύπων της προπολεμικής περιόδου.

Το Αρχείο αυτό, το οποίο περιέχει και σημαντικές ενδείξεις για την πνευματική διαδρομή του Λέανδρου Βρανούση, ταξινομήθηκε από ομάδα φοιτητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και είναι προσιτό στο αναγνωστικό κοινό στο αναγνωστήριο των ΑΣΚΙ (Πλατεία Ελευθερίας 1, 4ος όροφος).

Ο Λέανδρος Βρανούσης (όρθιος στη μέση), εθνοσύμβουλος Ηπείρου, τα νεαρότερο μέλος του Εθνικού Συμβουλίου της ΠΕΕΑ.

ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟ ΑΡΧΕΙΟ του αείμνηστου Λέανδρου Βρανούση και τεκμήρια του αρχείου του των νεανικών του χρόνων κατατέθηκαν από τη σύζυγό του καθηγήτρια κ. Έρα Βρανούση στα «Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας» (ΑΣΚΙ). Ένας από τους σημαντικότερους ιστορικούς της εποχής μας, ο Λέανδρος Βρανούσης, είχε στα χρόνια της Κατοχής σημαντική αντιστασιακή δράση στην Ήπειρο και υπήρξε ο νεότερος εθνοσύμβουλος της ΠΕΕΑ. Προσεκτικός μελετητής και συλλέκτης, ο Λέανδρος Βρανούσης, με επίγνωση της σημασίας του υλικού που χανόταν, συνέλεγε συστηματικά τεκμήρια της περιόδου της Κατοχής.

Έτσι στο αρχείο του περιέχονται παράνομες εφημερίδες και προκηρύξεις της περιόδου της Κατοχής, τετράδια και σημειώσεις του Λέανδρου Βρανούση, ποιήματα και κείμενά του της περιόδου της Αντίστασης, καθώς και η ανέκδοτη ποιητική του συλλογή, Στίχοι του αντάρτη Νίκα. Σημαντική είναι, επίσης, η συλλογή αριστερών

Πού είναι η ποίηση της Ανατολής;

Παύλος Χιδίρογλου,
ελληνική προσέγγιση
της τουρκικής λογοτεχνίας.
Χυρός παράγων επηρεασμού
των ελληνοτουρκικών σχέσεων.
κδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη
1997

Στα 1894, ο Νίκος Επισκοπός κυλός επισημαίνει τα εξής: Είναι περιέργον ότι, αν και γνωρίζομεν με το Οθωμανικό κράτος, αγνοούμεν εντελώς την σύγχρονον φιλολογικήν αυτών κίνησιν, ενώ παρακολουθούμεν κατά πόδας την εξέλιξιν της φιλολογίας των Νορβηγών κ.χ., όπερ αποδεικνύει ότι τα κράτη πάντοτε συναντώνται, ακόμη και υπό γεωγραφικήν αποκοπήν. Η φιλολογική και επισημονική κίνησις εν Τουρκία δεν είναι όπως την φανταζόμεθα, ένεκεν αγνοίας των πραγμάτων ή πατριωτικού εγωισμού, εις ανύπαρκτον σχεδόν ή εμβρυώδη κατάστασιν, αλλ' επεναντίας -ως αποδεικνύεται εκ μελέτης δημοσιευθείσης εις ένον περιοδικόν- παρέχει προφανών σημεία ζωής, και ζωής άκμαίας, ζωής εθνικής, καθ' ην ήκμασαν και ποιηταί και μυθιστοριογράφοι και δημοσιογράφοι και επιστήμονες κ.χ. Η πρώτη και προφητική αυτή διαπίστωση του Επισκοπούλου θα διατηρήσει την αξία της και στις επόμενες δεκαετίες. Η νηφαλιότητα και η μεροληψία της είναι αξιοθαύμαστα, αν σκεφτούμε μόνο ότι ανατυπώνεται στην εκπνοή του

αιώνα που πραγματοποίησε την Ελληνική Επανάσταση και δημιούργησε το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος.

Ωστόσο, στα τελευταία χρόνια παρατηρείται ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την τουρκική λογοτεχνία, η οποία συνειδητά καταγράφει τους εθνικούς προσανατολισμούς και αποτελεί καθρέφτη της πολιτισμικής και ιδεολογικής ταυτότητας του τουρκικού έθνους. Ο Παύλος Χιδίρογλου, γνωστός για την πληθώρα των τουρκολογικών μελετών και μεταφράσεών του, αλλά και από την Τουρκική Γραμματική που συνέταξε μαζί με τον Ε. Ζεγκίνη (Θεσσαλονίκη 1995), υπερβαίνοντας τους περιορισμούς που επιβάλλει ο τίτλος του βιβλίου του, επιχειρεί στο εκτενές εισαγωγικό μέρος (σελ. 13-49) να μας ενημερώσει: α) Για τη γλώσσα της τουρκικής λογοτεχνίας, β) για το περιοχόμενο και τις ελλείψεις των σχετιζόμενων με την τουρκική λογοτεχνία ελληνικών έργων, γ) για τα λογοτεχνικά κείμενα των τουρκικών σχολικών εγχειριδίων, δ) για την αλυσωτική λογοτεχνία των μουσουλμάνων της Θράκης, και ε) για τη σχετική με την Ελλάδα θρησκευτική και στρατιωτική λογοτεχνία (η ορολογία αυτή ανήκει στον ίδιο τον κ. Χιδίρογλου).

Η τουρκική γλώσσα στην προϊσλαμική περίοδο κάλυψε μεγάλο μέρος της Ασίας, της βορειοδυτικής Κίνας και για ορισμένη περίοδο της Β. Αφρικής, παράγοντας από τον Η' αι-

ώνα και μετά λογοτεχνικά κείμενα σε μία συμβολική ιερογλυφική γραφή. Οι Τούρκοι δέχτηκαν την ισχυρή επίδραση της περσικής γλώσσας και λογοτεχνίας, ενώ η περίπτωση του Mevlâna Celâleddin Rûmî (†1273), ποιητή και αρχηγού των μεβλεβήδων δερβισών, επιζεί στη συνείδησή τους ως μία από τις σημαντικότερες ποιητικές και θρησκευτικές μορφές. Η βυζαντινή και, μετά τον ΙΖ' αιώνα, η ευρωπαϊκή παράδοση αφήνουν και αυτές τα ίχνη τους πάνω στον τουρκικό πολιτισμό. Κατά την παλαιά οθωμανική-ισλαμική περίοδο (ΙΒ'-ΙΕ' αιώνας) αναπτύσσεται η λαϊκή και λαϊκοθρησκευτική διηγηματογραφία, η έντεχνη προοθωμανική και παλαιοθωμανική ποίηση και ο παλαιοθωμανικός πεζός λόγος. Η ακμή της οθωμανικής λογοτεχνίας (ΙΣΤ'-ΙΗ' αιώνας) συντελείται με τη δερβίσικη και την αυλική ποίηση και με τον έντεχνο πεζό λόγο. Η έναρξη της μοντέρνας λογοτεχνίας συντελείται με τη μετάβαση από τις ισλαμικές παραδοσιακές μορφές σε πρότυπα δυτικού τύπου και πρώτο προϊόν αυτής της αλλαγής θεωρείται η μετάφραση γαλλικών ποιημάτων από τον Imbrahim Sinasi το 1859. Νέα ώθηση στη σύγχρονη λογοτεχνία έδωσε η γλωσσική μεταρρύθμιση του Kemal Ataturk, ο οποίος με νόμο της 1ης Νοεμβρίου 1928 κατήργησε την αραβική γραφή και υιοθέτησε το λατινικό αλφάβητο.

Το ελληνικό ενδιαφέρον για

Να είναι, άραγε, δυνατή η συγκρότηση μιας ενιαίας ιστορίας των τσιγγάνων; Εγχείρημα ιδιαίτερα δύσκολο, αν όχι ανέφικτο, που αποτολμά ο Sir Angus Fraser με το βιβλίο του Οι Τσιγγάνοι (μετάφραση: Γιάννα Σκαρβέλη, εκδ. Οδυσσέας, 1998). Παρά τις όποιες επιφυλάξεις, το βιβλίο αυτό συγκεντρώνει πολύτιμες πληροφορίες για τους Τσιγγάνους και για τις περιπλανήσεις τους κατά τη διάρκεια των Μεσαιωνικών χρόνων από τα Βαλκάνια σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η προσπάθεια να διερευνηθεί η ιστορική τους διαδρομή φτάνει ως τις μέρες μας, ενώ σε ιδιαίτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο «λησμονημένο ολοκαύτωμα».

Ξέρετε ότι ο όρος «ιερογλυφικά», που δόθηκε στην εικονιστική γραφή των Αιγυπτίων, είναι ένας λανθασμένος όρος; Στο Λεξικό αρχαιολογικών - περιβαλλοντικών όρων με σύντομη ιστορία της αρχαιολογίας (αγγλοελληνικό-ελληνοαγγλικό-ερμηνευτικό, β' εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1998) της Α. Καραλή αντιμετωπίζονται πολλά από τα σύνθετα προβλήματα ορολογίας στην αρχαιολογία. Α.χ., συχνά δημιουργείται σύγχυση μεταξύ γεωλογικών και αρχαιολογικών εποχών. Αλλά και πληθώρα όρων προσκρούει σε προβλήματα μετάφρασης ή ακόμη και σε προβλήματα πολλαπλών σημασιολογικών χρήσεων. Το αρχαιολογικό αυτό γλωσσάρι προσφέρει την αναγκαία εξοικείωση κάθε ενδιαφερομένου με τον

πλούτο των αρχαιολογικών
όρων μέσω της αγγλικής
ορολογίας.

«Οπαδός» (=ακόλουθος)
είναι η πρώτη λέξη του Ιδ-
τόμου του *Λεξικού της*
Μεσαιωνικής Ελληνικής
Γραμματείας 1100-1669
(Θεσσαλονίκη 1997), που
εκδίδεται από τον
Εμμανουήλ Κριαρά. Μια
μνημειώδης έκδοση, ένα
έργο ζωής και αφοσίωσης
που η δημιουργία του
στηρίχθηκε στη σκληρή
δουλειά του Κριαρά και των
πιστών «οπαδών» του.
Τέτοιες δουλειές απαιτούν,
συνήθως, ένα επιτελείο
ερευνητών, Ιδρύματα,
Ερευνητικά Κέντρα... Σ'
αυτή την περίπτωση αυτός
που προσφέρθηκε αφειδώς,
αφιλοκερδώς και για μακρά
διάρκεια είναι ο
εμπνευστής του *Λεξικού*.
Κοντά του και οι λιγοστοί
αφανείς συνεργάτες του. Τι
θα ακολουθήσει;

Πώς να σχολιάσω αυτή τη
γοητευτική αποκάλυψη που
μου προσέφερε το
μυθιστόρημα του **Τάσκο**
Γκεοργκίεφσκι, *Το κόκκινο*
άλγο (μετάφραση: **Βάσκο**
Καρατζά, εκδ. Φιλίστωρ,
1998): Γιατί στο βιβλίο αυτό
ανακαλύπτει κανείς την
«άλλη» όψη του
προβλήματος της πολιτικής
προσφυγιάς από τη σκοπιά
ενός Σλαβομακεδόνα. Ο
συγγραφέας γεννήθηκε στο
χωριό Κροντσέλοβο
(Κερασά για μας) της
Έδεσσας το 1935 και σε
ηλικία 11 χρόνων, μέσα
στον εμφύλιο πόλεμο,
αναγκάζεται να
εγκαταλείψει το χωριό του.
Στο μυθιστόρημά του αυτό
παρουσιάζει τον οδυνηρό
«νόστο», αξιοποιώντας τα
πραγματικά περιστατικά
και προσδίδοντάς τους

την τουρκική λογοτεχνία έχει
όμως αποσπασματικό χαρα-
κτήρα καθότι φαίνεται να
αγνοούνται βασικές πτυχές της
όπως η λαϊκή παραγωγή, τα
επικά ποιήματα, τα τετράστιχα
κεείμενα τραγουδιών, οι παροι-
μίες, τα παραμύθια κ.ά., ενώ η
έλλειψη συστηματικής έρευνας
της θεολογίας του Ισλάμ στερεί
τον μελετητή από βασικά ερμη-
νευτικά εργαλεία που θα βοη-
θήσουν στην κατανόηση του
πνευματικού, κοινωνικού, θρη-
σκευτικού, οικονομικού και
πολιτικού βίου των Τούρκων.
Σημαντικό ρόλο στην ανοικεί-
ωση με την τουρκική λογοτε-
χνία έπαιξε και η κλιμακούμε-
νη έξαρση της «Εθνικής Ιδέας»
στην Τουρκία, ιδιαίτερα στις
δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού
αιώνα, η οποία ήταν ανάλογη
με την ελληνική «Μεγάλη Ιδέ-
α» αλλά με μία γεωγραφικώς
ευρύτερη προοπτική που απέ-
βλεπε και αποβλέπει στην πο-
λιτική ένωση όλων των τουρκι-
κών φυλών από τη Μεσόγειο
μέχρι τις ακτές της Κασπίας
Θάλασσας και τα σύνορα της
Κίνας. Οι εθνικοί αυτοί προσα-
νατολισμοί ρύθμιζαν ανάλογα
τις πολιτικές και πολιτισμικές
σχέσεις με τους γειτονικούς λα-
ούς. Στα 1918, ο ποιητής Ziya
Gokalp στο ποίημά του «Πατρί-
δα» θα εκφράσει την αντίθεσή
του στην παρουσία των Ελλή-
νων στην Τουρκία, ενώ ο λογο-
τέχνης, διπλωμάτης και πολιτι-
κός Yakup Kadri Kara-
osmanoglu, εντασσόμενος από-
λυτα στο συγκεκριμένο ιδεολο-
γικό πλαίσιο, έδωσε στα κείμε-
νά του μία δυσφημιστική και
διαστρεβλωτική εικόνα της συ-
μπεριφοράς των «εχθρών»
Ελλήνων. Τα έργα τέχνης
προσδιορίζουν την εποχή τους,
τοποθετούνται μέσα στον ιστο-
ρικοπολιτικό τους περίγυρο,
παρουσιάζονται ως αντανά-
κλαση του εξωτερικού κόσμου,
διαβρώνουν τις συνειδήσεις
και δυναμιτίζουν την ειρηνική
συνύπαρξη. Η ενσωμάτωση της
ανθελληνικής προπαγάνδας
στα τουρκικά σχολικά εγχειρί-
δια και η καλλιέργεια της αλυ-

τρωτικής λογοτεχνίας από τους
Μουσουλμάνους της Θράκης
ενέτειναν και εντείνουν ακόμη
περισσότερο την αποξένωση
των δύο λαών. Ωστόσο, αυτή
φαίνεται να είναι η μία όψη του
νομίσματος. Υπήρχαν, δηλαδή,
στην τουρκική διανόηση *διαφο-*
ρετικές φωνές οι οποίες να
αποστασιοποιήθηκαν, όπως
συνέβη στην Ελλάδα με τον
Επισκοπόπουλο, από τις εθني-
κιστικές και ιστορικά φορτι-
σμένες ιδεοληψίες του καιρού
τους;

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου
(σελ. 51-67) επιχειρείται η τεκ-
μηρίωση του ελληνικού ενδια-
φέροντος για την τουρκική λο-
γοτεχνία με την παρουσίαση
των διαλέξεων, συνεδρίων, δι-
δακτορικών διατριβών και με-
λετών που γίνονται ή έχουν γί-
νει. Η βασική κινητήρια δύνα-
μη του ενδιαφέροντος αυτού
εντοπίζεται στις κατά καιρούς
ελληνοτουρκικές κρίσεις, η
σχετική όμως έρευνα δεν έχει
αποκτήσει το ανάλογο διεθνές
κύρος ώστε να ενδυθεί το μαν-
δύα της αμεροληψίας. Ο κ. Χι-
δίορογλου ισχυρίζεται ότι η ενα-
σχόληση αυτή αρχίζει μετά τον
Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, χωρίς
όμως να είναι σε θέση να περι-
γράψει τι προϋπήρχε του χρο-
νολογικού αυτού ορίου. Το βι-
βλιογραφικό κενό, όσον αφο-
ρά τα περιοδικά του μείζονος
ελληνισμού, έρχεται να καλύ-
ψει εν μέρει η υπό έκδοση ερ-
γασία του **Λευτέρη Παπαλεο-
ντίου**, *Λογοτεχνικές μεταφρά-
σεις του μείζονος ελληνισμού.*
Μικρασία-Κύπρος-Αίγυπτος
*1880-1930. Βιβλιογραφική με-
λέτη*, η οποία όμως επιβεβαιώ-
νει την απαισιόδοξη διαπίστω-
ση του Επισκοπόπουλου (Θεσ-
σαλονίκη, Κέντρο Ελληνικής
Γλώσσας 1998).

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου
(σελ. 69-84) σχολιάζει τις μετα-
φράσεις που έχουν γίνει και
παρουσιάζει τους μεταφραστές
έργων της τουρκικής λογοτε-
χνίας. Η διεύρυνση του μετα-
φραστικού ορίζοντα είναι απα-
ραίτητη, επειδή θα φωτιστούν
καλύτερα και πλευρές της ελ-

ληνικής τέχνης: λ.χ., η άγνο-
της τουρκικής δραματικής λ-
κής λογοτεχνίας δημιουρ-
προβλήματα στην κατανόη-
της καταγωγής του δικού μ-
Καραγκιόζη. Ο κ. Χιδίορογλου
επισημαίνει ότι οι μεταφρ-
στές δεν πρέπει μόνο να γνω-
ζουν άριστα την μητρική τι-
γλώσσα αλλά και τους ισχυ-
ντες διεθνείς κανόνες μεταφρ-
φής από την αραβική, ιδιαίτε-
μάλιστα όταν αποφασίζουν
μεταφράσουν κείμενα γραμ-
να πριν από τη γλωσσική ι-
ταρρύθμιση του 1928. Επί-
κρίνεται για ευνόητους λόγους
απαράδεκτη η τακτική κάπ-
ων μεταφραστών να μην με-
φράζουν απευθείας από τη
τουρκική γλώσσα (Α. Δικταί-
Κ. Κοτζιάς, Γ. Μιχαλόπουλος,
Β. Παπαβασιλείου, Γ. Ρίτσος
αλλά και όλων εκείνων που
δραστηριότητά τους υπηρε-
πολιτικές ή άλλες σκοπιμότητες
(Ηρακλής Μήλας, Στέλιος Μ-
γιόπουλος). Αχρείαστη, όμως
για το κεφάλαιο αυτό είναι η
λεπτομερής περιγραφή
προσωπικής αντιπαράθεσης
του συγγραφέα του βιβλίου
τον Συμεών Σολταρίδη, ο οποίος
μετέφρασε αποσπασματικά
και όχι από το πρωτότυπο
λόγο *Nutuk* του Kemal Ataturk.

Στο τρίτο μέρος (σελ. 85-111)
ο συγγραφέας αποδελτιώνει
τις ελληνικές μεταφράσεις
γων της τουρκικής λογοτεχν-
χωρίζοντάς τις στις κατη-
ρίες: ποιήματα, ανθολογ-
ποιημάτων, διηγήματα, μυ-
στορήματα-χρονικά, ανθο-
γίες διηγημάτων και μυθια-
ρημάτων, θεατρικά έργα, ε-
κά ποιήματα λαϊκής ποίη-
λαϊκή λογοτεχνία πεζού λό-
λαϊκά δραματικά έργα, θ-
σκευτικά λογοτεχνικά έρ-
στρατιωτικά λογοτεχνικά έρ-
βιογραφίες, μελέτες. Η κα-
γοριοποίηση αυτή δημιουρ-
πολλά ερωτηματικά όσον αφο-
ρά τη θεωρητική της στήριξη.
Έκδηλη αμηχανία προκαλ-
οι χρήσεις των αδόκιμων
γραμματολογικά σκοτει-
όρων, όπως «θρησκευτικά»
«στρατιωτικά λογοτεχνικά»

» (σελ. 104-106). Γιατί να τάζονται στη «στρατιωτική» λογοτεχνία οι έρευνες και αποκρίσεις (λήμματα 113, 4) του Μεχμέτ Αλί Μπιράντ στο Κυπριακό, ή στις «βιογραφίες» τα αυτοβιογραφικά μέρη του Ορχάν Κεμάλ και Αζίζ Νεσίν; Επίσης, εφόσον υπονομεύεται το αφετηριακό όριο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου [λήμμα 1: *Αχμέτ Χασίμ*, λήμματα, Μεταφρ. Βασίλη Παπάκη, Κωνσταντινούπολη 1933;] γιατί να μην συμπεριλαμβάνονται στην αποδελτίωση αριθμητικώς περιορισμένα σημειώματα και μεταφράσεις τουρκικών διηγημάτων από τον Αβραάμ Ν. Παπάζο, που δημοσιεύονται στη μετὰ το 1930 στο αθηναϊκό περιοδικό *Νέα Εστία*, την ετήσια μάλιστα που καλλιεργεί την αντίληψη ότι η γνωριμία με την τέχνη των γειτονικών λαών αποτελεί τη βάση για την ειρηνική συμβίωσή τους;

Το τέταρτο και επιλογικό μέρος του βιβλίου (σελ. 109-119), του Χιδύρογλου, υπερβαίνει αντίστροφα το στόχο της ανάλυσής του, επιχειρεί μια διατύπωση της τουρκικής προσέγγισης της ελληνικής λογοτεχνίας. Έρευνα των ελληνικών γραμμάτων στην Τουρκία αρχίζει με τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και είναι στενά δεδωμένη με το όνομα του Γερμανού κλασικού φιλολόγου Georg Rohde, ο οποίος ανέλαβε τότε την έδρα της Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Άγκυρας. Η ενασχόληση, όμως, με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό δεν απομακρύνει τους παραμορφωμένους φακούς του τουρκικού εθνικισμού, ο οποίος προέβη σε πολλές επινοήσεις και διαστρεβλώσεις προκειμένου να ερμηνεύσει τις θέσεις του. Η ενασχόληση με τη νεότερη ελληνική λογοτεχνία φαίνεται να οφείλεται και στην ελληνική δημοκρατία που υπάρχει στη γειτονική χώρα (ο Nazif Süleyman Ebeoglu, λ.χ., καταδικάστηκε σε φυλάκιση για μετά-

φραση έργου του Ν. Καζαντζάκη). Παρ' όλα αυτά, έλληνες συγγραφείς όπως ο Αλ. Πάλλης, ο Η. Βενέζης, ο Θ. Κορνάρος, ο Σ. Μυριβήλης, ο Ν. Βρεττάκος, ο Β. Βασιλικός, ο Μ. Κορρές, ο Ι. Καμπανέλλης κ.ά., και περισσότερο απ' όλους, ίσως λόγω της αριστερής του ιδεολογίας, ο Γιάννης Ρίτσος, πέρασαν το κατώφλι της τουρκικής γλώσσας.

Ο Π. Χιδύρογλου με το βιβλίο του αυτό προσπαθεί σ' ένα πρώτο επίπεδο να ιχνογραφήσει τις αμφίδρομες λογοτεχνικές κρίσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Η εργασία του είναι χρήσιμη ως προς την πληθώρα των λημμάτων και πληροφοριών που παραθέτει. Από κει και πέρα ανοιχτό παραμένει το ζήτημα της αισθητικής αξιολόγησης και αποτίμησης του υλικού αυτού, το οποίο απαιτεί συμπλήρωση με αντίστοιχη εξαντλητική διερεύνηση των προπολεμικών εντύπων. Απαραίτητη, επίσης, είναι και η διερεύνηση (και αντίστοιχη ληματογράφηση) της υποδοχής που έτυχαν οι μεταφράσεις αυτές από την ελληνική κριτική αλλά και της πρόσληψής τους από το ελληνικό αναγνωστικό κοινό. Το 1945, λ.χ., ο Άλκης Θρύλος κρίνοντας το βιβλίο *Σύγχρονη τουρκική λογοτεχνία. Εκλεκτά διηγήματα και σελίδες από τα καλύτερα μυθιστορήματα*, πρόλογος και μετάφραση Κλεάνθη Καρυπίδη, Αθήνα 1944 (λήμμα 84), παρατηρεί ότι ήρθε «σε επαφή με μια λογοτεχνία εντελώς ασήμαντη, εντελώς υποτυπώδης, με συγγραφείς που πιστεύουν ακόμα ότι το θέμα, το γραφικό στοιχείο παίζει στο έργο τέχνης κύριο ρόλο, που στέκονται στο ίδιο επίπεδο, κι ακόμα χαμηλότερα» από τους έλληνες «στατικούς» ηθογράφους του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Ο Άλκης Θρύλος, μάλιστα, αναρωτιέται κατά πόσον είναι «δυνατό η ποίηση της Ανατολής να εξατμίσθηκε εντελώς από τη σημερινή τουρκική λογοτεχνία» και αποδίδει την εκδοτική αποτυ-

χία στην επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων αλλά και στην ανεπάρκεια του μεταφραστή².

Φυσικά, τα συναφή προβλήματα που ανακύπτουν κατά την επεξεργασία του θέματος αυτού είναι αρκετά. Υπάρχουν περιοχές που είναι τελείως αγεωγράφητες και η χαρτογράφηση τους είναι απαραίτητη προκειμένου να συγκεντρώσουμε τα ελλείποντα κομμάτια του παζλ. Υφίσταται, λ.χ., τουρκοκυπριακή λογοτεχνία χωρίς να δημιουργούνται οι διχογνωμίες που προκάλεσε και προκαλεί ακόμα η χρήση του όρου «κυπριακή λογοτεχνία»; Κατά πόσον ο τουρκικός εθνικισμός διείσδυσε σε ένα αγγλοκρατούμενο νησί που έμεινε έξω από τις κοσμογονικές εξελίξεις των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα; Ποια είναι η εκδοτική και ιδεολογική συμπεριφορά των τουρκοκυπρίων λογοτεχνών όπως, λ.χ., του Nazif Süleyman Ebeoglu³, ή του Hikmet Afif Mapolar (1919-1989)⁴, ο οποίος στα 1931 δημοσίευσε τα πρώτα διηγήματά του στην ελληνοκυπριακή εφημερίδα *Εμπρός*;

Κωστής Δανόπουλος

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ν. Επισκοπόπουλος, «Τουρκική Φιλολογία», εφ. *Άστυ* (Αθηνών), 28 Μαρτίου 1894. Τη γνώση του συγκεκριμένου κειμένου την οφείλω στον φιλόλογο κ. Ν. Μαυρέλλο τον οποίο και ευχαριστώ.
2. Βλ. Άλκης Θρύλος [=Ελένη Ουράνη], «Μεταφράσεις», περ. *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση*, τόμ. Α', τχ. 7 (Σεπτ. 1945) 25.
3. Αριστείδης Λ. Κουδουνάρης, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων*, Λευκωσία 1995, σελ. 174.
4. Βλ. Osman Türkay, «Speech delivered by Osman Türkay» στον συλλογικό τόμο *Turkish Cypriot Identity in Literature (Edebiyatta Kıbrıslı Türk Kimliği)*, translated by Aydin Mehmet Ali, London, Fatal Publications 1990 (δύγλωσση έκδοση στα αγγλικά και τουρκικά), σελ. 11-14.

αλληγορικό χαρακτήρα. Αυτό το βιβλίο αξίζει να διαβαστεί όχι μόνο από τους υποψιασμένους αναγνώστες...

«**Ρίντρα**: ο οργισμένος προφήτης, ένας νέος Ιωάννης Βαπτιστής, που "ετοιμάζει την οδό" για τον Μεσσία. Στα προφητικά έργα του Μπλέηκ, ο Ρίντρα συμβολίζει την "οργή", διαβάσουμε στις σημειώσεις της έκδοσης του William Blake, *Οι Γάμοι του Ουρανού και της Κόλασης* (μετάφραση, εισαγωγή, σημειώσεις: Χάρης Βλαβιανός, εκδ. Νεφέλη, 1997). Η αναμέτρηση της μετάφρασης του Βλαβιανού με αυτήν του Ζήσιμου Λορεντζάτου (1953) είναι δύσκολη και, εν πολλοίς, δυσκατόρθωτη. Όμως, διατηρεί ένα σχετικό ενδιαφέρον στο βαθμό που εκφράζει μια γλωσσική και πολιτισμική αντίληψη των ημερών μας.

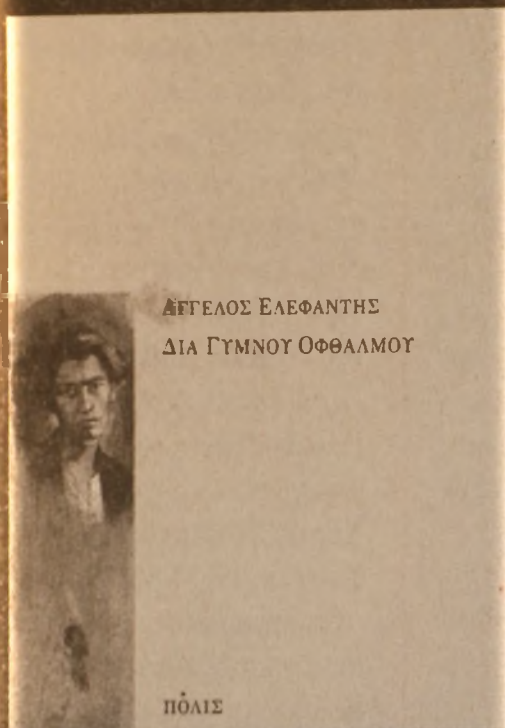
«**Σ'** έναν κόσμο συναλλαγών η Ποίηση δεν συναλλάσσεται. Σ' έναν κόσμο φθοράς η Ποίηση παραμένει άφθαρτη Είναι μια αρρώστια που σε σιγοκαίει όπως ο έρωτας και η θέρμη Συμπτώματα: συμπεριφορά παιδιού καθαρό μυαλό και μάτι που τρυπάει σκοτάδια και καπνούς Όπου Ποίηση και αλήθεια Φάρμακο για τη μοναξιά και τους πόνους της καρδιάς Δε χρειάζεται φίλτρο Χρήση εσωτερική Και προπαντός υπόθεση προσωπική»: Κλείτος Κύρου, εν όλω. Συγκομιδή 1943-1997 (εκδ. Άγρα, 1997).

ο χαρτοκόπτης

εκδόσεις ΠΟΛΙΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΕΛΕΦΑΝΤΗΣ

ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ

Τα ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ είναι κείμενα κριτικά, μια φωνή κριτική μέσα στην αγορά των ιδεών και των προβληματισμών, μια προσπάθεια να αλλάξουν κατ' αρχήν οι όροι της τρέχουσας συνομιλητικότητας. Είναι κείμενα διαλόγου, μια διαρκής συζήτηση, μια αναρώτηση. Μέσα στις αιφνιδιαστικά μεταλλασσόμενες συνθήκες μιας ολόκληρης εποχής μιλούν για την κοινωνία μας από τη σκοπιά της Αριστεράς, είτε το θέμα τους είναι τα μεγάλα προβλήματα είτε το απλό, το απλούστατο προβληματάκι μιας παιδικής χαράς.

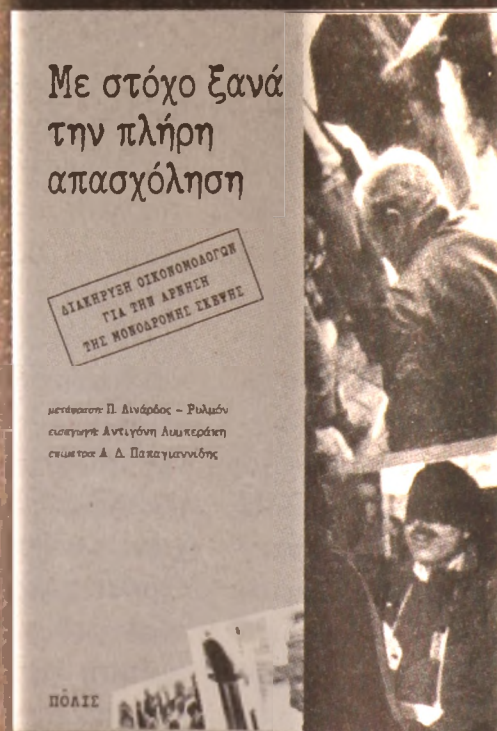

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΟΝΟΔΡΟΜΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Με στόχο ξανά την πλήρη απασχόληση

μετάφραση: Π. Λινάρδος – Ρυλμόν ❖ εισαγωγή: Αντιγόνη Λυμπεράκη ❖ επίμετρο: Α. Δ. Παπαγιαννίδης

Στην πολιτική οικονομία δεν υπάρχουν μονόδρομοι, ούτε οι επιλογές πολιτικής μπορούν να περιβληθούν τον μανδύα της ουδετερότητας. Καθώς λοιπόν οι επιλογές που υιοθετεί μια κοινωνία μοιραία αντανακλούν προτεραιότητες που ωφελούν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και κατηγορίες, οι οικονομικές επιλογές είναι πρώτα και κύρια πολιτικές επιλογές. Η διαπίστωση αυτή αφορά ασφαλώς και τις πολιτικές που δημιουργούν τα φαινόμενα φτώχειας, ανεργίας και όξυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων αλλά και της ανασφάλειας ολοένα και μεγαλύτερων τμημάτων της κοινωνίας.

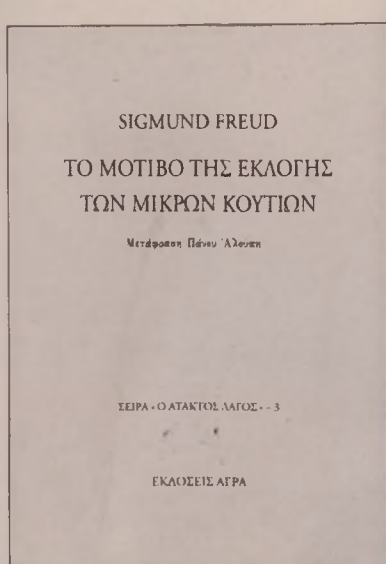
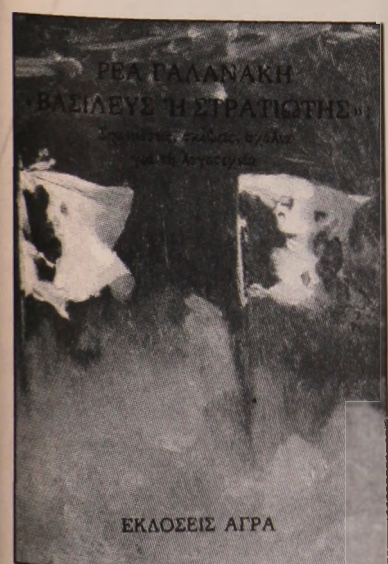
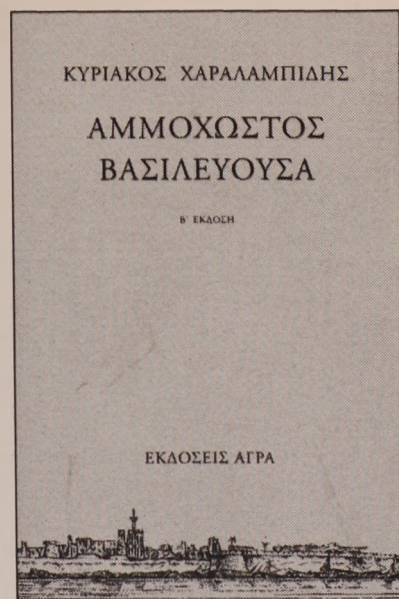
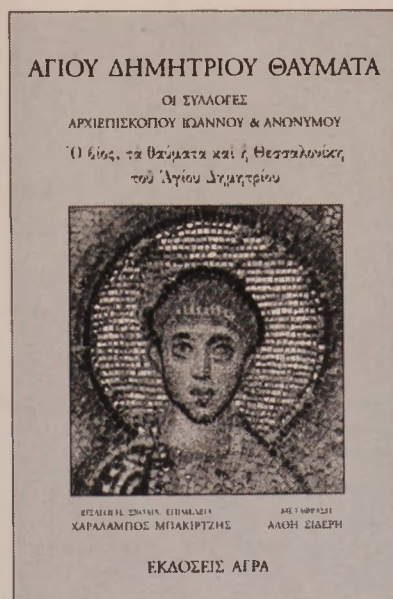
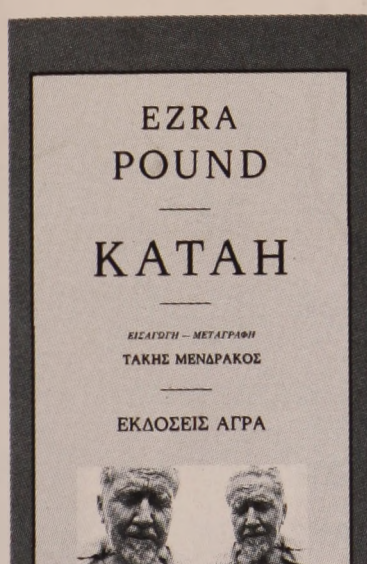
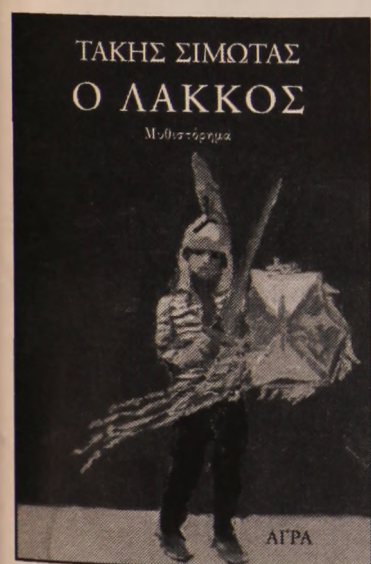
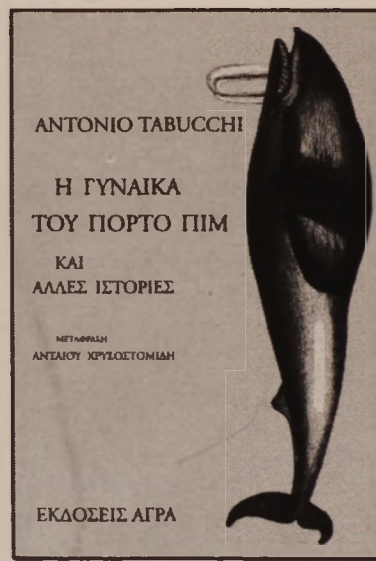
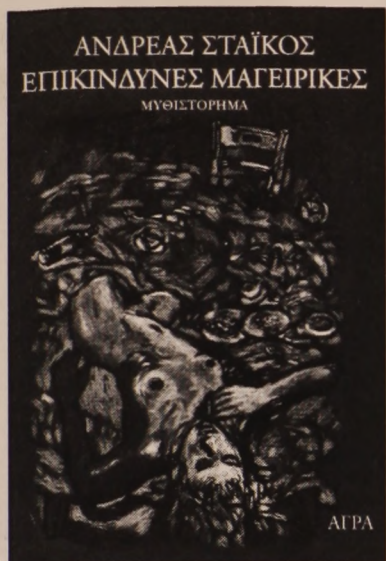
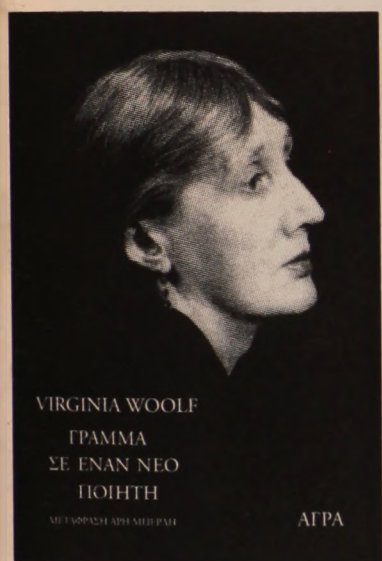
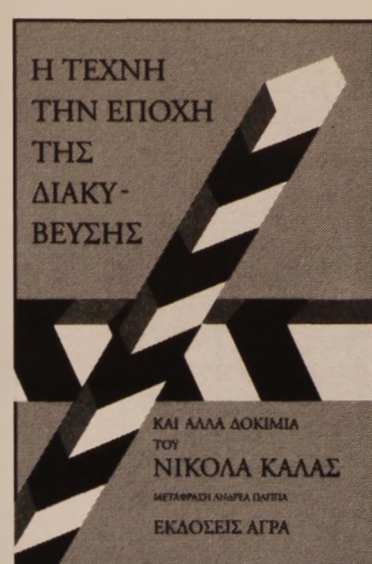
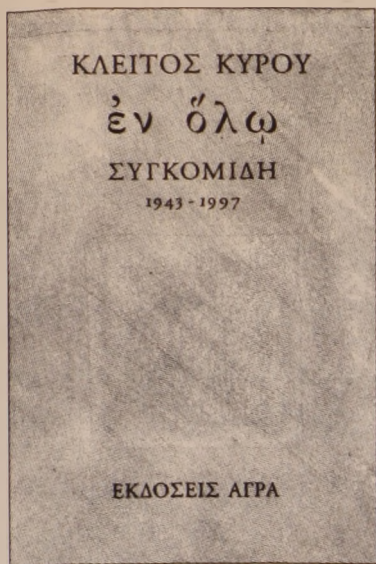

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΓΡΑ

ΑΠΟ ΤΟ 1979

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΥΡΙΑΚΑΚΗ

Η κατάρα των Μοντεβέρντι

Μυθιστόρημα

Η θυελλώδης ζωή της Αρσινόης Μοντεβέρντι. Αδίστακτη στις επιχειρηματικές της δραστηριότητες, στις ερωτικές της σχέσεις, στην προσωπική της ζωή. Όσπου συναντά το μοιραίο έρωτα, το πάθος που είναι αδύνατο να ξεπεράσει. Πού θα την οδηγήσει; Θα επαληθευτεί η κατάρα που συνοδεύει από αιώνες την οικογένεια Μοντεβέρντι;

ΖΟΕΛ ΛΟΠΙΝΟ

Μια στάλα δηλητήριο, μια στάλα μέλι

Μυθιστόρημα

Ένα τρυφερό και ευαίσθητο μυθιστόρημα για το θέμα του διαζυγίου, μέσα από τα αθώα μάτια των παιδιών. Των παιδιών που αναζητούν ασφάλεια και ηρεμία καθώς στον κόσμο των μεγάλων ανακαλύπτουν το μίσος και τη βία. Μια συγκλονιστική μαρτυρία.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΙΤΣΙΛΙΔΗΣ

Μετά τη βροχή

Διηγήματα

Το βιβλίο περιέχει έξι διηγήσεις που δίνουν μια νέα διάσταση στην ανθρώπινη ζωή μέσα από το πρίσμα των απλών ανθρώπων που ζουν σημαντικά γεγονότα ή που απλώς βιώνουν μια σκληρή καθημερινότητα, έναν αδικαίωτο έρωτα, μια πίστη στις ανθρώπινες αξίες που όμως είναι σκληρό να τις ακολουθεί κανείς στην εποχή μας.